

Карл Маркс
Фридрих Енгелс

Манифест
на комунистическата
партия

КАРЛ МАРКС, ФРИДРИХ ЕНГЕЛС
МАНИФЕСТ НА
КОМУНИСТИЧЕСКАТА
ПАРТИЯ

Превод: Иван Георгиев

chitanka.info

Пролетарии от всички страни, съединявайте се!

ОТ ИЗДАТЕЛСТВОТО

Безсмъртното произведение на Карл Маркс и Фридрих Енгелс „Манифест на Комунистическата партия“ е оказвало и продължава да оказва грамадно влияние върху съзнанието и обществената дейност на милиони хора. „В това произведение — отбелязва В. И. Ленин — с гениална яснота и яркост е обрисувал новият мироглед, последователният материализъм, който обхваща и областта на социалния живот, диалектиката, като най-всестранно и дълбоко учение за развитието, теорията за класовата борба и за световноисторическата роля на пролетариата, творец на новото, комунистическото общество“.

Този пръв програмен документ на научния комунизъм става известен на българската прогресивна общественост наскоро след Освобождението. От него се вдъхновяват в пионерската си работа първите наши социалисти. Те ползват главно руския превод от 1882 г. През 1891 г., няколко месеца преди Търновската сбирка и Бузлуджанския конгрес, „Манифест на Комунистическата партия“ се появява за пръв път на български език. Преводът е извършен от социалиста д-р Иван Кутев по руското издание от 1882 г. Въпреки някои недостатъци на превода, отбелязани по-късно от Георги Бакалов, появата на „Манифеста“ на български език във внушителния за онова време тираж от три хиляди екземпляра е събитие от огромно значение. Знаменателен е преди всичко фактът, че това събитие съвпада по време с момента, в който се полагат основите на нашата славна Благоевско-Димитровска партия. Великото идейно богатство на тази неголяма по обем книга става верен компас в дейността на нашите първи революционни марксисти.

През 1900 г. се появява ново издание на „Манифеста“ в един по-прецизен превод, извършен от ветерана на нашето социалистическо книгоиздаване Георги Бакалов. Книгата е издадена във Варна от книжаря-социалист Стефан Георгиев. По-късно Бакаловият превод претърпява още четири издания — две през 1905 и 1919 г. и две през 1944 г. Новото в тези издания е, че те са придружени с предговора на

К. Маркс и Ф. Енгелс към немското издание от 24 юни 1872 г. и предговорите на Ф. Енгелс към немските издания от 1883 и 1890 г.

Партийната социалистическа книжарница и печатница в София, която има големи заслуги за разпространяването на идеите на основоположниците на научния комунизъм, два пъти — през 1915 и 1918 г. — издава „Манифеста“ в превод на бележития партиен деец Васил Коларов. Същият превод е стереотипно преиздаден от българската емиграция в Съединените американски щати (щата Илинойс) през 1918 г.

След Деветоюнския фашистки преврат през 1923 г., когато издателите, разпространителите и читателите на марксистко-ленинската книга бяха подложени на жестоки полицейски преследвания, цялостни преводи на „Манифеста“ у нас не са правени.

Далеч зад пределите на страната, в столицата на СССР, през 1939 г. Московското издателство за чужди езици издава „Манифеста“ в тираж 15 000 екземпляра в превод на български език, извършен от Антон Иванов. По нелегални пътища това издание се разпространява у нас през годините на Втората световна война.

След победата на социалистическата революция в България започва масово издаване на произведенията на К. Маркс и Ф. Енгелс. Още през октомври 1944 г. излизат едновременно две издания на „Манифест на Комунистическата партия“ в общ тираж 80 000 екземпляра, които буквално се разграбват от жадните за марксистко-ленинска просвета читатели. Оттогава досега са издадени общо тринадесет самостоятелни издания в масови тиражи.

Наред с отделните издания „Манифестът“ е отпечатан и в том I от Избрани произведения в два тома и в том 4 от Съчиненията на К. Маркс и Ф. Енгелс. Отделни части от него са поместени в различни тематични сборници от произведения на основоположниците на научния комунизъм.

Много десетилетия изминаха от паметната 1891 г., когато за пръв път се появи на български език „Манифест на Комунистическата партия“. Преминало през пламъците на революционните класови битки, това, според думите на Димитър Благоев, „... малко по обем ... велико по съдържание“ произведение винаги, неизменно и вярно е сочило и продължава да сочи пътя към нашата цел — комунизма.

В това издание на „Манифест на Комунистическата партия“ са включени всички предговори на Маркс и Енгелс към различни издания на „Манифеста“. Като приложения са дадени две произведения на Ф. Енгелс, които се намират в тясна връзка с „Манифеста“ и с епохата на неговото написване: „Принципите на комунизма“ и „Към историята на Съюза на комунистите“, а също Уставът на Съюза на комунистите и написаният от Маркс и Енгелс позив на този Съюз от 1848 г. „Искания на Комунистическата партия в Германия“.

ПРЕДГОВОРИ

ПРЕДГОВОР КЪМ НЕМСКОТО ИЗДАНИЕ ОТ 1872 Г.

Съюзът на комунистите, интернационална работническа организация, която при тогавашните условия, естествено, можеше да бъде само тайна организация, на състоялия се през ноември 1847 г. в Лондон конгрес, възложи на долуподписаните да съставят за публикуване подробна теоретическа и практическа партийна програма. Така възникна следващият по-долу „Манифест“, чийто ръкопис бе изпратен за отпечатване в Лондон няколко седмици преди февруарската революция.^[1] Обнародван най-напред на немски, той претърпя на този език в Германия, Англия и Америка най-малко дванадесет различни издания. На английски той излезе най-напред в 1850 г. в Лондон в „Red Republican“, преведен от госпожица Хелен Макферлеи, а след това в 1871 г. най-малко в три различни превода в Америка. На френски език за пръв път излезе в Париж малко преди юнското въстание в 1848 г., а неотдавна — в нюйоркския „Le Socialiste“. Подготвя се нов превод. На полски излезе в Лондон малко след първото му немско издание. На руски — в Женева през шестдесетте години. На датски бе преведен също наскоро след неговото излизане.

Колкото и много да са се изменили условията през последните двадесет и пет години развитите в този „Манифест“ общи принципи си остават, общо взето, и днес съвършено правилни. Тук-там нещо подлежи на поправка. Практическото приложение на тия принципи — както гласи самият „Манифест“ — навсякъде и всякога ще зависи от съществуващите исторически условия и затова в него съвсем не се придава особено значение на революционните мерки, предложени в края на II отдел. Днес този пасаж в много отношения би гласял другояче. Поради грамадното разрастване на едрата индустрия през последните двадесет и пет години и засилващото се наред с него партийно организиране на работническата класа, поради придобития практически опит най-напред от февруарската революция, а след това, още повече, от Парижката комуна, когато пролетариатът за пръв път държа политическата власт в течение на два месеца, днес тази

програма на места е остаряла. Особено Комуната доказва, че „работническата класа не може просто да завладее готовата държавна машина и да я постави в движение за своите собствени цели“. (Виж „Гражданската война във Франция. Възвание на Генералния съвет на Международната работническа асоциация“, немското издание, стр. 19, където това е развито по-широко [Виж на български *К. Маркс и Ф. Енгелс*, Съч., т. 17, стр. 317 и сл. *Бълг. ред.*]). Освен това от само себе си се разбира, че критиката на социалистическата литература е за днешно време непълна, тъй като стига само до 1847 г.; също и бележките за отношението на комунистите към различните опозиционни партии (отдел IV), макар в основните си линии да са правилни и днес, все пак за практическо осъществяване са вече остарели, защото политическото положение се е напълно променило и историческото развитие премахна от световната сцена повечето от изброените там партии.

Впрочем „Манифестът“ е исторически документ и ние смятаме, че нямаме вече право да го променяме. Едно по-късно издание може би ще бъде съпроводено с увод, обхващащ периода от 1847 г. до наши дни; настоящото издание дойде за нас толкова неочаквано, че нямахме време за такава работа.

Карл Маркс, Фридрих Енгелс

Лондон, 24 юни 1872 г.

[1] Има се предвид февруарската революция от 1848 г. във Франция. *Ред.* ↑

ПРЕДГОВОР КЪМ ВТОРОТО РУСКО ИЗДАНИЕ

Първото руско издание на „Манифест на Комунистическата партия“ в превод на Бакунин излезе в началото на 60-те години^[1] в печатницата на „Колокол“. По онова време в Западна Европа едно руско издание на „Манифеста“ можеше да изглежда само като литературен куриоз. Днес такова схващане не е вече възможно.

Колко ограничена област на разпространение имаше тогава (декември 1847 г.) пролетарското движение — това най-ясно показва последната глава на „Манифеста“: „Отношението на комунистите към различните опозиционни партии в отделните страни“. Защото в нея липсват именно Русия и Съединените щати. Това беше времето, когато Русия беше последният голям резерв на целокупната европейска реакция и когато емиграцията в Съединените щати поглъщаше излишните сили на европейския пролетариат. Двете страни снабдяваха Европа със суровини и същевременно бяха пазари за пласирането на нейните индустриални произведения. Така че и двете страни по един или друг начин бяха тогава опора на съществуващия в Европа строй.

Съвсем друго е положението днес! Именно европейската имиграция даде на Северна Америка възможност за гигантско земеделско производство, чиято конкуренция разклаща самите основи на европейската поземлена собственост — както едрата, тъй и дребната. Освен това тази имиграция позволи на Съединените щати да експлоатират своите огромни индустриални източници с такава енергия и в такъв размер, че те за кратко време неизбежно ще турят край на индустриалния монопол на Западна Европа и особено на Англия. Тези две обстоятелства от своя страна упражняват революционно въздействие върху самата Америка. Дребната и средната поземлена собственост на фермерите — основа на целия ѝ политически строй — все повече и повече изнемогва под конкуренцията на фермите гиганти; същевременно в индустриалните области започва да се развива масов пролетариат и баснословна концентрация на капиталите.

Да вземем сега Русия! През революцията от 1848–1849 г. не само европейските монарси, но и европейските буржоа намираха в руската намеса единственото спасение от пролетариата, който току-що беше започнал да се пробужда. Царят беше провъзгласен за шеф на европейската реакция. Днес той е военнопленник на революцията в Гатчино, а Русия представлява авангарда на революционното движение в Европа.

„Комунистическият манифест“ имаше за задача да възвести предстоящата неизбежна гибел на съвременната буржоазна собственост. Но в Русия ние намираме, че наред с бързо процъфтяващото капиталистическо търгашество и с едва сега развиващата се буржоазна поземлена собственост по-голямата част от земята е в общинно владение на селяните. Пита се сега: може ли руската община, тази, макар и вече силно разрушена форма на първобитното колективно владение на земята, да премине направо във висшата, комунистическата форма на земевладение? Или, напротив, тя най-напред трябва да мине през същия процес на разложение, който е присъщ на историческото развитие на Запада?

Единственият възможен днес отговор на този въпрос е следният: ако руската революция стане сигнал за пролетарска революция на Запад, така че двете взаимно да се допълнят, тогава съвременната руска общинна собственост върху земята може да послужи за изходна точка на едно комунистическо развитие.

Карл Маркс, Фридрих Енгелс

Лондон, 21 януари 1882 г.

Die erste russische Ausgabe des „Manifests der Kommunistischen Partei“, übersetzt von Bakunin, erschien Anfang der sechziger Jahre in der Druckerei des „Kolokol.“ Der Werk konnte damals in ihr ^{die russische liberale Partei} nur ein liberales Kuriosum sehen. Solche Auffassung wäre heute unmöglich.

Welch beschränktes Denkungsgebiet damals (Dez. 1847) die proletarische Bewegung noch kennzeichnet, zeigt das Schlusskapitel des Manifests: Stellung der Kommunisten zu den verschiedenen Oppositionsparteien ^{in den} verschiedenen Ländern. Hier fehlen nämlich die großen Länder - die Vereinigten Staaten und die Vereinigten Staaten. Es war die Zeit wo Russland die letzte große Reserve der europäischen Judentum-Reaktion bildete; wo die Vereinigten Staaten die proletarische Überkraft Europas durch Einwanderung absorbieren. Beide Länder versorgten ~~etwa~~ ^{etwa} Europa mit Rohprodukten & waren zugleich Absatzmärkte besserer Industrierzeugnisse. Beide Länder waren damals

Ръкопис на предговора на Маркс и Енгелс към второто руско издание на „Манифест на Комунистическата партия“ от 1882 г. (написан от Ф. Енгелс)

als, in dieser oder jener Weise, Säulen
der bestehenden europäischen Ordnung.

Wie ganz anders heute! Grad die eu-
ropäische Einwanderung befähigte Nordame-
rika zu einer riesigen Ackerbauproduktion,
deren Konkurrenz der europäischen Grundbesit-
zern immer größer wie Kleines, in seinen
Grundbesitz erschütterte. Sie erlaubte zudem
den Vereinigten Staaten, ihre ungeheuren inter-
kontinentalen Aufzuchtwerke mit einer Energie &
aufsteigerndem Absatz auszubauen, die
das bisherige industrielle Monopol Westeuropas
& namentlich Englands binnen Kurzem brechen
& neues, kleine Elemente wirken revolutionär
auf Amerika selbst zurück; das Kleinere & mitt-
lere Grundeigentum der Farmers, die Basis
der ganzen politischen Verfassung, erliegt
nach & nach der Konkurrenz der Riesenfarmen;
gleichzeitig in den Industriebezirken
entwickelt sich gleichzeitig zum ersten Mal
ein massenhaftes Proletariat & eine fabel-
hafte Konzentration der Kapitalien.

Nach nun Russland! Während der Revolun-
tion von 1848-49 fanden nicht nur die

europäischen Fürsten, auch die europäischen
Mongolen in Asien die russischen Einmi-
schung die einzige Rettung vor dem eben-
erst wachenden Proletariat. Der Zar wurde
als Chef der europäischen Reaktion proklamiert,
Wenig ist er Kriegopfänger der Revolution
in Japans, und Russland bildet die Vor-
hut der revolutionären Aktion von Europa.

Das kommunistische Manifest hatte zur
Aufgabe, die ~~verbreitend~~ unvermeidlich
Auflösung des modernen bürgerlichen Eigen-
tums zu proklamieren. In Russland aber
finden wir, gegenüber rasch aufblühenden ka-
pitalistischen Schwindel und sich eben erst
entwickelndem bürgerlichem Grundeigentum,
die größere Hälfte der Boden im Gemein-
besitz der Bauern. Es fragt sich nun: Kann
die russische Obachtchina, eine (wenig auch
stark untergeordnete Form) des uralten Gemein-
besitzes am Boden, unmittelbar in die Höhe
des kommunistischen Gemeinbesitzes übergehen?
Oder muss sie umgekehrt, dass vorher die
selben Auflösungsprozess durchlaufen über
die geschichtliche Entwicklung des Westens
ausmacht?

Das einzige Aufrechtstehen, die ~~erste~~
beutzutage möglich, ist die: Wird die russische
Revolution das Signal einer proletarischen Re-
volution im Westen, ~~so kann der Erfolg der~~
~~russischen Gemeineigentums am Boden~~
~~verwirklicht werden~~ sodass beide einander
ergänzen, so kann das jetzige russische
Gemeineigentum am Boden zum Ausgangs-
punkt einer kommunistischen Entwicklung
werden.

London 21. Januar 1882,

Karl Marx & Engels

[1] Споменатото издание излязло в 1869 година. В предговора на Енгелс към английското издание от 1888 г. датата на излизането на руския превод на „Манифеста“ също е посочена неточно (виж стр. 26 на настоящото издание). Ред. ↑

ПРЕДГОВОР КЪМ НЕМСКОТО ИЗДАНИЕ ОТ 1883 Г.

За съжаление аз трябва сам да подпиша предговора към това издание. Маркс, човекът, на когото цялата работническа класа в Европа и Америка дължи повече, отколкото на когото и да било друг — почива в гробищата на Хайгейт и над гроба му вече расте първата трева. След неговата смърт вече съвсем не може да става дума за преработване или допълване на „Манифеста“. Затова смятам за толкова по-необходимо още веднъж да изтъкна изрично тук следното:

Основната мисъл, която минава през целия „Манифест“ — че икономическото производство и по необходимост произтичащото от него обществено устройство на всяка историческа епоха образуват основата на политическата и интелектуалната история на тази епоха; че съобразно с това (след разлагането на първобитното общинно владение на земята) цялата история е била история на класова борба, борба между експлоатирани и експлоатиращи, потиснати и господстващи класи на различни степени на общественото развитие, и че тази борба сега е стигнала до степен, когато експлоатираната и потиснатата класа (пролетариатът) не може вече да се освободи от експлоатиращата и потискащата я класа (буржоазията), без едновременно да освободи цялото общество завинаги от експлоатация, потисничество и класова борба — тая основна мисъл принадлежи единствено и изключително на Маркс.^[1]

Аз вече неведнъж съм казвал това, но тъкмо сега е необходимо то да бъде поставено и пред самия „Манифест“.

Ф. Енгелс

Лондон, 28 юни 1883 г.

[1] „Към тази мисъл — писах аз в предговора към английския превод, — която по мое мнение трябва да послужи за основа на също такъв напредък в историческата наука, какъвто Дарвиновата теория донесе за природознанието — към тази мисъл ние двамата постепенно се приближавахме доста години преди 1845 г. Доколко аз самостоятелно съм се придвижвал в тая посока, показва моята книга

«Положението на работническата класа в Англия». Но когато през пролетта на 1845 г. отново се срещнах с Маркс в Брюксел, той вече беше напълно разработил тази мисъл и ми я изложи с почти също тъй ясни думи, както тия, с които аз съм я формулирал по-горе“ (*Бележка на Енгелс към немското издание от 1890 г.*). ↑

ПРЕДГОВОР КЪМ АНГЛИЙСКОТО ИЗДАНИЕ ОТ 1888 Г.

„Манифестът“ бе обнародван като програма на Съюза на комунистите — първоначално изключително германско, а по-късно международно работническо дружество, което при политическите условия на европейския континент преди 1848 г. неизбежно трябваше да бъде тайна организация. На конгреса на Съюза, който се състоя през ноември 1847 г. в Лондон, на Маркс и Енгелс беше възложено да подготвят обнародването на една пълна теоретическа и практическа партийна програма. Написан на немски език, ръкописът бе изпратен за отпечатване в Лондон през януари 1848 г., няколко седмици преди френската революция от 24 февруари. Френски превод бе издаден в Париж малко преди юнското въстание от 1848 г. Първият английски превод, извършен от госпожица Хелен Макферлен, излезе през 1850 г. в издавания от Джордж Джулиан Харни лондонски вестник „Red Republican“. Обнародвани бяха и едно датско, и едно полско издание.

Поражението на парижкото юнско въстание от 1848 г. — тази първа голяма битка между пролетариата и буржоазията — временно пак изтиква на заден план социалните и политическите искания на европейската работническа класа. Оттогава насам борбата за власт пак се водеше — както по времето преди февруарската революция — само между различни групи от класата на собствениците; работническата класа бе ограничена само до борба за свобода на политическо проявление и до позицията на крайно ляво крило в радикалната част на средното съсловие. Там, където продължаваха да дават признаци на живот самостоятелни пролетарски движения, те биваха безмилостно потъпквани. Така пруската полиция надуши Централния комитет на Съюза на комунистите, седалището на който тогава беше в Кьолн. Членовете му бяха арестувани и след 18-месечен затвор, през октомври 1852 г., бяха изправени пред съда. Този прочут „Кьолнски процес на комунистите“ трая от 4 октомври до 12 ноември: седем от подсъдимите бяха осъдени на крепостен затвор от три до шест години. Веднага след присъдата останалите на свобода членове формално

разтуриха Съюза. Що се отнася до „Манифеста“ — изглеждаше, че оттогава нататък той е обречен на забравя.

Когато европейската работническа класа наново бе вече насъбрала достатъчно сили за нова атака срещу господстващата класа, възникна Международната работническа асоциация. Но тази асоциация, която бе основана с определена цел — да сплоти целия готов за борба пролетариат в Европа и Америка в една единствена организация, не можеше веднага да прокламира изложените в „Манифеста“ принципи. Интернационалът трябваше да има програма, която да бъде достатъчно широка, за да бъде приемлива и за английските трейдюниони, за френските, белгийските, италианските и испанските привърженици на Прудон и за ласалианците^[1] в Германия. Маркс, който написа тази програма така, че тя да задоволи всички тези партии, имаше пълно доверие в интелектуалното развитие на работническата класа — развитие, което необходимо трябваше да дойде в резултат на съвместните действия и на взаимната размяна на мнения. Събитията и перипетиите на борбата против капитала, и то пораженията още повече, отколкото победите, не можеха да не доведат хората до осъзнаване на нерезултатността на разните техни предпочитани шарлатании, не можеха да не проправят пътя към едно по-съвършено разбиране на истинските предпоставки за освобождението на работническата класа. И Маркс имаше право. Когато в 1874 г. Интернационалът се разпадна, работниците бяха вече много по-други, отколкото при основаването му в 1864 г. Прудонизмът във Франция, ласалианството в Германия бяха на умиране и дори консервативните английски трейдюниони — макар че повечето от тях отдавна вече бяха прекъснали връзките с Интернационала — постепенно се приближаваха към момента, когато председателят на техния конгрес, състоял се миналата година в Суонси, можа да заяви от тяхно име: „Континенталният социализъм вече не ни плаши“. Наистина: принципите на „Манифеста“ бяха получили значително разпространение сред работниците от всички страни.

По този начин и самият „Манифест“ пак излезе на преден план. От 1850 г. насам неговият немски текст беше многократно преиздаван в Швейцария, в Англия и в Америка. През 1872 г. той беше преведен на английски, и то в Ню Йорк, където преводът бе отпечатан във „Woodnull and Clafin's Weekly“. Въз основа на тази английска редакция

в нюйоркския „Le Socialiste“ бе извършен и напечатан и френски превод. Оттогава в Америка са издадени още най-малко два английски превода, повече или по-малко изопачени, а един от тях беше препечатан в Англия. Първият руски превод, направен от Бакунин, бе издаден към 1863 г. в печатницата на Херценовия „Колокол“ в Женева, а втори руски превод, извършен от героичната Вера Засулич^[2], бе издаден в 1882 г. също в Женева. Ново датско издание се появи в „Socialdemokratisk Bibliothek“ в Копенхаген през 1885 г.; нов френски превод — в парижкия „Le Socialiste“ в 1886 г.^[3] По последното издание пък бе подготвен и в 1886 г. издаден в Мадрид испански превод. Броят на немските издания не може да бъде точно даден, общо те бяха поне дванадесет. Един превод на арменски език, който трябваше да излезе преди няколко месеца в Цариград, не е видял бял свят, защото — както ми съобщиха — издателят нямал смелостта да пусне книга, на която стои името на Маркс, а пък преводачът отказал да я представи за свое съчинение. За други преводи на други езици аз наистина съм чувал, но не съм ги виждал. Така историята на „Манифеста“ до голяма степен отразява историята на съвременното работническо движение; сега той е без съмнение най-широко разпространеното, най-интернационалното съчинение на цялата социалистическа литература, обща програма, призната от милиони работници от Сибир до Калифорния.

И все пак, когато го пишехме, ние не можехме да го наречем *социалистически манифест*. Под името социалисти в 1847 г. разбираха, от една страна, привържениците на различните утопични системи: оуенистите в Англия, фуриеристите във Франция, при което и едните, и другите вече се бяха изродили в постепенно измиращи секти; от друга страна, разните социални шарлатани, които с всевъзможни кърпежи обещаваха да премахнат всички обществени недъзи, без каквато и да било опасност за капитала и печалбата. И в двата случая това бяха хора, които се намираха във от работническото движение и диреха подкрепа по-скоро от „образованите“ класи. А онази част от работническата класа, която се беше убедила в нерезултатността на чисто политическите преврати и бе прогласила необходимостта от пълно преустройство на обществото, тогава се наричаше комунисти. Това беше още суров, недоद्याн, чисто инстинктивен комунизъм; но той напипваше най-същественото и беше достатъчно силен сред

работническата класа, за да създаде утопичния комунизъм: във Франция — комунизма на Кабе, в Германия — комунизма на Вайтлинг. По този начин в 1847 г. социализмът беше буржоазно движение, а комунизмът — движение на работническата класа. Социализмът, поне на континента, „имаше достъп в салоните“; с комунизма беше тъкмо обратното. А тъй като ние още от самото начало смятахме, че „освобождението на работническата класа трябва да бъде дело на самата работническа класа“ — за нас не можеше да има никакво съмнение кое от двете имена трябваше да изберем. Нещо повече — оттогава насам никога не ни е минавало през ума да се отричаме от него.

Макар че „Минифестът“ беше наша обща работа, аз все пак считам за свой дълг да изтъкна, че основната мисъл, която образува неговата ядка, принадлежи на Маркс. Тази мисъл се състои в това, че във всяка историческа епоха господстващият начин на икономическо производство и размяна и необходимо обуславяното от него обществено устройство образуват основата, върху която се изгражда политическата и интелектуалната история на дадената епоха, и че само изхождайки от тази основа, може да бъде обяснена и самата епоха; че съобразно с това цялата история на човечеството (от разлагането на първобитното родово общество с неговото общинно владение на земята) е история на класова борба. Борба между експлоатиращи и експлоатирани, господстващи и потиснати класи: че историята на тази класова борба представлява процес на развитие, при който сега е достигнато такова стъпало, когато експлоатираната и потиснатата класа — пролетариатът — не може да постигне своето освобождение от игото на експлоатиращата и господстваща класа — буржоазията, — без същевременно веднъж завинаги да освободи цялото общество от всякаква експлоатация и потисничество, от всякакви класови различия и класова борба.

Към тази мисъл, която по мое мнение е призвана да послужи за основа на също такъв напредък в историческата наука, какъвто Дарвиновата теория донесе за природознанието — към тази мисъл ние двамата постепенно се приближавахме доста години преди 1845 г. Доколкото аз самостоятелно съм се придвижвал в тая посока, показва моята книга „Положението на работническата класа в Англия“^[4]. Но когато през пролетта на 1845 г. аз отново срещнах Маркс в Брюксел,

той вече беше разработил тази мисъл и ми я изложи с почти също тъй ясни думи, както тия, с които аз съм я формулирал по-горе.

От нашия общ предговор към немското издание от 1872 г. аз цитирам следното:

„Колкото и много да са се изменили условията през последните двадесет и пет години, развитите в тоя «Манифест» общи принципи си остават, общо взето, и днес съвършено правилни. Тук-таме нещо подлежи на поправка. Практическото приложение на тия принципи — както гласи самият «Манифест» — навсякъде и всякога ще зависи от съществуващите исторически условия и затова в него съвсем не се придава особено значение на революционните мерки, предложени в края на II отдел. Днес този пасаж в много отношения би гласял другояче. Поради грамадното разрастване на едрата индустрия през последните двадесет и пет години и засилващото се наред с него партийно организиране на работническата класа, поради придобития практически опит най-напред от февруарската революция, а след това още повече от Парижката комуна, когато пролетариатът за пръв път държа политическата власт в течение на два месеца, днес тази програма на места е остаряла. Особено Комуната доказва, че «работническата класа не може просто да завладее готовата държавна машина и да я постави в движение за своите собствени цели» (виж «The Civil War in France; Address of the General Council of the International Working-men's Association.» London, Truelove, 1871, стр. 15^[5], където тази мисъл е развита по-пълно). Освен това от само себе си се разбира, че критиката на социалистическата литература е за днешно време непълна, тъй като стига само до 1847 г.; също и бележките за отношението на комунистите към различните опозиционни партии (отдел IV), макар в основните си линии да са правилни и днес, все пак за практическо осъществяване са вече остарели, защото политическото положение се е напълно променило и историческото развитие премахна от световната сцена повечето от изброените там партии.

Впрочем «Манифестът» е исторически документ и ние смятаме, че нямаме вече право да го променяме.“

Предлаганият превод е направен от г. Самуел Мур, преводача на по-голямата част от „Капиталът“ на Маркс. Ние го прегледахме заедно,

а аз добавих няколко обяснителни бележки под линия от исторически характер.

Фридрих Енгелс

Лондон, 30 януари 1838 г.

[1] Сам Ласал винаги ни е заявявал, че е ученик на Маркс и като такъв стои на почвата на „Манифеста“, но в своята публична агитация от 1862 г. до 1864 г. той не отиде по-далеч от искането за производителни кооперации, поддържани с държавни кредити (*Бележка на Енгелс*). ↑

[2] В послеслова към статията „Социалните отношения в Русия“ (*К. Маркс и Ф. Енгелс, Соч., т. XVI, ч. II, стр. 394*) Енгелс отбелязва като автор на поменатия превод Плеханов. Самият Плеханов в изданието на „Манифеста“ от 1909 г. също посочва, че преводът е направен от него. *Ред.* ↑

[3] Годината е посочена неточно. Споменаваният от Енгелс френски превод се появил в „*Le Socialiste*“ в 1885 г. *Ред.* ↑

[4] „The Condition of the Working Class in England in 1844.“ By Frederick Engels. Translated by Florence K. Wischnewetzky, New York, Lovell — London. W. Reeves, 1888 (*Бележка на Енгелс*) [Виж *Ф. Енгелс, „Положението на работническата класа в Англия“*. *Ред.* ↑

[5] Виж *К. Маркс. Гражданската война във Франция. Възвание на Генералния съвет на Международната работническа асоциация. К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., т. 17, стр. 339. Ред.* ↑

ПРЕДГОВОР КЪМ НЕМСКОТО ИЗДАНИЕ ОТ 1890 Г.

След написването на горните редове^[1] пак стана необходимо ново немско издание на „Манифеста“, а и със самия „Манифест“ се случиха най-различни неща, които трябва да бъдат споменати тук.

Втори руски превод — от Вера Засулич — излезе в 1882 г. в Женева; предговорът към него бе написан от Маркс и от мен. За съжаление аз загубих ръкописа на немския оригинал, така че съм принуден да правя обратен превод от руски, от което работата съвсем не печели.^[2] Този предговор гласи:

„Първото руско издание на «Манифест на Комунистическата партия» в превод на Бакунин излезе в началото на 60-те години в печатницата на «Колокол». По онова време в Западна Европа едно руско издание на «Манифеста» можеше да изглежда само като литературен куриоз. Днес такова схващане не е вече възможно.

Колко ограничена област на разпространение имаше тогава (декември 1847 г.) пролетарското движение — това най-ясно показва последната глава на «Манифеста»: «Отношението на комунистите към различните опозиционни партии в разните страни». Защото в нея липсват именно Русия и Съединените щати. Това беше времето, когато Русия беше последният голям резерв на целокупната европейска реакция и когато емиграцията в Съединените щати поглъщаше излишните сили на европейския пролетариат. Двете страни снабдяваха Европа със суровини и същевременно бяха пазари за пласирането на нейните индустриални произведения. Така че и двете страни по един или друг начин бяха тогава опора на съществуващия в Европа строй.

Съвсем друго е положението днес! Именно европейската имиграция даде на Северна Америка възможност за гигантско земеделско производство, чиято конкуренция разклаща самите основи на европейската поземлена собственост — както едрата, тъй и дребната. Освен това тази имиграция позволи на Съединените щати да експлоатират своите огромни индустриални източници с такава енергия и в такъв размер, че те за кратко време неизбежно ще турят край на индустриалния монопол на Западна Европа и особено на

Англия. Тези две обстоятелства от своя страна упражняват революционно въздействие върху самата Америка. Дребната и средната поземлена собственост на фермерите — основа на целия ѝ политически строй — все повече и повече изнемогва под конкуренцията на фермите гиганти; същевременно в индустриалните области започва да се развива масов пролетариат и баснословна концентрация на капиталите.

Да вземем сега Русия! През революцията от 1848–1849 г. не само европейските монарси, но и европейските буржоа намираха в руската намеса единствено спасение от пролетариата, който току-що беше започнал да се пробужда. Царят беше провъзгласен за шеф на европейската реакция. Днес той е военнопленник на революцията в Гатчино, а Русия представлява авангарда на революционното движение в Европа.

«Комунистическият манифест» имаше за задача да възвести предстоящата неизбежна гибел на съвременната буржоазна собственост. Но в Русия ние намираме, че наред с бързо процъфтяващото капиталистическо търгашество и с едва сега развиващата се буржоазна поземлена собственост по-голямата част от земята е в общинно владение на селяните. Пита се сега: може ли руската община, тази, макар и вече силно разрушена форма на първобитното колективно владение на земята, да премине направо във висшата, комунистическата форма на земевладение? Или, напротив, тя най-напред трябва да мине през същия процес на разложение, който е присъщ на историческото развитие на Запада?

Единственият възможен днес отговор на този въпрос е следният: ако руската революция стане сигнал за пролетарска революция на Запад, така че двете взаимно да се допълнят, тогава съвременната руска общинна собственост върху земята може да послужи за изходна точка на едно комунистическо развитие.“

Карл Маркс, Ф. Енгелс

Лондон, 21 януари 1882 г.

По същото време в Женева излезе нов полски превод: „Manifest Komunistyczny“.

По-късно излезе нов датски превод в „Socialdemokratisk Bibliothek Kjobenhavn 1885“. За съжаление този превод не е съвсем пълен, някои съществени пасажки, които, изглежда, са създали трудност на преводача, са пропуснати, а и изобщо тук-там се забелязват следи на небрежност, които толкова по-неприятно бият на очи, защото по самата работа личи, че при малко повече грижливост преводачът би могъл да даде отлична работа.

В 1886 г. излезе нов френски превод в парижкия „Le Socialiste“; това е най-добрият от излезлите досега преводи.

По френския превод същата година бе обнародван и испански превод — най-напред в мадридския „El Socialista“, а след това в отделна брошура „Manifiesto del Partido Comunista“, por Carlos Marx y F. Engels. Madrid. Administration de „El Socialista“. Hernan Cortes, 8.

За куриоз ще спомена още, че в 1887 г. на един цариградски издател бил предложен ръкописът на един арменски превод на „Манифеста“; но добрият човечец нямал смелост да печата нещо, на което стои името на Маркс, и сметнал, че ще бъде по-добре преводачът да посочи себе си за автор, но той отказал.

След като в Англия бяха преиздавани ту един, ту друг американски превод — кой повече, кой по-малко неправилен, — най-сетне в 1888 г. излезе един автентичен превод. Той е извършен от моя приятел Самуел Мур, а преди даването му под печат беше още веднъж прегледан от нас двамата. Заглавието му е: „Manifiesto of the Communist Party, by Karl Marx and Frederick Engels. Authorized English Translation, edited and annotated by Frederick Engels. 1888. London, William Reeves, 185. Fleet st. E. C.“ Някои от бележките към това английско издание са влезли и в настоящото издание.

„Манифестът“ има своя собствена съдба. Поздравен при появата си с ентузиазъм от още малобройния тогава авангард на научния социализъм (както показват посочените в първия предговор преводи), той скоро бе изтикан на заден план от реакцията, започнала след поражението на парижките работници през юни 1848 г., а най-после и на „законно основание“ бе обявен въвн от закона с осъждането на кьолнските комунисти през ноември 1852 г. След като от обществената сцена изчезна свързаното с февруарската революция работническо движение, мина на заден план и „Манифестът“.

Когато европейската работническа класа отново достатъчно заякна за ново настъпление против властта на господстващите класи, възникна Международната работническа асоциация. Тя имаше за цел да спои в една голяма армия цялото борческо работничество в Европа и Америка. Затова то не можеше да *изхожда непосредствено* от изложените в „Манифеста“ принципи. То трябваше да има програма, която да не затваря вратата за английските трейдюниони, френските, белгийските, италианските и испанските прудоисти и германските ласалианци^[3]. Маркс набеляза тази програма — (уводната част към устава на Интернационала^[4] — с такова майсторство, което признаха дори Бакунин и анархистите. Маркс бе напълно уверен в крайната победа на изложените в „Манифеста“ принципи, разчитайки напълно на интелектуалното развитие на работническата класа, което по необходимост трябваше да последва от съвместното действие и от обсъждането. Събитията и перипетиите на борбата против капитала — и то пораженията още повече, отколкото победите — не можеха да не покажат на бореците се цялата несъстоятелност на вселечебните средства, към които те се бяха придържали досега, и да не направят техните умове по-възприемчиви за основно разбиране на истинските условия за освобождението на работниците. И Маркс имаше право. Работническата класа от 1874 г., при разтурването на Интернационала, беше съвсем различна от тази в 1864 г., при основаването на Интернационала. Прудонизмът в романските страни и специфичното ласалианство в Германия бяха пред издъхване и дори тогавашните ултраконсервативни английски трейдюниони постепенно се приближаваха до момента, когато председателят на техния конгрес в Суонси е 1887 г. можа от тяхно име да каже: „Континенталният социализъм вече не ни плаши.“ А в 1887 г. континенталният социализъм вече беше почти само теорията, изложена в „Манифеста“. Така историята на „Манифеста“ до известна степен отразява историята на съвременното работническо движение след 1848 г. Днес той несъмнено е най-широко разпространеното, най-интернационалното произведение на цялата социалистическа литература, общата програма на много милиони работници от всички страни от Сибир до Калифорния.

И все пак по времето на неговата поява ние не можехме да го наречем социалистически манифест. В 1847 г. социалисти наричаха

два вида хора. От една страна, привържениците на разните утопични системи, особено оуенистите в Англия и фуриеристите във Франция; и двете тези течения още тогава се бяха изродили просто в постепенно измиращи секти. От друга страна — всевъзможни социални шарлатани, които с различни вселечебни средства и с всевъзможни кърпежи искаха да премахнат обществените недъзи, без да причинят ни най-малка вреда на капитала и печалбата. И в двата случая това бяха хора, които стояха вън от работническото движение и търсеха подкрепа по-скоро от „образованите“ класи. Напротив, онези работници, които се бяха убедили в недостатъчността на чисто политическите преврати и искаха коренно преустройство на обществото, тези работници тогава се наричаха *комунисти*. Това беше грубо одялан, само инстинктивен, често доста суров комунизъм; но той беше достатъчно силен, за да създаде две системи на утопичен комунизъм — във Франция „икарийския“ комунизъм на Кабе, в Германия комунизма на Вайтлинг. В 1847 г. социализъм означаваше буржоазно движение, а комунизъм — работническо движение. Социализмът, поне на континента, имаше достъп в салоните; с комунизма беше тъкмо обратното. И тъй като ние още тогава много решително бяхме на мнение, че „освобождението на работниците трябва да бъде дело на самата работническа класа“, ние нито за миг не се поколебахме кое от двете имена да изберем. И оттогава никога не ни е минавало през ума да се откажем от него.

„Пролетарии от всички страни, съединявайте се!“ Само малко гласове се отзоваха, когато ние хвърлихме тия думи в света преди 42 години, в навечерието на парижката революция — първата, в която пролетариатът излезе със собствени искания. Но на 28 септември 1864 г. пролетарии от повечето западноевропейски страни се обединиха в славната Международна работническа асоциация. Наистина самият Интернационал живя само девет години. Но че основаният от него вечен съюз на пролетариите от всички страни още живее и дори е станал по-здрав от когато и да било — това най-добре показва тъкмо днешният ден. Защото днес, когато пиша тези редове, европейският и американският пролетариат прави боен преглед на своите бойни сили, за пръв път мобилизирани в една армия, под едно знаме и за една най-близка цел: за установен със закон осемчасов нормален работен ден, който бе прокламиран още на Женевския конгрес на Интернационала в

1866 г. и повторно на Парижкия работнически конгрес в 1889 г. А гледката на днешния ден ще покаже на капиталистите и земевладелците от всички страни, че пролетариите от всички страни днес действително са се съединили.

О, да можеше Маркс да застане до мен, за да види това със собствените си очи!

Ф. Енгелс

Лондон, 1 май 1890 г.

[1] Енгелс има предвид своя предговор към немското издание от 1883 г. *Ред.* ↑

[2] Споменаваният от Енгелс изгубен немски оригинал на предговора на Маркс и Енгелс към руското издание на „Манифеста“ е намерен и се пази в архива на Института по марксизъм-ленинизъм; в настоящото издание руският текст на този предговор се дава в превод от ръкописния оригинал. *Ред.* ↑

[3] Сам Ласал пред нас винаги се обявяваше за „ученик“ на Маркс и като такъв, разбира се, стоеше на почвата на „Манифеста“. Друг е въпросът за ония негови последователи, които не отидоха подалеч от неговото искане за производителни кооперации с държавни кредити и дяляха цялата работническа класа на привърженици на държавната помощ и привърженици на самопомощта (*Бележка на Енгелс*). ↑

[4] Виж *К. Маркс и Ф. Енгелс. Съч.*, т. 16, стр. 14–17. *Ред.* ↑

ПРЕДГОВОР КЪМ ПОЛСКОТО ИЗДАНИЕ ОТ 1892 Г.^[1]

Фактът, че е станало необходимо ново полско издание на „Комунистическия манифест“, дава повод за разни размишления.

На първо място трябва да се отбележи, че напоследък „Манифестът“ до известна степен стана мерило за развитието на едрата индустрия на европейския континент. Колкото повече се развива в дадена страна едрата индустрия, толкова повече сред работниците от тази страна расте стремежът да си изяснят своето положение като работническа класа спрямо собственическите класи, разпространява се между тях социалистическото движение и расте търсенето на „Манифеста“. Така че по броя на разпространените на езика на дадена страна екземпляри от „Манифеста“ може с твърде голяма точност да се определи не само състоянието на работническото движение, но и степента на развитието на едрата индустрия в тази страна.

Поради това новото полско издание на „Манифеста“ отбелязва решителен напредък на полската индустрия. А не може да има никакво съмнение, че такъв напредък действително е бил постигнат през десетте години от излизането на последното издание. Кралство Полша, конгресна Полша, стана големият индустриален окръг на Руската империя. Докато руската едра индустрия е разпръсната в различни места — една част край Финския залив, друга част в центъра (Москва и Владимир), трета част покрай Черно и Азовско море и т.н., — полската едра индустрия е съсредоточена на сравнително малко пространство и изпитва произтичащите от тази концентрация изгоди и недостатъци. Конкуриращите руски фабриканти признаха изгодите, когато поискаха защитни мита против Полша, въпреки горещото си желание да превърнат поляците в руси. Недостатъците — за полските фабриканти и за руското правителство — се проявяват в бързото разпространение на социалистическите идеи сред полските работници и в растящото търсене на „Манифеста“.

Но бързото развитие на полската индустрия, която надрасна руската индустрия, от своя страна е ново доказателство за неизчерпаемата жизнена сила на полския народ и нова гаранция за неговото предстоящо национално възстановяване. А възстановяването на една независима, силна Полша е дело, което засяга не само поляците, а и всички нас. Искрено интернационално сътрудничество между европейските нации е възможно само ако всяка от тези нации е напълно автономна в собствения си дом. Революцията от 1848 г., която под пролетарско знаме накара пролетарски борци в последна сметка да вършат само работата на буржоазията, осъществи чрез изпълнителите на своето завещание Луи Бонапарт и Бисмарк независимостта на Италия, Германия и Унгария; но Полша, която от 1792 г. насам е направила за революцията повече, отколкото тези страни, взети заедно — Полша бе оставена сама, когато в 1863 г. падна под десеторно превъзхождащите я руски сили. Шляхтата не можа нито да защити, нито да извоюва наново независимостта на Полша; буржоазията днес е най-малкото равнодушна към тази независимост. И все пак тя е необходимост за хармоничното сътрудничество на европейските нации. Тя може да бъде извоювана само от младия полски пролетариат и в неговите ръце тя ще бъде добре запазена. Защото за работниците от цялата останала Европа независимостта на Полша е също тъй необходима, както и за самите полски работници.

Ф. Енгелс

Лондон, 10 февруари 1892 г.

[1] Даваме този предговор в превод от оригинала, написан от Енгелс на немски език. *Ред.* ↑

ПРЕДГОВОР КЪМ ИТАЛИАНСКОТО ИЗДАНИЕ ОТ 1893

Г.

КЪМ ИТАЛИАНСКИЯ ЧИТАТЕЛ

Обнародването на „Манифеста на Комунистическата партия“, може да се каже, съвпадна с 18 март 1848 г., с революциите в Милано и в Берлин, които представляваха въоръжени въстания на две нации, от които едната се намира в центъра на европейския континент, а другата — в центъра на средиземноморските страни; две нации, които дотогава поради териториалната си разпокъсаност и вътрешните си ежби бяха отслабени и поради това бяха попаднали под чуждо господство. Докато Италия бе подчинена на австрийския император, Германия, макар и косвено, трябваше да носи не по-малко осезателното иго на царя на всички руси. В резултат на събитията от 18 март 1848 г. Италия и Германия бяха освободени от този позор; и ако тези две велики нации през времето от 1848 г. до 1871 г. бяха възстановени и повече или по-малко им бе върната самостоятелността, това стана, както каза Карл Маркс, защото същите хора, които бяха смазали революцията от 1848 г., по-късно против волята си станаха изпълнители на нейното завещание.

Тази революция навсякъде беше дело на работническата класа; именно работническата класа издигаше барикадите и жертваше живота си. Но само парижките работници, събаряйки правителството, имаха изричното намерение да съборят и господството на буржоазията. Но макар и да съзнаваха неизбежния антагонизъм, който съществуваше между тяхната собствена класа и буржоазията — нито стопанският напредък на страната, нито духовното развитие на френските работнически маси бяха достигнали онова стъпало, което би дало възможност за преустройство на обществото. Затова в последна сметка капиталистическата класа прибра в джоба си плодовете на революцията. В другите страни — в Италия, в Германия, в Австрия — работниците всъщност не направиха нищо друго освен това, че доведоха буржоазията на власт. Но в никоя страна господството на

буржоазията не е възможно без национална независимост. Така че революцията от 1848 г. трябваше да доведе до обединението и самостоятелността на ония нации, които дотогава бяха лишени от тях: Италия, Германия и Унгария. Сега е редът на Полша.

И тъй, при все че революцията от 1848 г. не беше социалистическа революция, тя все пак разчисти пътя за социалистическата революция и подготви почвата за нея. Буржоазният строй — с тласъка, който той във всички страни даде на едрата индустрия — през последните 45 години навсякъде създаде многоброен, сплотен и силен пролетариат; по този начин той, да си послужим с един израз от „Манифеста“, сам породил своите собствени гробокопачи. Без възстановяване на самостоятелността и единството на всяка нация не би могло да се осъществи нито интернационалното обединение на пролетариата, нито спокойното, разумно сътрудничество на тези нации за постигането на общи цели. Опитайте се да си представите общо интернационално действие на италианските, унгарските, германските, полските и руските работници при политическите условия от преди 1848 г.!

По този начин битките от 1848 г. не отидоха напразно; също така не изминаха напразно 45-те години, които ни делят от този революционен период. Плодовете му съзряват и аз бих искал само обнародването на този италиански превод да бъде добро предзнаменование за победата на италианския пролетариат, също както обнародването на оригинала беше добро предзнаменование за международната революция.

„Манифестът“ отдава пълна справедливост на революционната роля, която капитализмът е играл в миналото. Първата капиталистическа нация беше Италия. Краят на феодалното средновековие и началото на съвременната капиталистическа ера са олицетворени в един грандиозен образ: това е италианецът Данте — последният поет на средновековието и същевременно първият поет на новото време. Днес, както по времето около 1300 г., настъпва нова историческа ера. Ще ни даде ли Италия новия Данте, който ще възвести часа на раждането на тази нова, пролетарска ера?

Фридрих Енгелс

Лондон, 1 февруари 1893 г.

МАНИФЕСТ НА КОМУНИСТИЧЕСКАТА ПАРТИЯ^[1]

Manifest

der

Kommunistischen Partei.

Veröffentlicht im Februar 1848.

Proletarier aller Länder vereinigt euch.

London.

Gebruckt in der Office der Bildungs-Gesellschaft für Arbeiter
von J. C. Burghard.

46, LIVERPOOL STREET, BISHOPSGATE.

*Корицата на „Манифест на Комунистическата партия“. Издание
1848 година.*

Един призрак броди из Европа — призракът на комунизма. Всички сили на стара Европа са се съюзили за свещена хайка срещу тоя призрак: папата и царят, Метерних и Гизо, френските радикали и германските полицаи.

Къде има опозиционна партия, която да не е била охуляна от своите намиращи се на власт противници като комунистическа? Къде има опозиционна партия, която да не е отвръщала както на понапредничавите хора от опозицията, така и на своите реакционни противници с дамгосващото обвинение в комунизъм?

От тоя факт произтичат две неща.

Всички европейски сили вече признават, че комунизмът е сила.

Крайно време е вече комунистите открито да изложат пред целия свят своите възгледи, своите цели, своите стремежи и на приказките за призрака на комунизма да противопоставят един манифест на самата партия.

За тази цел в Лондон се събраха комунисти от най-различни народности и съставиха следния „Манифест“, който се обнародва на английски, френски, немски, италиански, фламандски и датски език.

[1] „Манифест на Комунистическата партия“ — най-великият програмен документ на научния комунизъм. „Тази малка книжка струва цели томове: с нейния дух живее и се бори досега целият организиран и борещ се пролетариат на цивилизования свят“ (*Ленин*). Написан от К. Маркс и Ф. Енгелс като програма на Съюза на комунистите, „Манифест на Комунистическата партия“ бил за пръв път обнародван в Лондон през февруари 1848 г. като отделно издание на 23 страници. През март-юли 1848 г. „Манифест на Комунистическата партия“ бил отпечатан в демократическия орган на немските емигранти „Deutsche Londoner Zeitung“ („Немски лондонски вестник“). През същата 1848 г. бил отпечатан в Лондон немският текст във вид на отделна брошура от 30 страници, в която били изправени някои печатни грешки в първото издание и била подобрена пунктуацията. По-късно този текст е бил вложен от Маркс и Енгелс в основата на последвалите авторизирани издания. През 1848 г. били

също така направени преводи на „Манифеста“ на редица европейски езици (френски, полски, италиански, датски, фламандски и шведски). В изданията от 1848 г. имената на авторите на „Манифеста“ не се споменавали; те били за пръв път споменати в печата през 1850 г. при обнародването на първия английски превод в чартисткия орган „Red Republican“ („Червен републиканец“) в предговора, написан от редактора на това списание Дж. Харни.

През 1872 г. било пуснато ново немско издание на „Манифеста“ с малки авторски поправки и с предговор от Маркс и Енгелс. Това издание, както и последвалите немски издания от 1883 и 1890 г., излязло под заглавието „Комунистически манифест“.

Първото руско издание на „Манифест на Комунистическата партия“, излязло през 1869 г. в Женева в превод на Бакунин, който на редица места изопачил съдържанието на „Манифеста“. Недостатъците на първото издание били отстранени в изданието, излязло през 1882 г. в Женева като превод на Плеханов. Плехановият превод поставил начало на широко разпространение на идеите на „Манифеста“ в Русия. Придавайки огромно значение на пропагандата на марксизма в Русия, Маркс и Енгелс написали специален предговор към това издание.

Първото българско издание излиза през 1891 г.

След смъртта на Маркс излезли редица издания на „Манифеста“, които били прегледани от Енгелс: през 1883 г. излязло немско издание с предговор от Енгелс; през 1888 г. — английско издание в превод на С. Мур, редактирано от Енгелс и снабдено от него с предговор и бележки; през 1890 г. — немско издание с нов предговор от Енгелс. Към последното издание Енгелс също написал няколко бележки. През 1885 г. бил обнародван във вестник „Socialiste“ („Социалист“) един френски превод на „Манифеста“, направен от дъщерята на Маркс Лаура Лафарг и прегледан от Енгелс. Енгелс написал предговор към полското издание на „Манифеста“ от 1892 г. и към италианското издание от 1893 г. ↑

I

БУРЖОА И ПРОЛЕТАРИЙ^[1]

Историята на всички досегашни общества^[2] е история на класови борби.

Свободен и роб, патриций и плебей, феодал и крепостен селянин, цехов майстор^[4] и калфа, накъсо — потисници и потиснати, са се намирали в постоянен антагонизъм един спрямо друг, водили са непрекъснатата ту скрита, ту открита борба, която винаги е свършвала с революционно преустройство на цялото общество или с обща гибел на борещите се класи.

В по-раншните исторически епохи почти навсякъде намираме пълно разчленение на обществото на различни съсловия, цяла стълба на различните обществени положения. В древния Рим имаме патриции, конници, плебеи, роби; в средните векове — феодални господари, васали, цехови майстори, калфи, крепостни селяни, а освен това в почти всяка от тия класи — особено градиране.

Съвременното буржоазно общество, изникнало от развалините на феодалното общество, не премахна класовите противоречия. То само постави нови класи, нови условия на потисничество, нови форми на борба на мястото на старите.

Но пашата епоха, епохата на буржоазията, се отличава с това, че тя опрости класовите противоречия. Цялото общество се разпада все повече и повече на два големи враждебни лагера, на две големи, изправени открито една срещу друга класи — буржоазия и пролетариат.

От крепостните на средновековието произлязоха свободните жители на първите градове; от тия жители се развиха първите елементи на буржоазията.

Откриването на Америка и на морския път около Африка създаде ново поприще за възходящата буржоазия. Индийският и китайският пазар, колонизирането на Америка, размяната с колониите, умножаването на средствата за размяна и изобщо на стоките дадоха на търговията, на мореплаването, на промишлеността непознат дотогава

размах, а с това предизвикаха бързо развитие на революционния елемент в разпадащото се феодално общество.

Дотогавашната феодална или цехова организация на промишлеността вече не можеше да задоволи потребностите, които нарастваха с новите пазари. На нейно място дойде манифактурата. Промишленото средно съсловие изтика цеховите майстори; разделението на труда между различните корпорации изчезна и бе заменено с разделението на труда в отделната работилница.

Но все повече се разрастваха пазарите, все повече растяха потребностите. И манифактурата вече не можеше да ги задоволи. Тогава парата и машината извършиха революция в промишленото производство. На мястото на манифактурата дойде съвременната едра индустрия, на мястото из промишленото средно съсловие дойдоха индустриалците милионери, шефовете на цели индустриални армии, съвременните буржоа.

Едрата индустрия създаде световния пазар, подготвен с откриването на Америка. Световният пазар предизвика колосално развитие на търговията, мореплаването и сухопътните съобщения. То от своя страна доведе до ново разширение на индустрията и колкото повече се разширяваха индустрията, търговията, мореплаването, железните пътища, толкова повече се развиваше буржоазията, умножаваше своите капитали, изтикваше на заден план всички, наследени от средновековието класи.

Така ние виждаме, че съвременната буржоазия сама е продукт на дълго развитие, на редица преврати в начина на производство и размяна.

Всяко от тези стъпала в развитието на буржоазията се придружаваше от съответен политически напредък. Потиснато съсловие при господството на феодалите, въоръжена и самоуправляваща се асоциация в комуната^[5], тук — независима градска република^[6], там — трето, данъкоплатно съсловие на монархията^[7], през време на манифактурата — противовес на аристокрацията в съсловната^[8] или в абсолютната монархия, главна основа на големите монархии въобще — буржоазията, най-сетне, след създаването на едрата индустрия и на световния пазар, си извоюва изключителното политическо господство в съвременната

представителна държава. Съвременната държавна власт е само комитет, който управлява общите работи на цялата буржоазна класа.

Буржоазията изигра в историята извънредно революционна роля.

Навсякъде, където извоюва господство, буржоазията разруши всички феодални, патриархални, идилични отношения. Тя безмилостно разкъса пъстрите феодални окови, които връзваха човека за неговите „естествени повелители“, и не остави никаква друга връзка между хората освен голия интерес, безсърдечното „плащане в брой“. Тя удави в ледената вода на егоистичната сметка свещения трепет на религиозния екстаз, на рицарското въодушевление, на еснафската сантименталност. Тя превърна личното достойнство в разменна стойност и на мястото на безбройните, гарантирани и придобити свободи постави само една свобода — безсъвестната свобода на търговията. С една дума, забулената с религиозни и политически илюзии експлоатация тя замени с откритата, безсрамна пряка, бездушна експлоатация.

Буржоазията лиши от свещения ореол всички видове дейности, смятани досега за почетни и гледани с благоговееен трепет. Тя превърна лекаря, юриста, попа, поета, човека на науката в свои платени наемни работници.

Буржоазията смъкна трогателно-сантименталното було на семейните отношения и ги сведе до чисто парични отношения.

Буржоазията показва, че бруталната проява на сила в средните векове, от която реакцията толкова много се възхищава, е намирала своето естествено допълнение в леността и неподвижността. Едва буржоазията показва какво може да постигне дейността на човека. Тя сътвори чудеса, съвсем различни от египетските пирамиди, римските водопроводи и готическите катедрали; тя извърши походи, съвсем различни от преселението на народите^[9] и кръстоносните походи^[10].

Буржоазията не може да съществува, ако не революционизира постоянно оръдията за производство, значи и производствените отношения, значи и всички обществени отношения. Първото условие за съществуване на всички по-раншни промишлени класи е било, напротив, неизменното запазване на стария начин на производство. Постоянни преврати в производството, непрекъснато разтърсване на всички обществени отношения, вечна несигурност и движение отличават буржоазната епоха от всички предишни епохи. Всички

застинали, заръждавели отношения заедно с придружаващите ги осветени от векове представи и възгледи се рушат, всички новосъздадени остаряват още преди да се вкостенят. Всичко съсловно и застояло се изпарява, всичко свято се осквернява и хората най-сетне са принудени с трезви очи да погледнат своето положение в живота, своите взаимни отношения.

Нуждата от все по-широк пласмент на нейните продукти гони буржоазията по цялото земно кълбо. Тя навсякъде трябва да проникне, навсякъде да се настани, навсякъде да установява връзки.

Чрез експлоатацията на световния пазар буржоазията превърна производството и потреблението на всички страни в космополитически. За голямо огорчение на реакционерите тя изтръгна изпод нозете на промишлеността националната почва. Старинните национални отрасли на промишлеността са унищожени и биват унищожавани с всеки изминал ден. Изтикват ги нови индустрии, чието въвеждане е въпрос на живот за всички цивилизовани нации — индустрии, които вече не преработват местни суровини, а суровини от най-далечни земи, и чиито фабрики се употребяват не само в дадената страна, но и във всички части на света. На мястото на старите потребности, задоволявани с местни продукти, възникват нови, за задоволяването на които са необходими продуктите на най-далечни страни и най-различни климати. На мястото на старото местно и национално самозадоволяване и затвореност идват всеоткриваща размяна и всеоткриваща зависимост на нациите една от друга. Това еднакво важи както за материалното, така и за духовното производство. Духовните произведения на отделните нации стават общо достояние. Националната едностранчивост и ограниченост стават все повече невъзможни и от многото национални и местни литератури се образува една световна литература.

С бързото усъвършенстване на всички средства за производство, с безкрайно улеснените съобщения буржоазията въвлича в цивилизацията всички народи, включително и най-варварските. Пониските цени на нейните стоки са тежката артилерия, с която тя събаря всички китайски стени, принуждава да капитулира и най-упоритата омраза на варварите към чужденците. Тя принуждава всички нации да усвоят буржоазния начин на производство, ако не искат да загинат; тя ги принуждава да въведат у себе си така наречената цивилизация, т.е.

да станат буржоа. С една дума, тя си създава своя по свой образ и подобие.

Буржоазията подчини селото на господството на града. Тя създаде огромни градове, във висока степен увеличи броя на градското население в сравнение със селското и по този начин изтръгна значителна част от населението от идиотизма на селския живот. Както направи селото зависимо от града, така тя постави варварските и полуварварските страни в зависимост от цивилизованите, селските народи — в зависимост от буржоазните народи, Изтока — в зависимост от Запада.

Буржоазията все повече и повече премахва разпокъсаността на средствата за производство, на собствеността и на населението. Тя съгъсти населението, централизира средствата за производство и концентрира собствеността в ръцете на малцина. Необходима последица от това е политическата централизация. Независими, свързани почти само със съюзни отношения области с различни интереси, закони, правителства и мита се оказаха сплотени в една нация, с едно правителство, с едно законодателство, с един национален класов интерес, с една митническа граница.

През време на своето едва стогодишно класово господство буржоазията създаде по-масови и по-колосални производителни сили, отколкото всички минали поколения, взети заедно. Покоряване на природните сили, машинно производство, приложение на химията в индустрията и земеделието, параходи, железници електрически телеграф, пригодяване за земеделска обработка на цели континенти, превръщане на реките в плавателни, цели, сякаш изпод земята измъкнати човешки маси — кой по-раншен век е могъл да подозира, че в недрата на обществения труд дремят такива производителни сили!

И тъй, ние видяхме, че средствата за производство и размяна, на основата на които възникна буржоазията, са създадени във феодалното общество. На известно стъпало от развитието на тия средства за производство и размяна отношенията, в които феодалното общество е произвеждало и разменяло, феодалната организация на земеделието и манифактурата, с една дума, феодалните отношения на собственост, престанаха да отговарят вече на развилите се производителни сили. Те спъваха производството, вместо да го подпомагат. Те се превърнаха в окови за него. Тези окови трябваше да бъдат разбити — и бяха разбити.

На тяхно място дойде свободната конкуренция със съответстващия ѝ обществен и политически строй, с икономическото и политическото господство на буржоазната класа.

Пред нашите очи се извършва подобно движение. Съвременното буржоазно общество със своите буржоазни отношения на производство и размяна, с буржоазните отношения на собственост, което като с магия е създадо такова огромни средства за производство и размяна, прилича на оня магьосник, който не може вече да се справи с извиканите чрез неговите заклинания подземни сили. От десетилетия насам историята на индустрията и на търговията е само история на бунта на съвременните производителни сили против съвременните производствени отношения, против отношенията на собствеността, които са жизнени условия за буржоазията и нейното господство. Достатъчно е да споменем търговските кризи, които със своето периодическо повтаряне все по-заплашително поставят под въпрос съществуването на цялото буржоазно общество. През време на търговските кризи редовно се унищожават голяма част не само от произведените продукти, но дори и от вече създадените производителни сили. През време на кризите избухва обществена епидемия, която на всички по-раншни епохи би се сторила абсурдна — епидемията на свръхпроизводството. Обществото изведнъж се оказва върнато назад, в състояние на внезапно настъпило варварство; сякаш глад, всеобща унищожителна война са му отнели всички средства за живот; индустрията, търговията изглеждат унищожени — и защо? Защото обществото притежава твърде много цивилизация, твърде много средства за живот, твърде много индустрия, твърде много търговия. Производителните сили, които се намират в негово разположение, вече не служат за развитие на буржоазната цивилизация и на буржоазните имуществени отношения; напротив, те са станали прекомерно огромни за тия отношения и биват спъвани от тях; а когато производителните сили преодолеят тази спънка, те разстройват цялото буржоазно общество, поставят под заплаха съществуването на буржоазната собственост. Буржоазните отношения са станали твърде тесни, за да поберат създаденото от тях богатство. — Как буржоазията преодолява кризите? От една страна, с принудителното унищожаване на маса производителни сили; от друга страна, със завладяването на нови пазари и с по-основно експлоатиране на старите пазари. А как?

Като подготвя по-всестранни и по-съкрушителни кризи и намалява средствата за предотвратяване на кризите.

Оръжието, с което буржоазията срази феодализма, сега се насочва против самата буржоазия.

Но буржоазията не само изкова оръжието, което ѝ носи смърт; тя създаде и хората, които ще насочат срещу нея това оръжие — съвременните работници, *пролетариите*.

В същата степен, в която се развива буржоазията, т.е. капиталът, се развива и пролетариатът, класата на съвременните работници, които могат да съществуват само доколкото намират работа, а намират работа само доколкото техният труд увеличава капитала. Тези работници, принудени да се продават на парче, са стока като всеки друг търговски артикул и затова също са изложени на всички превратности на конкуренцията, на всички колебания на пазара.

Вследствие на разширяващото се прилагане на машините и разделението на труда трудът на пролетариите е загубил всякакъв самостоен характер, а с това и всякаква привлекателност за работника. Работникът става прост придатък към машината, от него се изискват само най-прости, най-еднообразни, най-лесно усвоявани похвати. Затова разходите за работника се ограничават почти само до средствата за живот, от които той се нуждае за своята издръжка и за продължението на рода си. Но цената на всяка стока, значи и цената на труда^[11], е равна на нейните производствени разходи. Затова в същата степен, в която расте непривлекателността на труда, намалява работната заплата. Нещо повече: в същата степен, в която расте прилагането на машините и разделението на труда, расте и количеството на труда било чрез увеличаване на работните часове, било чрез увеличаване на изисквания за дадено време труд, чрез ускоряване хода на машините и т.н.

Съвременната индустрия превърна малката работилница на патриархалния майстор в голямата фабрика на индустриалния капиталист. Натъпканите във фабриката работнически маси са организирани по войнишки. Като редници на индустриалната армия те са поставени под надзора на цяла йерархия от подофицери и офицери. Те са роби не само на буржоазната класа, на буржоазната държава, но и всеки ден, и всеки час ги поробва машината, надзирателят и преди всичко самият отделен буржоа фабрикант. Този деспотизъм е толкова

по-дребнав, по-омразен и по-ожесточаващ, колкото по-открито прокламира за своя цел печалбата.

Колкото по-малко сръчност и сила изисква ръчният труд, т.е. колкото повече се развива съвременната индустрия, толкова повече трудът на жените и децата изтиква труда на мъжете. Различията по пол и възраст вече нямат никакво обществено значение за работническата класа. Има само работни инструменти, които в зависимост от своята възраст и пол изискват различни разходи.

Когато експлоатирането на работника от фабриканта дойде дотам, че работникът получи в брой своята работна заплата, тогава върху него се нахвърлят другите части на буржоазията — домопритежателят, бакалинът, зложният кредитор и т.н.

Низшите слоеве на средното съсловие: дребните индустриалци, търговци и рентиери, занаятчиите и селяните — всички тези класи изпадат в редовете на пролетариата отчасти затова, че малкият им капитал е недостатъчен за едра индустрия и не издържа конкуренцията с по-едрите капиталисти, отчасти за това, че тяхната професионална сръчност се обезценява от новите начини на производство.

Така пролетариатът се рекрутира от всички класи на населението.

Пролетариатът минава различни степени на развитие. Неговата борба против буржоазията започва с неговото съществуване.

В началото се борят отделни работници, след това работниците от една фабрика, след това работниците от цял отрасъл на труда в едно населено място против отделния буржоа, който непосредствено ги експлоатира. Те насочват своите удари не само против буржоазните производствени отношения, но и против самите оръдия на производството; те унищожават конкуриращите чуждестранни стоки, разрушават машините, подпалват фабриките, стремят се със сила да възстановят загубеното положение на средновековния работник.

На това стъпало работниците образуват разпръснатата по цялата страна и разкъсана от конкуренцията маса. Сплотяването на работническите маси не е резултат на тяхното собствено обединение, а резултат на обединението на буржоазията, която, за да постигне своите собствени политически цели, трябва — и засега още може — да привежда в движение целия пролетариат. На това стъпало пролетариите се борят следователно не против своите врагове, а

против враговете на своите врагове — против остатъците от абсолютната монархия, против земевладелците, неиндустриалните буржоа, дребните буржоа. По такъв начин цялото историческо движение се съсредоточава в ръцете на буржоазията; всяка тъй извоювана победа е победа на буржоазията.

Но с развитието на индустрията пролетариатът не само нараства числено; той се струпва на големи маси, неговата сила расте и той все повече я чувства. Интересите и жизнените условия на пролетариата все повече се изравняват, тъй като машините все повече заличават различията между отделните видове труд и почти навсякъде смъкват работната заплата до еднакво ниско равнище. Растящата конкуренция между буржоата и произтичащите от нея търговски кризи правят заплатата на работниците все по-нестабилна; все по-бързо развиващото се, непрекъснато усъвършенстване на машините прави жизненото положение на пролетариата все по-несигурно: сблъскванията между отделния работник и отделния буржоа все повече добиват характер на сблъсквания между две класи. Работниците почват с това, че образуват сдружения^[12] против буржоата; те се борят съвместно за защита на своята работна заплата. Те основават дори постоянни асоциации, за да си осигурят средства в случай на възможни стълкновения. На места борбата преминава в открити бунтове.

От време на време работниците побеждават, но тези победи са само преходни. Действителният резултат на тяхната борба не е непосредственият успех, а все повече разширяващото се обединение на работниците. За него способстват нарастващите съобщителни средства, създавани от едрата индустрия и поставящи във взаимна връзка работниците от различните места. Но достатъчна е само тази връзка, за да се централизират множеството локални борби, които навред имат еднакъв характер, в национална, в класова борба. А всяка класова борба е политическа борба. И обединението, за което на градските жители от средните векове с техните междуселски пътища бяха необходими векове, съвременните пролетарии — благодарение на железните пътища — постигат само за няколко години.

Тази организация на пролетариите в класа, а с това и в политическа партия всекиминутно наново се руши от конкуренцията между самите работници. Но тя възниква отново и отново — по-силна,

по-здрава, по-могъща. Като използва раздорите сред самата буржоазия, тя налага признаването по законодателен път на отделни интереси на работниците. Например законът за десетчасовия работен ден в Англия.

Изобщо сблъскванията вътре в старото общество подпомагат в много отношения развитието на пролетариата. Буржоазията се намира в непрекъсната борба: отначало против аристокрацията, по-късно против ония части от самата буржоазия, чиито интереси идват в противоречие с напредъка на индустрията, и винаги — против буржоазията на всички чужди страни. Във всички тия борби тя е принудена да се обръща към пролетариата, да търси неговата помощ и така да го въвлеча в политическото движение. Следователно тя сама предава на пролетариата елементи на своето собствено образование^[13], т.е. оръжие против самата себе си.

По-нататък, както видяхме, напредъкът на индустрията смъква в редовете на пролетариата цели слоеве на господстващата класа или поне поставя под заплаха условията на техния живот. Те също предават на пролетариата маса елементи на образование.

И, най-после, във времена, когато класовата борба се приближава към развързка, разложителният процес сред господстващата класа, в цялото старо общество добива такъв бурен, такъв рязък характер, че една малка част от господстващата класа се отрича от нея и се присъединява към революционната класа, към онази класа, на която принадлежи бъдещето. Затова както по-рано част от аристокрацията премина на страната на буржоазията, така сега част от буржоазията преминава на страната на пролетариата, именно част от буржоата идеолози, които са се издигнали до теоретическо разбиране на цялото историческо движение.

От всички класи, които днес противостоят на буржоазията, само пролетариатът е действително революционна класа. Останалите класи се разкапват и загиват с развитието на едрата индустрия, а пролетариатът е неин собствен продукт.

Средните съсловия: дребният индустриалец, дребният търговец, занаятчията, селянинът — всички те се борят против буржоазията, за да спасят от гибел своето съществуване като средни съсловия. Те следователно не са революционни, а консервативни. Нещо повече, те са реакционни: те се стремят да върнат назад колелото на историята. Ако са революционни, те са такива дотолкова, доколкото им предстои

да преминат в редовете на пролетариата, доколкото защитават не своите сегашни, а своите бъдещи интереси, доколкото изоставят своето собствено гледище, за да застанат на гледището на пролетариата.

Лумпенпролетариатът, този пасивен продукт на загниването на най-низшите слоеве на старото общество, при една пролетарска революция може на места да бъде въввлечен в движението, но по силата на цялото си жизнено положение той е много по-склонен да се продава за реакционни машинации.

Жизнените условия на старото общество са вече унищожени в жизнените условия на пролетариата. Пролетарият няма собственост; неговото отношение към жена и деца няма вече нищо общо с буржоазните семенни отношения; съвременният индустриален труд, съвременното капиталистическо иго — еднакво и в Англия, и във Франция, и в Америка, и в Германия — са заличили у него всякакъв национален характер. Законите, моралът, религията са за него само буржоазни предразсъдъци, зад които се крият буржоазни интереси.

Всички предишни класи, след като ставали господстващи, са се стремили да осигурят своето вече придобито положение в живота, подчинявайки цялото общество на условията на своя начин на присвояване. Пролетариите могат да завладеят обществените производителни сили само като унищожат своя собствен сегашен начин на присвояване, а с това и целия досегашен начин на присвояване. Пролетариите нямат нищо свое, което би трябвало да охраняват; те трябва да разрушат всичко, което досега е охранявало и осигурявало частната собственост.

Всички досегашни движения са били движения на малцинства или в интерес на малцинства. Пролетарското движение е самостоятелно движение на огромното мнозинство в интерес на огромното мнозинство. Пролетариатът, низшият слой на съвременното общество, не може да се вдигне, не може да се изправи, без да бъде хвърлена във въздуха цялата надстройка от слоеве, които образуват официалното общество.

Ако не по съдържание, то по форма борбата на пролетариата против буржоазията е на първо време национална борба. Пролетариатът на всяка страна трябва, естествено, най-напред да се справи със своята собствена буржоазия.

Като очертахме най-общите фази в развитието на пролетариата, ние проследихме повече или по-малко прикритата гражданска война в съществуващото общество до точката, когато тя избухва в открита революция и когато пролетариатът чрез насилствено събаряне на буржоазията установява своето господство.

Всички досегашни общества са почивали, както видяхме, на антагонизма между потискащи и потиснати класи. Но за да може една класа да бъде потискана, трябва да ѝ бъдат осигурени условия, при които тя да може да влачи поне своето робско съществуване. При крепостничеството крепостният селянин се добра до положение на член на комуната, както дребният буржоа под игото на феодалния абсолютизъм се добра до положението на буржоа. Съвременният работник, напротив, не се издига с напредъка на индустрията, а пада все по-ниско под условията за съществуване на своята собствена класа. Работникът става паупер и пауперизмът расте още по-бързо, отколкото населението и богатството. Това ясно показва, че буржоазията е неспособна да остане и занапред господстваща класа на обществото и да налага на цялото общество условията за съществуване на своята класа като регулиращ закон. Тя е неспособна да господства, защото е неспособна да осигури на своя роб дори робско съществуване и защото е принудена да го остави да изпадне до такова положение, при което тя трябва да го храни, вместо да бъде хранена за негова сметка. Обществото не може вече да живее под нейната власт, т.е. нейният живот е вече несъвместим с обществото.

Основното условие за съществуването и господството на буржоазната класа е натрупването на богатството в ръцете на частни лица, образуването и увеличаването на капитала; условието за съществуване на капитала е наемният труд. Наемният труд почива изключително на конкуренцията между работниците. Напредъкът на индустрията, чийто неволен носител е буржоазията, която е безсилна да му се съпротивлява, заменя разединението на работниците от конкуренцията с тяхното революционно обединяване чрез асоциацията. Така с развитието на едрата индустрия изпод краката на буржоазията се изплъзва самата основа, върху която тя произвежда и присвоява продуктите. Тя произвежда преди всичко своите собствени гробокопачи. Нейната гибел и победата на пролетариата са еднакво неизбежни.

[1] Под буржоазия се разбира класата на съвременните капиталисти, които притежават средствата за общественото производство и използват наемен труд. Под пролетариат — класата на съвременните наемни работници, които, като не притежават средства за производство, са принудени да продават своята работна сила, за да могат да живеят (*Бележка на Енгелс към английското издание от 1888 г.*). ↑

[2] Т.е. цялата история, дошла до нас в писмени източници. В 1847 г. предисторията на обществото — обществената организация, която е съществувала преди цялата писана история — беше все още почти съвсем непозната. Оттогава насам Хастхаузен откри общинната собственост върху земята в Русия, Маурер доказва, че тя е обществената основа, която е била изходната точка в историческото развитие на всички германски племена, и постепенно стана ясно, че селски общини със задружно владение на земята са или са били първобитната форма на обществото от Индия до Ирландия. Най-сетне, Морган със своето откритие за истинската природа на рода и за неговото положение в *племето* увенча работата, като разкри вътрешната организация на това примитивно комунистическо общество в нейната типична форма. С разпадането на тази първобитна община започва разделянето на обществото на отделни и в края на краищата антагонистични една на друга класи. Аз се опитах да проследя процеса на това разпадане в книгата си „Произход на семейството, частната собственост и държавата“, второ издание. Щутгарт, 1886 г. (*Бележка на Енгелс към английското издание от 1888 г.*)^[3] ↑

[3] Енгелс вмъкнал тази бележка и в немското издание на „Манифест на Комунистическата партия“ от 1890 г., като изпуснал само последната фраза. ↑

[4] Цеховият майстор *е пълноправен член на цеха, майстор вътре в цеха, а не негов началник.* (*Бележка на Енгелс към английското издание от 1888 г.*). ↑

[5] „Комуни“ се наричали възникналите във Франция градове, дори още преди да са извоювали от своите феодални господари градското самоуправление и политическите си права като „трето съсловие“. Общо казано, тук като типична страна за икономическото развитие на буржоазията е взета Англия, а като типична страна за

нейното политическо развитие — Франция (*Бележка на Енгелс към английското издание от 1888 г.*).

Комуна — така градските жители на Италия и Франция наричали своите градски общини, след като откупили или извоювали от своите феодални господари първите права на самоуправление (*Бележка на Енгелс към немското издание от 1890 г.*). ↑

[6] В английското издание от 1888 г. тук следват думите: „(както в Италия и Германия)“. *Ред.* ↑

[7] В английското издание от 1888 г. тук следват думите: „(както във Франция)“. *Ред.* ↑

[8] Под „сърловна монархия“ през времето на манифактурата се разбира монархия с представители на отделните съсловия (духовенство, аристокрация и „трето съсловие“, т.е. буржоазията) в съвещателните органи на кралската власт. *Ред.* ↑

[9] *Преселение на народите* — в Европа от IV до VI век от нашата ера. През този период са се извършили масови преселвания на разни народи по цялата територия на тогавашната Римска империя. Енгелс дава характеристика на тази революция в VII и VIII глава на своето съчинение „Произход на семейството, частната собственост и държавата“. *Ред.* ↑

[10] *Кръстоносни походи* — големи военни и грабителски експедиции през XI-XIII век към Близкия Изток, възглавявани от папската власт и организирани уж за „освобождаване“ на „светата земя“ (Палестина). В тези кръстоносни походи участвали различни класи на феодалното общество, всяка от които преследвала свои особени цели: феодалите търсели ново земевладение, търговците — нови пазари, обезземлените селяни — работна земя. В края на краищата кръстоносните рицари наново били изтласкани от завладенията от тях земи в Западна Европа. *Ред.* ↑

[11] В по-късните свои трудове Маркс и Енгелс употребявали вместо понятията „стойност на труда“, „цена на труда“ по-точните понятия „стойност на работната сила“, „цена на работната сила“, които били въведени от Маркс (виж предговора към Съч., т. 4, от К. Маркс и Ф. Енгелс, стр. IX). ↑

[12] В английското издание от 1888 г. след думата „сдружение“ е прибавено — „(професионални съюзи)“. *Ред.* ↑

[13] В английското издание от 1888 г. вместо „елементи на своето собствено образование“ е казано „елементи на своето собствено политическо и общо образование“. *Ред.* ↑

II ПРОЛЕТАРИИ И КОМУНИСТИ

В какво отношение се намират комунистите към пролетариите изобщо?

Комунистите не са особена партия, противостояла на другите работнически партии.

Те нямат никакви интереси, отделни от интересите на целия пролетариат.

Те не издигат никакви особени^[1] принципи, към които биха искали да нагодят пролетарското движение.

Комунистите се отличават от другите пролетарски партии само по това, че, от една страна, в борбата на пролетариите от различните нации те изтъкват и отстояват общите, независещи от националността интереси на целокупния пролетариат, от друга страна, по това, че на различните степени на развитие, през които минава борбата между пролетариата и буржоазията, те винаги застъпват интересите на целокупното движение.

Следователно на практика комунистите са най-решителната, винаги тласкаща към движение напред^[2] част на работническите партии във всички страни; теоретически те имат пред останалата маса на пролетариата предимството, че разбират условията, хода и общите резултати на пролетарското движение.

Най-близката цел на комунистите е същата, както на всички други пролетарски партии: обособяване на пролетариата в класа, събаряне на господството на буржоазията, завладяване на политическата власт от пролетариата.

Теоретическите положения на комунистите съвсем не почиват на идеи, на принципи, измислени или открити от тоя или оня световен реформатор.

Те са само общ израз на действителни отношения на водещата се класова борба, на извършващото се пред нашите очи историческо движение. Премахването на старите отношения на собствеността не е нещо присъщо изключително на комунизма.

Всички отношения на собствеността са били подложени на постоянна историческа смяна, на постоянно историческо изменение.

Например френската революция отмени феодалната собственост, като я замени с буржоазната собственост.

Отличителна черта на комунизма е не премахването на собствеността въобще, а премахването на буржоазната собственост.

Но съвременната буржоазна частна собственост е последният и най-пълен израз на такова производство и присвояване на продукти, което почива върху класови противоположности, върху експлоатацията на едни хора от други.^[3]

В този смисъл комунистите могат да резюмират своята теория в един израз: премахване на частната собственост.

Нас, комунистите, ни упрекуват, че сме искали да премахнем лично придобитата, изработена със свой труд собственост, собствеността, която била основата на всяка лична свобода, дейност и самостоятелност.

Изработена, придобита, припечелена със свой труд собственост! За дребнобуржоазната, дребноселската собственост ли говорите, която предхождаше буржоазната собственост? Ние няма нужда да я премахваме — развитието на индустрията я премахна и всекидневно я премахва.

Или говорите за съвременната буржоазна частна собственост?

Но нима наемният труд, трудът на пролетария, му създава собственост? Съвсем не. Той създава капитал, т.е. собствеността, която експлоатира наемния труд, собствеността, която може да се увеличава само при условие, че поражда нов наеман труд, за да го експлоатира отново. Собствеността в своя съвременен вид се движи в противоположността между капитал и наеман труд. Да разгледаме двете страни на тази противоположност.

Да бъдеш капиталист — това значи да заемаш не само чисто лично, но и обществено положение в производството. Капиталът е колективен продукт и може да бъде приведен в движение само от общата дейност на много членове на обществото, а в последна сметка — само от общата дейност на всички членове на обществото.

Значи капиталът не е лична, а обществена сила.

Следователно, когато капиталът бъде превърнат в колективна, принадлежаща на всички членове на обществото собственост, то това

не ще бъде превръщане на лична собственост в обществена. Ще се измени само общественият характер на собствеността. Тя ще загуби своя класов характер.

Да минем към наемния труд.

Средната цена на наемния труд е минимумът на работната заплата, т.е. сумата от ония средства за живот, които са необходими за поддържане живота на работника като работник. Следователно онова, което наемният работник присвоява в резултат на своята дейност, едва стига, за да възпроизведе неговия живот. Ние в никой случай не искаме да премахнем това лично присвояване на продуктите на труда, служещи непосредствено за възпроизвеждане на живота — присвояване, което не оставя никакъв чист доход, който би могъл да даде власт над чужд труд. Ние искаме да премахнем само мизерния характер на това присвояване, при което работникът живее само за да увеличава капитала, живее само доколкото интересите на господстващата класа изискват това.

В буржоазното общество живият труд е само средство за увеличаване на натрупания труд. В комунистическото общество натрупаният труд е само средство за разширяване, обогатяване, облекчаване на жизнения процес на работниците.

Значи в буржоазното общество миналото господства над настоящето, а в комунистическото общество — настоящето над миналото. В буржоазното общество капиталът има самостоятелност и индивидуалност, докато трудещият се индивид е лишен от самостоятелност и е обезличен.

И премахването на тези отношения буржоазията нарича унищожение на личността и на свободата! Тя е права. Действително касае се за премахване на буржоазната личност, на буржоазната самостоятелност, на буржоазната свобода.

В рамките на днешните буржоазни производствени отношения под свобода разбират свобода на търговията, свобода на покупката и продажбата.

Но отпадне ли търгашеството — отпада и свободното търгашество. Приказките за свобода на търгашеството, както и всички други надути речи на нашите буржоа за свобода имат въобще смисъл само по отношение на несвободното търгашество, на потиснатия градски жител от средновековието, но не и по отношение на

комунистическото премахване на търгашеството, на буржоазните производствени отношения и на самата буржоазия.

Вие се ужасявате от това, че ние искаме да премахнем частната собственост. Но във вашето сегашно общество частната собственост е премахната за девет десети от неговите членове; тя съществува именно защото не съществува за девет десети. Вие ни упреквате следователно, че искаме да премахнем една собственост, която предполага като необходимо условие липсата на собственост у огромното мнозинство на обществото.

С една дума, вие ни упреквате, че искаме да премахнем вашата собственост. Да, ние действително искаме това.

От момента, когато трудът вече не ще може да бъде превръщан в капитал, в пари, в поземлена рента, накъсо — в обществена сила, която може да бъде монополизирана, т.е. от момента, когато личната собственост вече не ще може да се превръща в буржоазна собственост — от тоя момент, заявявате вие, личността е унищожена.

Значи вие признавате, че под личност разбирате само буржоата, буржоазния собственик. Такава личност действително трябва да бъде унищожена.

Комунизмът не отнема никому възможността да присвоява обществени продукти, той отнема само възможността чрез това присвояване да се подчинява чужд труд.

Възразяват, че с премахването на частната собственост щяла да престане всяка дейност и да настъпи всеобща леност.

Ако е така, буржоазното общество би трябвало отдавна да е загинало от леност: защото в него онзи, който се труди, нищо не придобива — а онзи, който придобива, не се труди. Всички опасения се свеждат до тавтологията, че вече няма да има наемен труд, щом няма вече капитал.

Всички възражения, насочени против комунистическия начин на присвояване и производство на материални продукти, се разпростират също и върху присвояването и производството на духовни продукти. Както унищожаването на класовата собственост е за буржоата унищожаване на самото производство, така и унищожаването на класовото образование е за него равносилно на унищожаване на образованието въобще.

Образованието, чиято загуба той оплаква, за грамадното мнозинство е превръщане на човека в машина.

Но не спорете с нас, като преценявате премахването на буржоазната собственост от гледището на вашите представи за свобода, образование, право и т.н. Самите ваши идеи са продукт на буржоазните отношения на производство и собственост, също както вашето право е само издигнатата в закон воля на вашата класа — воля, чието съдържание се определя от материалните условия на живот на вашата класа.

Вашата пристрастна представа, заставяща ви да превръщате своите отношения на производство и собственост от исторически, преходни в процеса на производството отношения във вечни закони на природата и разума, вие споделяте с всички господствали някога и вече загинали класи. Това, което добре знаете за античната или за феодалната собственост, вие вече не смееете да го разберете, когато се касае за буржоазната собственост.

Унищожаване на семейството! Дори и най-радикалните се възмуцават от това гнусно намерение на комунистите.

Върху какво почива съвременното, буржоазното семейство? Върху капитала, върху частната печалба. Напълно развито то съществува само за буржоазията; но то намира своето допълнение в принудителното безбрачие на пролетариите и в публичната проституция.

Буржоазното семейство, естествено, ще отпадне с отпадането на това негово допълнение, а двете заедно ще изчезнат с изчезването на капитала.

Или вие ни упрекувате, че искаме да премахнем експлоатацията на децата от техните родители? Ние признаваме това престъпление.

Но вие казвате, че като заменяме домашното възпитание с обществено, ние премахваме най-скъпите за човека отношения.

А нима и вашето възпитание не се определя от обществото? Нима то не се определя от обществените отношения, в които вие възпитавате, от пряката или косвена намеса на обществото чрез училището и т.н.? Комунистите не измислят въздействието на обществото върху възпитанието; те само изменят характера на възпитанието, изтръгват го от влиянието на господстващата класа.

Буржоазните фрази за семейство и възпитание, за нежни отношения между родители и деца вдъхват толкова повече отвращение, колкото повече се разкъсват всички семейни връзки сред пролетариата вследствие развитието на едрата индустрия, колкото повече децата се превръщат в прости търговски артикули и работни инструменти.

Но вие, комунистите, искате да въведете общност на жените — крещи ни в хор цялата буржоазия.

Буржоата гледа на своята жена само като на оръдие за производство. Той чува, че оръдията за производство трябва да се използват общо, и, естествено, мисли, че и участта на жените ще бъде такава.

Той и не подозира, че се касае именно за премахване положението на жената като просто оръдие за производство.

Впрочем няма нищо по-смешно от високоморалния ужас на нашите буржоа по повод мнимата официална общност на жените на комунистите. Комунистите няма защо да въвеждат общност на жените, тя почти винаги е съществувала.

Нашите буржоа, като не се задоволяват с това, че имат на разположение жените и дъщерите на своите работници — за официалната проституция и да не говорим, — намират особено голямо удоволствие в това, взаимно да съблазняват съпругите си.

Буржоазният брак е в действителност общност на съпругите. Комунистите биха могли да бъдат упрекнати най-много в това, че на мястото на лицемерно прикритата общност на жените искали да въведат официална, открита общност на жените. Впрочем от само себе си се разбира, че с премахването на сегашните производствени отношения ще изчезне и произтичащата от тях общност на жените, т.е. официалната и неофициалната проституция.

По-нататък, упрекват комунистите, че искали да премахнат отечеството, националността.

Работниците нямат отечество. Не може да им се отнеме това, което те нямат. Тъй като пролетариатът трябва преди всичко да завоюва политическото господство, да се издигне до положението на национална класа^[4], да се конституира като нация, той сам е вече национален, макар и съвсем не в буржоазен смисъл.

Националната обособеност и противоположностите между народите изчезват все повече с развитието на буржоазията, със свободата на търговията, със световния пазар, с еднообразието на индустриалното производство и съответстващите му условия на живот.

Господството на пролетариата още повече ще ускори тяхното изчезване. Обединяване на усилията, поне на цивилизованите страни, е едно от първите условия за неговото освобождение.

В същата степен, в която ще бъде премахната експлоатацията на един индивид от друг, ще бъде премахната и експлоатацията на една нация от друга.

Заедно с противоположността между класите в нацията ще отпаднат и враждебните отношения между нациите.

Обвиненията против комунизма, издигани от религиозни, философски и изобщо от идеологични гледни точки, не заслужават подробно разглеждане.

Нужно ли е особено дълбокомислие, за да се разбере, че заедно с жизнените условия на хората, с техните обществени отношения, с тяхното обществено битие се изменят и техните представи, възгледи и понятия — с една дума, тяхното съзнание?

Не доказва ли историята на идеите, че духовното производство се преобразува заедно с материалното? Господстващите идеи на дадено време винаги са били само идеите на господстващата класа.

Говорят за идеи, които революционизират цялото общество; с това само изразяват факта, че в старото общество са се образували елементите на ново общество, че заедно с разлагането на старите условия на живот се разлагат и старите идеи.

Когато древният свят вече отиваше към залез, старите религии бяха победени от християнската религия. Когато в XVIII век идеите на Просвещението побеждаваха християнските идеи, феодално то общество водеше борба на живот и смърт с революционната тогава буржоазия. Идеите за свобода на съвестта и религията изразяваха в областта на съвестта само господството на свободната конкуренция.

„Но — ще ни кажат — вярно е, че религиозните, моралните, философските, политическите, правните и т.н. идеи са се видоизменяли в хода на историческото развитие. Обаче религията, моралът, философията, политиката, правото винаги са се запазвали в това непрекъснато изменение.

При това съществуват вечни истини като свобода, справедливост и т.н., които са общи за всички стадии на общественото развитие. А комунизмът премахва вечните истини, премахва религията, морала, вместо да ги преобрази; следователно той противоречи на целия досегашен ход на историческото развитие“.

До какво се свежда това обвинение? Историята на всички досегашни общества се е движила в класови противоположности, които в разните епохи са вземали различни форми.

Но каквато и форма да са вземали те, експлоатацията на една част от обществото от друга е общ факт за всички минали векове. Затова не е чудно, че общественото съзнание на всички векове въпреки цялото разнообразие и различие, се движи в определени общи форми, във форми на съзнанието, които напълно ще изчезнат само с окончателното изчезване на класовата противоположност.

Комунистическата революция е най-радикалният разрыв с унаследените от миналото отношения на собствеността; не е чудно, че в хода на своето развитие тя най-радикално скъсва с идеите, унаследени от миналото.

Но да оставим възраженията на буржоазията, против комунизма.

По-горе вече видяхме, че първата крачка в работническата революция е превръщането на пролетариата в господстваща класа, извоюването на демокрацията.

Пролетариатът ще използва своето политическо господство, за да изтръгне постепенно от буржоазията целия капитал, да централизира всички средства за производство в ръцете на държавата, т.е. на организирания като господстваща класа пролетариат, и колкото може по-бързо да увеличи масата на производителните сили.

Разбира се, това може да стане на първо време само с деспотична намеса в правото на собственост и в буржоазните производствени отношения, т.е. чрез мерки, които икономически изглеждат недостатъчни и несъстоятелни, но които в хода на движението надрастват сами себе си^[5] и са неизбежни като средство за преврат в целия начин на производство.

Тези мерки, разбира се, ще бъдат различни в различните страни.

Все пак в най-напредналите страни ще могат да бъдат почти навсякъде приложени следните мерки:

1. Експроприация на поземлената собственост и използване на поземлената рента за покриване на държавните разходи.
2. Висок прогресивен данък.
3. Премахване правото на наследство.
4. Конфискация на имуществото на всички емигранти и бунтовници.
5. Централизация на кредита в ръцете на държавата чрез една национална банка с държавен капитал и изключителен монопол.
6. Централизация на целия транспорт в ръцете на държавата.
7. Увеличаване броя на държавните фабрики, средствата за производство, пригодяване за обработване и подобряване на земите по общ план.
8. Еднаква задължителност на труда за всички, създаване на индустриални армии, особено за земеделието.
9. Съединение на земеделието с индустрията, мерки за постепенно отстраняване на различието между града и селото^[6].
10. Обществено и безплатно възпитание на всички деца. Премахване на фабричния труд на децата в сегашната му форма. Свързване на възпитанието с материалното производство и т.н.

Когато в хода на развитието изчезнат класовите различия и цялото производство бъде концентрирано в ръцете на асоциираните индивиди, тогава публичната власт ще изгуби своя политически характер. Политическата власт в собствения смисъл на думата е организираното насилие на една класа за потискане на друга. Когато пролетариатът в борбата си против буржоазията необходимо се обедини в класа, когато чрез революция превърне себе си в господстваща класа и като господстваща класа насилствено премахне старите производствени отношения, той заедно с тези производствени отношения унищожава условията за съществуване на класовата противоположност, унищожава класите въобще, а с това и своето собствено господство като класа.

На мястото на старото буржоазно общество с неговите класи и класови противоположности идва една асоциация, в която свободното развитие на всекиго е условие за свободното развитие на всички.

РУССКАЯ СОЦИАЛЬНО-РЕВОЛЮЦИОННАЯ БИБЛИОТЕКА

Книга Третья

**МАНИФЕСТЪ
КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТІИ**

Карла Маркса и Фр. Энгельса

ПЕРЕВОДЪ СЪ НѢМЕЦКАГО ИЗДАНІЯ 1872.

СЪ ПРЕДИСЛОВІЕМЪ АВТОРОВЪ

ЖЕНЕВА.

Воляная Русская Типография.

1882

*Заглавна страница на руското издание на „Манифест на
Комунистическата партия“*

[1] В английското издание от 1888 г. вместо „особени“ е казано „сектантски“. *Ред. ↑*

[2] В английското издание от 1888 г. вместо думите „винаги тласкаща към движение напред“ е напечатано „най-напредничавата.“ *Ред. ↑*

[3] В английското издание от 1888 г. вместо „на едни хора от други“ е казано „на мнозинството от малцинството“. *Ред. ↑*

[4] В английското издание от 1888 г.: „до положението на ръководна класа на нацията“. *Ред. ↑*

[5] В английското издание от 1888 г. тук е добавено „и правят необходими по-нататъшните атаки срещу стария обществен строй“. *Ред. ↑*

[6] В изданието от 1848 г. — „противоположността между града и селото“. В изданието от 1872 г. и в следващите немски издания думата „противоположност“ е била заменена с „различие“. В английското издание от 1888 г. вместо думите „съдействия за постепенно премахване на различието между града и селото“ е напечатано: „постепенно премахване на различието между града и селото чрез по равномерно разпределяне на населението по цялата страна“. *Ред. ↑*

III

СОЦИАЛИСТИЧЕСКА И КОМУНИСТИЧЕСКА ЛИТЕРАТУРА

1. РЕАКЦИОННИЯТ СОЦИАЛИЗЪМ

А) ФЕОДАЛНИЯТ СОЦИАЛИЗЪМ

Френската и английската аристокрация по своето историческо положение беше призвана да пише памфлети против съвременното буржоазно общество. Във френската юлска революция от 1830 г. и в английското движение за парламентарна реформа тя още веднъж беше бита от омразния парвеню. За сериозна политическа борба не може вече да става дума. Оставаше ѝ само литературната борба. Но и в областта на литературата старите фрази от времето на реставрацията^[1] бяха станали вече невъзможни. За да възбуди симпатии, аристокрацията трябваше да даде вид, че не държи на своите собствени интереси и че формулира своя обвинителен акт против буржоазията само в интереса на експлоатираната работническа класа. Тя си доставяше удовлетворение, като съчиняваше пасквили за своя нов властелин и му нашепваше на ухото повече или по-малко зловещи пророчества.

Така възникна феодалният социализъм — полупогребална песен и полупасквил, полуотглас от миналото и полузаплаха за бъдещето, понякога улучващ буржоазията в самото ѝ сърце с горчива, остроумна, язвителна присъда, но винаги размиващ поради пълната си неспособност да разбере хода на съвременната история.

Аристокрацията размахваше като знаме пролетарската просяшка торба, за да поведе народа подир себе си. Но винаги, когато той тръгнеше след нея, съглеждаше на задника ѝ старите феодални гербове и се разбягваше с гръмък и непочтителен смях.

Тази комедия разиграха част от френските легитимисти и „Млада Англия“^[2].

Когато феодалите доказват, че техният начин на експлоатация се различава от буржоазната експлоатация, те забравят само, че те са експлоатирани при съвсем други, сега вече отживели обстоятелства и условия. Когато те изтъкват, че при тяхното господство не е съществувал съвременният пролетариат, те забравят само, че именно съвременната буржоазия е необходим продукт на техния обществен строй.

Впрочем те толкова малко крият реакционния характер на своята критика, че тяхното главно обвинение против буржоазията се състои именно в това, че при нейното господство се развива една класа, която ще вдигне във въздуха целия стар обществен строй.

Те много повече упрекуват буржоазията в това, че създава революционен пролетариат, отколкото че изобщо създава пролетариат.

Затова в политическата практика те участват във всички насилствени мерки против работническата класа, а в обикновения живот, въпреки всичките си надути фрази, не изпускат случая да събират златните ябълки^[3] и да разменят вяръност, любов и чест срещу печалба от търговия с овча вълна, захарно цвекло и ракия.^[4]

Както попът винаги е вървял ръка за ръка с феодала, така попският социализъм върви с феодалния.

Няма нищо по-лесно от това, да се придаде на християнския аскетизъм социалистическа окраска. Нима християнството не ратуваше също против частната собственост, против брака, против държавата? Нима то не проповядваше вместо тях благотворителност и просия, безбрачие и умъртвяване на плътта, манастирски живот и църква? Християнският социализъм е само светената вода, с която попът ръси озлоблението на аристократа.

Б) ДРЕБНОБУРЖОАЗНИЯТ СОЦИАЛИЗЪМ

Феодалната аристокрация не е единствената съборена от буржоазията класа, чиито условия на живот в съвременното буржоазно общество се влошиха и отмират. Средновековните градски жители и дребните селяни бяха предшествениците на съвременната буржоазия. В по-слабо развитите в индустриално и търговско отношение страни тази класа все още вегетира наред с възхождащата буржоазия.

В ония страни, в които се е развила съвременната цивилизация, се е образувала — и като допълнителна част на буржоазното общество

постоянно отново се образува — нова дребна буржоазия, която се люшка между пролетариата и буржоазията. Но конкуренцията непрестанно смъква нейните членове в редовете на пролетариата и с развитието на едрата индустрия те виждат как се приближава времето, когато съвсем ще изчезнат като самостоятелна част на съвременното общество и ще бъдат заместени в търговията, в манифактурата и в земеделието с надзиратели и служители.

В страни като Франция, където селяните съставят много повече от половината от населението, беше естествено да се появят писатели, които, заставайки на страната на пролетариата, против буржоазията, в своята критика на буржоазния строй прилагаха към него дребнобуржоазен и дребноселски мащаб и защитаваха делото на работниците от дребнобуржоазно гледище. Така възникна дребнобуржоазният социализъм. Сисмонди стои начело на този вид литература не само във Франция, но и в Англия.

Този социализъм извънредно остроумно разкриваше противоречията в съвременните производствени отношения. Той разбули лицемерните труфила на икономистите. Той неопровержимо доказва разрушителното действие на машинното производство и на разделението на труда, концентрацията на капиталите и на земевладението, свръхпроизводството, кризите, неизбежната гибел на дребните буржоа и селяни, мизерията на пролетариата, анархията в производството, крещящото неравенство в разпределението на богатството, унищожителната индустриална война между отделните нации, разложението на старите нрави, на старите семейни отношения и на старите националности.

Но по своето положително съдържание този социализъм се стреми или да възстанови старите средства за производство и размяна, а с тях и старите отношения на собственост и старото общество, или насилствено отново да затвори съвременните средства за производство и размяна в рамките на старите отношения на собственост, които тези средства вече са разрушили и трябваше да разрушат. В двата случая той е едновременно и реакционен, и утопичен.

Цехова организация на манифактурата и патриархално селско стопанство — това е неговата последна дума.

В по-нататъшното си развитие това направление изби в жалко хленчене.^[5]

Френската социалистическа и комунистическа литература, която възникна под гнета на господстващата буржоазия и е литературен израз на борбата против това господство, бе пренесена в Германия по времето, когато буржоазията там току-що започваше своята борба против феодалния абсолютизъм.

Немски философи, полуфилософи и любители на красивата фраза се нахвърлиха жадно върху тая литература и забравиха само това, че при пренасянето на тия съчинения от Франция едновременно с тях в Германия не бяха пренесени и френските условия на живот. При немските условия френската литература загуби всяко непосредствено-практическо значение и придоби чисто литературен облик. Тя по необходимост се изрази в празни размишления върху истинското общество, върху осъществяването на човешката същност. Така например за немските философи от XVIII век исканията на първата френска революция имаха смисъл само като искания на практическия разум изобщо, а волеизявяванията на революционната френска буржоазия в техните очи означаваха закони на чистата воля, на волята, каквато тя трябва да бъде, на истински човешката воля.

Цялата работа на немските литератори се състоеше изключително в това, да съгласуват новите френски идеи със своята стара философска съвест или, по-точно, да усвоят френските идеи от своята философска гледна точка.

Това усвояване стана по същия начин, по който човек изобщо усвоява чужд език — чрез превод.

Известно е, че на манускрипти, съдържащи класически съчинения на езическата древност, калугерите са писали над редовете глупави житиета на католическите светци. Немските литератори постъпиха с нечестивата френска литература тъкмо наопаки. Те пишеха своите философски безсмислици под френския оригинал. Например под френската критика на паричните отношения те написаха „отчуждаване на човешката същност“, под френската критика на буржоазната държава — „премахване на господството на Абстрактно-Всеобщото“, и т.н.

Това вмъкване на своята философска фразеология във френската теория те кръстиха „философия на делото“, „истински социализъм“,

„немска наука за социализъм“, „философско обоснование на социализма“ и т.н.

Така френската социалистическо-комунистическа литература беше съвършено кастрирана. И тъй като в ръцете на германеца тя престана да изразява борбата на една класа против друга, то германецът беше убеден, че е преодолял „френската едностранчивост“ и че застъпва вместо истински потребности — потребността от истина, а вместо интересите на пролетариата — интересите на човешката същност, на човека изобщо, на човека, който не принадлежи към никоя класа и изобщо съществува не в действителността, а в мъглявите небеса на философската фантазия.

Този немски социализъм, който считаше своите безпомощни школки упражнения за тъй сериозни и важни и ги разтръбяваше така кресливо, постепенно загуби своята педантична невинност.

Борбата на немската, особено на пруската буржоазия против феодалите и абсолютната монархия — с една дума, либералното движение — ставаше все по-сериозна.

Така на „истинския“ социализъм се представи желаният случай да противопостави на политическото движение социалистическите искания, да предаде на традиционната анатема либерализма, представителната държава, буржоазната конкуренция, буржоазната свобода на печата, буржоазното право, буржоазната свобода и равенство и да проповядва на народните маси, че от това буржоазно движение те нищо няма да спечелят, а, напротив, рискуват да загубят *всичко*. Немският социализъм много на място забравяше, че френската критика, чието жалко ехо беше той, предполагаше съвременното буржоазно общество със съответстващите му материални условия на живот и съответната политическа конституция — т.е. именно всички ония предпоставки, за чието извоюване в Германия тепърва ставаше дума.

Той служеше на немските абсолютистични правителства с тяхната свита от попове, школки наставници, закостенели юнкери и бюрократи като желано градинско плашило против застрашително надигащата се буржоазия.

Той беше сладникаво допълнение към горчивите камшични удари и куршуми, с които тези правителства усмиряваха въстанията на немските работници.

Ако „истинският“ социализъм стана по такъв начин оръжие в ръцете на правителствата против немската буржоазия, то той и непосредствено изразяваше реакционни интереси — интереси на немските дребни буржоа. В Германия действителната обществена основа на съществуващия ред е дребната буржоазия, наследена от XVI век и оттогава постоянно отново появяваща се в една или друга форма.

Нейното запазване е равносилно на запазване на съществуващия в Германия ред. Тя се бои от индустриалното и политическото господство на буржоазията, защото вижда в него своята сигурна гибел — от една страна, поради концентрацията на капитала, от друга — поради растежа на революционния пролетариат. Струваше й се, че „истинският“ социализъм убива с един куршум два заека. И той се разпространи като епидемия.

Одеянията, изтъкани от умозрителна паяжина, извезани с цветя от красиви фрази, пропити със сълзите на сладникаво умиление — тези натруфени одеяния, в които немските социалисти загръщаха няколкото си мършави „вечни истини“, само увеличаваха пласмента на тяхната стока сред тая публика.

От своя страна немският социализъм все повече разбираше своето призвание — да бъде високопарният представител на тези еснафски слоеве.

Той провъзгласи немската нация за образцова нация и немския еснафин за образцов човек. На всяка негова низост той придаваше съкровен, възвишен социалистически смисъл, който я превръщаше в нещо съвсем противоположно. Последователен докрай, той открито се опълчваше против „грубо-разрушителното“ направление на комунизма и възвести, че в своето величествено безпристрастие стои над всяка класова борба. С твърде малко изключения всичко, което циркулира в Германия като уж социалистически и комунистически съчинения, спада към тая мръсна, развращаваща литература.^[6]

2. КОНСЕРВАТИВНИЯТ, ИЛИ БУРЖОАЗНИЯТ, СОЦИАЛИЗЪМ

Известна част от буржоазията желае да излекува социалните недъзи, за да осигури съществуването на буржоазното общество.

Тук спадат икономисти, филантропи, хуманисти, дейци за подобряване положението на трудещите се класи, организатори на благотворителността, членове на дружествата за закрила на животните,

основатели на въздържателни дружества, всевъзможни реформатори на дребно. Този буржоазен социализъм е разработен дори в цели системи.

Като пример ще приведем „Философия на нищетата“ от Прудон.

Буржоата социалисти искат да запазят условията на живот на съвременното общество, но без борбите и опасностите, които неизбежно произтичат от тях. Те искат да запазят съществуващото общество, но без онези елементи, които го революционизират и разлагат. Те искат да има буржоазия без пролетариат. Буржоазията си представя света, в който тя господства, естествено, като най-добрия свят. Буржоазният социализъм разработва тая утешителна представа в повече или по-малко цялостна система. Като призовава пролетариата да осъществи неговата система и да влезе в новия Ерусалим, той всъщност иска само пролетариатът да си остане в сегашното общество, но да се откаже от своята враждебна представа за това общество.

Друга, по-малко системна, но по-практическа форма на този социализъм се стремеше да отвърне работническата класа от всяко революционно движение, като доказваше, че полезно за нея може да бъде не едно или друго политическо преобразование, а само изменението на материалните условия на живот, на икономическите отношения. Но под изменение на материалните условия на живот този социализъм съвсем не разбира премахване на буржоазните производствени отношения, което е възможно само по революционен път, а административни подобрения, които се извършват върху почвата на тези производствени отношения, значи с нищо не изменят отношенията между капитал и наеман труд, а в най-добрия случай само намаляват за буржоазията разходите по нейното господство и опростяват нейното държавно стопанство.

Своя най-подходящ израз буржоазният социализъм намира едва когато се превръща в чисто ораторска фраза.

Свободна търговия! — в интерес на работническата класа; покровителствени мита! — в интерес на работническата класа; затвори с отделни килии! — в интерес на работническата класа: това е последната, единствената сериозно казана дума на буржоазния социализъм.

Социализмът на буржоазията се състои именно в твърдението, че буржоата са буржоа — в интереса на работническата класа.

3. КРИТИЧНО-УТОПИЧНИЯТ СОЦИАЛИЗЪМ И КОМУНИЗЪМ

Ние не говорим тук за литература, която във всички велики революции на новото време е изразявала исканията на пролетариата (съчиненията на Бабьоф и др.).

Първите опити на пролетариата непосредствено да осъществи своите собствени класови интереси във време на всеобщо възбуждение, в периода на събаряне на феодалното общество, неизбежно се проваляха поради неразвитостта на самия пролетариат, а също и поради липсата на материални условия за неговото освобождение, тъй като тези условия са продукт едва на буржоазната епоха. Революционната литература, която съпровождаше тия първи движения на пролетариата, по своето съдържание е неизбежно реакционна. Тя проповядва всеобщ аскетизъм и груба уравниловка.

В собствения смисъл на думата социалистически и комунистически системи, системите на Сен Симон, Фурие, Оуен и т.н., се появяват през първия, неразвита период на борбата между пролетариата и буржоазията, които ние изложихме по-горе (виж „Буржоазия и пролетариат“).

Наистина изобретателите на тия системи виждат противоположността на класите, както и действието на разрушителните елементи в самото господстващо общество. Но те не виждат на страната на пролетариата никаква историческа самодейност, никакво свойствено нему политическо движение.

Тъй като развитието на класовата противоположност върви в крак с развитието на индустрията, те също така не могат още да намерят материалните условия за освобождение на пролетариата и търсят такава социална наука, такива социални закони, които да създадат тези условия.

Обществената дейност трябва да бъде заместена от тяхната лична изобретателска дейност, историческите условия за освобождението — от фантастични условия, постепенното организиране на пролетариата в класа — от нарочно измислена организация на обществото. Бъдещата история на света се свежда за тях до пропагандата и практическото осъществяване на техните планове за обществото.

Наистина те съзнават, че в своите планове застъпват главно интересите на работническата класа като най-страдащата класа. За тях пролетариатът съществува именно само като най-страдаща класа.

Но вследствие на неразвитата форма на класовата борба, както и на тяхното собствено положение в живота, те се считат стоящи високо над тази класова противоположност. Те искат да подобрят положението на всички членове на обществото, даже и на намиращите се в най-добри условия. Затова те непрекъснато апелират към цялото общество без разлика и даже предимно към господстващата класа. Достатъчно било само да се разбере тяхната система, за да бъде тя призната като най-добрия възможен план за най-доброто възможно общество.

Затова те отхвърлят всяко политическо и особено всяко революционно действие; искат да постигнат своята цел по мирен път и се опитват да прокарат пътя за новото обществено евангелие с дребни и, разбира се, несполучливи експерименти със силата на примера.

Това фантастично описание на бъдещото общество възниква в едно време, когато пролетариатът е още крайно неразвит и затова си представя своето собствено положение все още фантастично, то възниква от неговия пръв, изпълнен с предчувствия порив към общо преобразуване на обществото.

ЦѢНА 60 СТ.

МАНИФЕСТЪТЪ
НА
КОММУНИСТИЧЕСКАТА ПАРТИЯ

Отъ
КАРЛА МАРКСА
и
Фридриха Енгелса.

РУСЕ

Скоро-печатницата на Спиро Гулабчев

1891

*Заглавна страница на българското издание на „Манифест на
Комунистическата партия“*

Но тези социалистически и комунистически съчинения съдържат и критически елементи. Те нападат всички основи на съществуващото общество. Затова те дадоха извънредно ценен материал за просвещаването на работниците. Техните позитивни положения за бъдещото общество, напр. премахването на противоположността между града и селото, премахването на семейството, на частното обогатяване, на наемния труд, провъзгласяването на обществена хармония, превръщането на държавата в просто управление на производството — всички тия положения изразяват само необходимостта от отпадане на класовата противоположност, която едва е започнала да се развива и им е била известна само в нейната първична, безформена неопределеност. Затова самите тия положения все още имат чисто утопичен характер.

Значението на критично-утопичния социализъм и комунизъм стои в обратно отношение към историческото развитие. Колкото повече класовата борба се развива и взема все по-определена форма, толкова повече това фантастично издигане над нея, това фантастично отрицателно отношение към нея загубва всяка практическа стойност, всяко теоретическо оправдание. Затова макар че основателите на тези системи в много отношения бяха революционни, техните ученици винаги образуват реакционни секти. Те здраво се придържат към старите възгледи на своите учители въпреки извършилото се историческо развитие на пролетариата. Затова те последователно се стараят отново да притъпят класовата борба и да примирят противоположностите. Те все още мечтаят за експериментално осъществяване на своите обществени утопии, за учредяване на отделни фаланстери, за основаване на вътрешни колонии („Home-colonies“), за създаване на малка Икария^[7] — издание на Новия Ерусалим в джобен формат, — а за изграждането на всички тия въздушни замъци та са принудени да апелират към филантропията на буржоазните сърца и кесии. Те постепенно се смъкват в категорията на описаните по-горе реакционни или консервативни социалисти и се отличават от тях само със своя по-систематичен педантизъм и с фанатичната си вяра в чудодейната сила на своята социална наука.

Ето защо те ожесточено се опълчват срещу всяко политическо движение на работниците, което може да възникне според тях само при сляпо неверие в новото евангелие.

Оуенистите в Англия и фуриеристите във Франция се обявяват — първите против чартистите, вторите против реформистите^[8].

[1] Става дума не за английската реставрация от 1660–1689 г., а за френската реставрация от 1814–1830 г. (*Бележка на Енгелс към английското издание от 1888 г.*). ↑

[2] *Френски легитимисти* и „Млада Англия“ — френските легитимисти били привърженици на съборената през 1830 г. династия на Бурбоните, която представлявала интересите на едрото наследствено земевладение. В борбата си против господстващата династия на Орлеаните, която се опирала на финансовата аристокрация и едрата буржоазия, част от легитимистите често прибегвали към социална демагогия, представяйки се за защитник на трудещи те се от експлоататорите буржоа.

„Млада Англия“ — група от английски политически дейци и литератори, принадлежащи към партията на торите; образувала се в началото на XIX в. Изразявайки недоволството на поземлената аристокрация от засилването на икономическото и политическото могъщество на буржоазията, дейците от „Млада Англия“ прибегвали към демагогски похвати, за да подчинят на своето влияние работническата класа и да я използват в своята борба против буржоазията.

Възгледите на тези групи са охарактеризирани от К. Маркс и Ф. Енгелс в „Манифест на Комунистическата партия“ като феодален социализъм. ↑

[3] В английското издание от 1888 г. тук е добавено: „падащи от дървото на индустрията“. *Ред.* ↑

[4] Това се отнася главно до Германия, където поземлената аристокрация и юнкерите (едрите земевладелци) чрез свои управители обработват за собствена сметка големи части от своите земи и същевременно са собственици на големи заводи за производство на захар и дестилиране на спирт. Английските аристократи, които са по-богати, още не са стигнали дотам; но и те знаят как да наваксат падащата рента — като отстъпват имената си на основателите на

повече или по-малко съмнителни акционерни дружества (*Бележка на Енгелс към английското издание от 1888 г.*). ↑

[5] В английското издание от 1888 г. това изречение гласи „В края на краищата, когато неопровержимите исторически факти разпръснаха всички следи от упоителното действие на илюзиите, тази форма на социализма изби в жалко хленчене“. *Ред.* ↑

[6] Революционната буря от 1848 г. помете цялото това жалко направление и уби у неговите носители охотата да продължават да спекулират със социализма. Главен представител и класически тип на това направление е господин Карл Грюн (*Бележка на Енгелс към немското издание от 1890 г.*). ↑

[7] *Фаланстери* се наричали социалистическите колонии, които проектирал Фурие; с името *Икария* Кабе наричал своята утопична страна, а по-сетне — своята комунистическа колония в Америка (*Бележка на Енгелс към английското издание от 1888 г.*).

Ноте-colonies (колонии вътре в страната) Оуен наричал своите образцови комунистически общини. *Фаланстери* се наричали проектираните от Фурие обществени дворни. *Икария* се наричала утонично-фантастичната страна, чиито комунистически институции е описал Кабе (*Бележка на Енгелс към немското издание от 1890 г.*). ↑

[8] *Реформисти* — става дума за привържениците на вестник „*Reforme*“ („Реформа“), които ратували за установяване на република и за провеждане на демократични и социални реформи. ↑

IV

ОТНОШЕНИЕТО НА КОМУНИСТИТЕ КЪМ РАЗЛИЧНИТЕ ОПОЗИЦИОННИ ПАРТИИ

След казаното в отдел II ясно е отношението на комунистите към вече създадените работнически партии, т.е. тяхното отношение към чартистите в Англия и привържениците на аграрната реформа в Северна Америка.

Комунистите се борят за постигане непосредствените цели и интереси на работническата класа, но в сегашното движение те отстояват същевременно и бъдещето на движението. Във Франция комунистите се присъединяват към социалистическо-демократическата партия^[1], против консервативната и радикалната буржоазия, без да се отказват от правото си да се отнасят критически към фразите и илюзиите, произтичащи от революционната традиция.

В Швейцария те подкрепят радикалите, без да изпускат предвид, че тази партия се състои от противоречиви елементи, отчасти от демократически социалисти във френски смисъл, отчасти от радикални буржоа.

Между поляците комунистите поддържат онази партия, която поставя аграрната революция като условие за националното освобождение — същата партия, която предизвика Краковското въстание от 1846 г.

В Германия, доколкото буржоазията се проявява революционно, комунистическата партия се бори заедно с нея против абсолютната монархия, феодалната поземлена собственост и реакционната дребна буржоазия.

Но комунистическата партия нито за миг не престава да изработва у работниците колкото може по-ясно съзнание за враждебната противоположност между буржоазията и пролетариата, за да могат немските работници веднага да използват като оръжие срещу буржоазията обществените и политическите условия, които буржоазията по необходимост създаде със своето господство, та

веднага след събарянето на реакционните класи в Германия да започне борбата против самата буржоазия.

Комунистите насочват своето внимание главно към Германия, защото Германия се намира в навечерието на буржоазната революция и защото тя ще извърши този преврат при по-напреднали условия на европейската цивилизация въобще и с много по-развит пролетариат, отколкото Англия в XVII и Франция в XVIII век, така че германската буржоазна революция може да бъде само непосредствен пролог на една пролетарска революция.

С една дума, комунистите навсякъде поддържат всяко революционно движение против съществуващия обществен и политически строй.

Във всички тези движения те издигат въпроса за собствеността като основен въпрос на движението, независимо от това, дали той е взел повече или по-малко развита форма.

Най-сетне, комунистите навсякъде работят за обединяването и разбирателството между демократическите партии от всички страни.

Комунистите смятат за недостойно да крият своите възгледи и намерения. Те открито заявяват, че техните цели могат да бъдат постигнати само чрез насилственото събаряне на целия досегашен обществен строй. Нека господстващите класи треперят пред комунистическата революция. В нея пролетариите няма какво да изгубят освен своите окови. А ще спечелят цял свят.

Пролетарии от всички страни, съединявайте се!

[1] Тази партия тогава бе представена в парламента от Ледрю-Ролен, в литературата — от Луи Блан, а във всекидневния печат — от вестник „Reforme“. Наименованието социалистическо-демократическа означаваше, че тази част от демократическата, или републиканската партия, както и авторите на това наименование, беше повече или по-малко обогрета в социалистически цвят (*Бележка на Енгелс към английското издание от 1888 г.*).

Тогавашната френска партия, която се наричаше социалистическо-демократическа, беше представлявана в политическия живот от Ледрю-Ролен, а в литературата — от Луи Блан; така че тя се различаваше от сегашната немска социалдемократия

както небето от земята (*Бележка на Енгелс към немското издание от 1890 г.*). ↑

ПРИЛОЖЕНИЯ

ПРИЛОЖЕНИЕ I

Ф. ЕНГЕЛС

ПРИНЦИПИТЕ НА КОМУНИЗМА^[1]

1-и въпрос: Що е комунизъм?

Отговор: Комунизмът е учението за условията за освобождението на пролетариата.

2-и въпрос: Що е пролетариат?

Отговор: Пролетариат се нарича оная обществена класа, която получава средства за живот изключително чрез продажбата на своя труд, а не от печалбата на някакъв свой капитал — класата, щастието и скръбта, животът и смъртта, цялото съществуване на която зависи от търсенето на труд, т.е. от смяната на доброто и лошото състояние на стопанството, от колебанията на необузданата конкуренция. С една дума, пролетариатът или класата на пролетариите е трудещата се класа на XIX век.

3-и въпрос: Значи не винаги са съществували пролетарии?

Отговор: Не, не винаги. Бедни и трудещи се класи са съществували винаги и обикновено трудещите се класи са живеели в бедност. Но такива работници, които да живеят в току-що посочените условия, т.е. пролетарии, не винаги са съществували, както и не винаги конкуренцията е била напълно свободна и неограничена.

4-и въпрос: Как е възникнал пролетариатът?

Отговор: Пролетариатът възникна в резултат на промишлената революция, която стана в Англия през втората половина на миналия век и след това се повтори във всички цивилизовани страни на света. Тази промишлена революция беше предизвикана от изнамирането на парната машина, на различните предачни машини, на механичния тъкачен стан и на цяла редица други механически приспособления. Тези машини, които струваха твърде скъпо и затова бяха достъпни само за едрите капиталисти, измениха целия съществуващ дотогава начин на производство и изместиха предишните работници, защото машините изготвяха стоките по-евтино и по-добре, отколкото можеха

да ги произведат работниците с помощта на своите несъвършени чекръци и предачни станове. По този начин тези машини прехвърлиха промишлеността изцяло в ръцете на едрите капиталисти и съвсем обезцениха оная нищожна собственост, която принадлежеше на работниците (инструменти, тъкачни станове и т.н.), така че капиталистите скоро заграбиха всичко в своите ръце, а у работниците не остана нищо. Заедно с това в областта на производството на тъкани беше въведена фабрична система. Щом беше даден тласъкът за въвеждането на машините и на фабричната система, последната бързо се разпространи и във всички останали отрасли на промишлеността, особено в областта на щампосването на тъкани, в книгопечатането, в грънчарското производство и в производството на металически изделия. Трудът започна все повече и повече да се разделя между отделните работници, така че работникът, който по-рано извършваше цялата работа, сега започна да върши само част от нея. Това разделение на труда позволи да се изготвят продуктите по-бързо, а поради това и по-евтино. То сведе дейността на всеки работник до някакво твърде просто, постоянно повтарящо се механическо движение, което със същия успех и дори значително по-добре можеше да се изпълнява и от машината. Но този начин всички тези отрасли на промишлеността изпаднаха един след друг под властта на парата, машините и фабричната система, точно както това стана в предачното и тъкачното производство. Но с това те изцяло преминаха в ръцете на едрите капиталисти, а работниците също и тук се лишаваха от последните остатъци на своята самостоятелност. Постепенно фабричната система разпростря своето господство не само върху манифактурата в същинския смисъл на тази дума, но започна все повече и повече да завладява и занаятите, тъй като и в тази област едрите капиталисти все повече изместваха дребните майстори, като организираха големи работилници, в които можеше да се постигне икономия на много разходи, а също и да се въведе детайлно разделение на труда. В резултат ние дойдохме сега до положението, че в цивилизованите страни почти във всички отрасли на труда се утвърди фабричното производство и почти във всички тези отрасли занаятите и манифактурата са изместени от едрата промишленост. — Вследствие на това предишното средно съсловие, особено дребните занаятчии, все повече се разоряват, предишното положение на работника коренно се

изменя и се създават две нови класи, които постепенно поглъщат всички останали, а именно:

I. Класата на едрите капиталисти, които във всички цивилизовани страни са вече почти единствените притежатели на всички средства за съществуване, както и на суровините и оръдията (машини, фабрики и др.), необходими за тяхното производство. Това е класата на буржоата, или буржоазията.

II. Класата на съвсем безимотните, които вследствие на това са принудени да продават на буржоата своя труд, за да получат в замяна необходимите за тяхното съществуване средства за живот. Тази класа се нарича класа на пролетариите, или пролетариат.

5-и въпрос: При какви условия се извършва тази продажба на труда на пролетариите на буржоата?

Отговор: Трудът е също такава стока, каквато е и всяка друга, и неговата цена се определя от същите закони, както и цената на всяка друга стока. При господството на едрата промишленост или на свободната конкуренция — което, както ще видим по-нататък, е едно и също — цената на една стока, средно взето, е винаги равна на разходите за производството на тази стока. Следователно цената на труда също е равна на разходите за производството на труда, а разходите за производството на труда се състоят именно в онова количество на средства за живот, което е необходимо, за да бъде работникът в състояние да запази своята трудоспособност и за да не загине работническата класа. Повече, отколкото е нужно за тази цел, работникът не ще получи срещу своя труд; следователно цената на труда, или работната заплата, ще бъде най-ниското, минимумът на онова, което е необходимо за поддържането на живота. Но тъй като в стопанския живот има ту по-добри, ту по-лоши времена, работникът ще получава веднъж повече, друг път по-малко — също както фабрикантът получава за своята стока веднъж повече, веднъж по-малко. И както фабрикантът, ако се вземат и добрите, и лошите времена, все пак не получава за своята стока, средно взето, нито повече, нито по-малко, отколкото са производствените разходи, така и работникът, средно взето, не ще получи нито повече, нито по-малко от този минимум. Този икономически закон за работната заплата ще се осъществява толкова по-строго, колкото повече едрата промишленост завладява всички отрасли на труда.

6-и въпрос: Какви трудещи се класи са съществували преди промишлената революция?

Отговор: В зависимост от различните степени на общественото развитие трудещите се класи са живеели в различни условия и са заемали различно положение по отношение на имотните и господстващите класи. В древността трудещите се са били *роби* на своите господари, както и сега още те са роби в много изостанали страни и дори в южната част на Съединените щати. В средните векове те са били *крепостни* на дворяните-земевладелци, каквито са останали и до днес още в Унгария, Полша и Русия. Освен това в средните векове до започването на промишлената революция е имало в градовете занаятчийски калфи, които са работили при дребнобуржоазните майстори, а с развитието на манифактурата започнали постепенно да се появяват манифактурните работници, които били наемани вече от по-едри капиталисти.

7-и въпрос: По какво се различава пролетарият от роба?

Отговор: Робът е продаден веднъж завинаги, а пролетарият трябва сам да се продава ежедневно и ежечасно. Всеки отделен роб е собственост на *определен* господар и поради заинтересоваността на последния съществуването на роба, колкото и да е мизерно, е вече осигурено. А отделният пролетарий е, така да се каже, собственост на цялата буржоазна *класа*. Неговият труд се купува само тогава, когато някой се нуждае от него, и затова неговото съществуване не е осигурено. Това съществуване е осигурено само за *класата* на пролетариите като цяло. Робът стои извън конкуренцията, пролетарият се намира в условията на конкуренцията и чувства всички нейни колебания. Робът се счита за вещь, но не и за член на гражданското общество. Следователно робът може да има по-сносно съществуване от пролетария, но пролетарият принадлежи към едно общество, стоящо на по-високо стъпало на развитие, и самият стои на по-високо стъпало, отколкото робът. За да се освободи робът, той трябва от всички отношения на частна собственост да унищожи само отношението на робството и с това сам тепърва да стане пролетарий, а пролетарият може да се освободи само като унищожи частната собственост изобщо.

8-и въпрос: По какво се различава пролетарият от крепостния?

Отговор: Крепостният притежава и използва оръдие за производство и парче земя, срещу което отдава част от своя доход или извършва ред работи. А пролетарият работи с оръдия за производство, които принадлежат на другото, и извършва работа в полза на този друг, като в замяна получава част от дохода. Крепостният дава, а пролетарият получава. Съществуването на крепостния е осигурено, съществуването на пролетария не е осигурено.

Крепостният стои извън конкуренцията, пролетарият се намира в условия на конкуренция. За да се освободи крепостният, той или трябва да избяга в града и да стане там занаятчия, или да стане свободен арендатор и да се отплаща на своя феодал с пари вместо с работа или продукти, или пък да изгони своя феодал и сам да стане собственик. Накратко казано, той се освобождава, като по един или друг начин влиза в редовете на класата на собствениците и се включва в сферата на конкуренцията. А пролетарият се освобождава, като унищожаваш конкуренцията, частната собственост и всички класови различия.

9-и въпрос: По какво се различава пролетарият от занаятчията?^[2]

10-и въпрос: По какво се различава пролетарият от манифактурния работник?

Отговор: Манифактурният работник от XVI — XVIII век почти навсякъде е притежавал още оръдия за производство: своя тъкачен стан, чекръка за своето семейство и малък участък земя, който сам е обработвал през свободните си часове. Пролетарият не притежава нито едно от тези неща. Манифактурният работник е живял почти винаги на село в повече или по-малко патриархални отношения със своя феодал или работодател. Пролетарият живее повече в големите градове и се намира в чисто парични отношения със своя работодател. Едрата промишленост изтръгва манифактурния работник от неговите патриархални условия; той губи и последното имущество, което още е притежавал, и с това се превръща в пролетарий.

11-и въпрос: Какви бяха първите последици от промишлената революция и от разделянето на обществото на буржоа и пролетарии?

Отговор: Първо, поради това, че машинният труд все повече понижавал цената на промишлените изделия, във всички страни на света предишната манифактурна система, или промишлената система, основана на ръчния труд, била напълно разрушена. Всички

полуварварски страни, които дотогава оставали повече или по-малко чужди на историческото развитие и чиято промишленост се основавала дотогава върху манифактурата, били насилствено изтръгнати от своето състояние на изолация. Те започнали да купуват по-евтините стоки на англичаните и обрекли на гибел своите собствени манифактурни работници. По този начин страни, които в течение на хилядолетия не са прогресирали, например Индия, били напълно революционизирани, и дори Китай отива днес към революция. Стигна се дотам, че една нова машина, която днес се изнамира в Англия, за една година лишава от хляб милиони работници в Китай. По този начин едрата промишленост свърза помежду им всички народи на земята, обедини всички малки местни пазари в световен пазар, подготви навсякъде почвата за цивилизацията и прогреса и доведе дотам, че всичко, което става в цивилизованите страни, трябва да оказва влияние върху всички останали страни; така че ако сега работниците в Англия и Франция се освободят, това ще предизвика революции във всички останали страни на света, които революции рано или късно ще доведат и там до освобождение на работниците.

Второ, навсякъде, където едрата промишленост смени манифактурата, промишлената революция увеличи извънредно много богатството и могъществото на буржоазията и я превърна в първа класа в страната. В резултат на това навсякъде, където бе извършен този процес, буржоазията получи в своите ръце политическата власт и измести господстващите по-рано класи — аристокрацията, цеховото бюргерство и представляващата и едните, и другите абсолютна монархия. Буржоазията унищожи могъществото на аристокрацията, на дворянството, като отмени майоратите и неотчуждаемостта на поземлените владения и премахна всички дворянски привилегии. Тя съкруши могъществото на цеховото бюргерство, като отмени цеховете и всички привилегии на занаятчиите. На мястото на едните и на другите тя постави свободната конкуренция, т.е. такова състояние на обществото, при което всеки има право да работи в който си желае отрасъл на промишлената дейност и нищо — освен липсата на нужния за тази цел капитал — да не може да му попречи да върши това. Въвеждането на свободната конкуренция е равносилно следователно на открита декларация, че отсега нататък членовете на обществото не

са равни помежду си само дотолкова, доколкото не са равни техните капитали, че капиталът става решаващата сила, а капиталистите, буржоата — първата класа в обществото. Но свободната конкуренция е необходима за началния период на развитие на едрата промишленост, защото тя представлява единственото състояние на обществото, при което може да възникне едрата промишленост. — След като унищожи по този начин общественото могъщество на дворянството и цеховото бюргерство, буржоазията унищожи също и тяхната политическа власт. Като стана първата класа в обществото, тя се провъзгласи за първа класа и в политическата област. Тя направи това чрез въвеждането на представителната система, която е основана на буржоазното равенство пред закона, на законодателното признава не на свободната конкуренция. Тази система бе въведена в европейските страни под формата на конституционната монархия. В конституционните монархии с права на избиратели се ползват само ония, които притежават известен капитал, т.е. само буржоата. Тези буржоа-избиратели избират депутати, а тези буржоа-депутати, използвайки правото да отхвърлят данъците, избират буржоазно правителство.

Трето, промишлената революция навсякъде съдействаше за развитието на пролетариата в същата степен, както за развитието на буржоазията. Колкото по-богата ставаше буржоазията, толкова по-многобройни ставаха пролетариите. Тъй като на пролетариите може да даде работа само капиталът, а капиталът се увеличава само тогава, когато прилага труд, то нарастването на пролетариата става в точно съответствие с нарастването на капитала. В същото време промишлената революция събира буржоата и пролетариите в големи градове, където промишлеността най-изгодно се развива, и това струпване на огромни маси на едно място внушава на пролетариите съзнанието за тяхната сила. Освен това колкото повече се развива промишлената революция, колкото повече се изнамират нови машини, които изместват ръчния труд, толкова повече едрата промишленост оказва натиск върху работната заплата и я намалява, както вече казахме, до нейния минимум, като прави по този начин положението на пролетариата все по-непоносимо. Така промишлената революция — от една страна, вследствие нарастването на недоволството на пролетариата, а, от друга страна, вследствие нарастването на неговата

мощ — подготвя социалната революция, която пролетариатът ще извърши.

12-и въпрос: Какви бяха по-нататъшните последици от промишлената революция?

Отговор: Едрата промишленост създаде в лицето на парната и на другите машини средството, което позволява в кратко време и с малки разходи да се увеличава до безкрайност промишленото производство. Благодарение на тази леснота на разширяване на производството свободната конкуренция, която е необходим резултат на тази едра промишленост, твърде скоро придоби извънредно остър характер; голям брой капиталисти се хвърлиха в промишлеността и в кратко време бе произведено повече, отколкото можеше да бъде потребно. В резултат на това беше невъзможно да бъдат продадени произведените стоки и настъпи така наречената търговска криза. Фабриците трябваше да спрат работата, фабрикантите банкрутираха и работниците бяха лишени от хляб. Навсякъде настъпи ужасна мизерия. След като изтече известно време, излишните продукти бяха продадени, фабриците започнаха отново да работят, работната заплата се повиши и работите постепенно тръгнаха по-добре, отколкото когато и да било. Но не задълго, защото наскоро бяха пак произведени твърде много стоки и настъпи нова криза, която протече точно така, както и предишната. По този начин от началото на това столетие в положението на промишлеността непрекъснато ставаха колебания между периоди на процъфтяване и периоди на криза и почти редовно, през всеки пет до седем години, настъпваше подобна криза, която винаги предизвикваше най-големи бедствия сред работниците, общо революционно възбуждение и най-голяма опасност за целия съществуващ строй.

13-и въпрос: Какво следва от тези редовно повтарящи се търговски кризи?

Отговор: Първо, че едрата промишленост наистина сама създаде през първия период на своето развитие свободната конкуренция; че конкуренцията и изобщо експлоатацията на промишленото производство от отделни лица се е превърнала в окови за едрата промишленост, които тя трябва да разбие и ще ги разбие; че едрата промишленост, докато тя е организирана на сегашните начала, не може да съществува, без да довежда до повтарящо се всеки седем години

общо разстройство, а това всеки път поставя под заплаха цялата цивилизация и не само хвърля пролетариите в крайна мизерия, но също така разорява много буржоа; че следователно е необходимо или да се откажем от едрата промишленост — а това е абсолютно невъзможно, или да се признае, че тя прави съвсем необходимо създаването на съвсем нова организация на обществото, при която ръководството на промишленото производство ще се осъществява не от отделни конкуриращи се помежду си фабриканти, а от цялото общество въз основа на твърдо установен план и съответно потребностите на всички членове на обществото.

Второ, че едрата промишленост и обусловената от нея възможност за безкрайно разширяване на производството позволяват да се създаде такъв обществен строй, в който ще се произвеждат толкова много необходими за живота предмети, че всеки член на обществото ще бъде в състояние съвсем свободно да се развива и да прилага всички свои сили и способности. И така, именно това свойство на едрата промишленост, което в съвременното общество поражда всичката нищета и всичките търговски кризи, ще се превърне при една друга организация на обществото в свойство, което ще унищожи тази нищета и тези пораждащи бедствия колебания.

Следователно може да се счита за напълно доказано:

1) че в днешно време всички тези бедствия се обясняват само с обществения строй, който вече не съответства на условията на времето;

2) че вече съществуват средствата за окончателно премахване на тези бедствия, като се създаде нов обществен строй.

14-и въпрос: Какъв трябва да бъде този нов обществен строй?

Отговор: Преди всичко управлението на промишлеността и на всички отрасли на производството изобщо ще бъде отнето от ръцете на отделните, конкуриращи се помежду си индивиди. Вместо това всички отрасли на производството ще се поставят под управлението на цялото общество, т.е. ще работят в интерес на обществото, по обществен план и при участие на всички членове на обществото. По този начин новият обществен строй ще унищожи конкуренцията и ще постави на нейното място асоциацията. Тъй като управлението на промишлеността от отделни лица има за необходима последица частната собственост и тъй като конкуренцията не е нищо друго освен начин за използване на

промишлеността, когато тя се управлява от отделни частни собственици — ясно е, че частната собственост е неотделима от индивидуалното управление на промишлеността и от конкуренцията. Следователно частната собственост трябва също да бъде ликвидирана и да бъде заместена с обществено ползване на всички оръдия на производството и с разпределение на продуктите, но общо споразумение, т.е. с така наречената общност на имуществата. Унищожаването на частната собственост е дори най-краткият и най-обобщаващият израз на онова преобразование на обществения строй, което стана необходимо вследствие на развитието на промишлеността. Ето защо комунистите напълно правилно издигат като главно свое искане унищожаването на частната собственост.

15-и въпрос. Значи ли това, че по-рано унищожаването на частната собственост не беше възможно?

Отговор: Да, не беше възможно. Всяко изменение на обществения строй, всеки преврат в отношенията на собственост са били необходима последица от създаването на нови производителни сили, които вече не са съответствали на старите отношения на собственост. Така е възникнала и самата частна собственост. Защото частната собственост не винаги е съществувала; когато в края на средните векове възникнал под формата на манифактура нов начин на производство, който не се побираше в рамките на тогавашната феодална и цехова собственост, тази надраснала вече старите отношения на собственост манифактура си създаде нова форма на собственост — частната собственост. За манифактурата и за първия стадий на развитието на едрата промишленост не е била възможна никаква друга форма на собственост освен частната собственост, не е бил възможен никакъв друг обществен строй освен строя, основан върху частната собственост. Дотогава, докато не може да се произвежда в такива размери, че не само да има за всички, но и да остане излишък от продукти за увеличаване на обществения капитал и за по-нататъшно развитие на производителните сили, дотогава винаги трябва да има една господстваща класа, която се разпорежда с производителните сили на обществото, и друга класа — на бедните и потиснатите. Какви ще бъдат тези класи — това зависи от степента на развитие на производството. През Средновековието, което зависеше от земеделието, имашме феодалите и крепостните; в градовете на късното

средновековие — цеховите майстори, калфите и надничарите; през XVII век — притежателите на манифактури и манифактурните работници; през XIX век — едрите фабриканти и пролетариите. Напълно очевидно е, че досега производителните сили не бяха още до такава степен развити, че да може да се произвеждат достатъчно продукти за всички и частната собственост да се е превърнала вече в окови, в преграда за развитието на тези производителни сили. Но сега благодарение на развитието на едрата промишленост имаме, *първо*, създадени капитали и производителни сили в нечувани по-рано размери и съществуват средства, за да могат в кратък срок да бъдат увеличени до безкрайност тези производителни сили. *Второ*, тези производителни сили са съсредоточени в ръцете на неголям брой буржоа, докато широките народни маси все повече се превръщат в пролетарии и тяхното положение става толкова по-бедствено и непоносимо, колкото повече се увеличават богатствата на буржоата. *Трето*, тези могъщи, лесно поддаващи се на увеличение производителни сили са до такава степен надраснали частната собственост и буржоата, че те непрекъснато предизвикват най-силни сътресения на обществения строй. Ето защо едва сега унищожаването на частната собственост стана не само възможно, но дори съвсем необходимо.

16-и въпрос: Възможно ли е унищожаването на частната собственост по мирен начин?

Отговор: Бихме желали да бъде така и комунистите ще бъдат, разбира се, последните, които биха се противопоставили на това. Комунистите твърде добре знаят, че всички заговори са не само безполезни, но дори вредни. Те твърде добре знаят, че революции не се правят предумишлено и произволно и че революциите винаги и навсякъде са били необходима последица от обстоятелства, които съвсем не са зависели от волята и ръководството на отделни партии и на цели класи. Но заедно с това те виждат, че почти във всички цивилизовани страни развитието на пролетариата насилствено се потиска и че с това самите противници на комунистите с всички сили работят за революцията. Ако в края на краищата всичко това подтикне угнетения пролетариат към революция — ние, комунистите, ще защитаваме тогава каузата на пролетариата с дела, и то не по-зле, отколкото сега с думи.

17-и въпрос: Възможно ли е да се унищожи наведнъж частната собственост?

Отговор: Не, не е възможно, както не е възможно наведнъж да се увеличат съществуващите производителни сили в размери, необходими за създаването на общественото стопанство. Ето защо приближаващата се, както по всичко изглежда, революция на пролетариата ще може само постепенно да преобразува днешното общество и само тогава ще унищожи частната собственост, когато ще бъде създадена необходимата за тази цел маса от средства за производство.

18-и въпрос. Какъв ще бъде ходът на тази революция?

Отговор: Преди всичко тя ще създаде демократичен строй и с това пряко или косвено ще установи политическо господство на пролетариата. Пряко — в Англия, където пролетариатът вече представлява мнозинството на народа, косвено — във Франция и Германия, където мнозинството на народа се състои не само от пролетарии, но също от дребни селяни и дребни градски буржоа, които се намират още в стадия на преминаване в пролетариат, които в осъществяването на своите политически интереси все повече зависят от пролетариата и затова бързо ще се присъединят към неговите искания. Това ще наложи може би една втора борба, но тя непременно ще завърши с победа на пролетариата.

Демокрацията би била съвсем безполезна за пролетариата, ако тя не се използва веднага като средство за провеждане на широки мероприятия, които непосредствено ще посегнат върху частната собственост и ще осигурят съществуването на пролетариата. Най-важни от тези мероприятия, които по необходимост произтичат от съществуващите сега условия, са следните:

1) Ограничаване на частната собственост: прогресивен данък, висок данък върху наследствата, отменяване на наследството по странична линия (братя, племенници и т.н.), принудителни заеми и т.н.

2) Постепенна експроприация на поземлените собственици, фабрикантите, притежателите на железници и на кораби, отчасти чрез конкуренция от страна на държавната промишленост, отчасти непосредствено чрез изкупуване с асигнации.

3) Конфискация на имуществата на всички емигранти и бунтовници, въстанали против мнозинството на народа.

4) Организиране на труда или настаняване на работа на пролетарии в националните имения, фабрики и работилници, благодарение на което ще бъде премахната конкуренцията между работниците, а фабрикантите, доколкото такива още ще останат, ще бъдат принудени да заплащат същата висока заплата, както и държавата.

5) Еднаква задължителност на труда за всички членове на обществото до пълно унищожаване на частната собственост. Образуване на промишлени армии, особено за селското стопанство.

6) Централизиране на кредитната система и на търговията с пари в ръцете на държавата с помощта на една национална банка с държавен капитал. Закриване на всички частни банки и банкерски кантори.

7) Увеличаване броя на националните фабрики, работилници, железници и кораби, обработване на всички пустеещи земи и подобрене на вече обработваните земи съобразно с увеличаването на капиталите и нарастването на броя на работниците, с които разполага нацията.

8) Възпитаване на всички деца в държавни заведения и на държавни разноски от момента, когато те могат да минат без майчински грижи. Съединяване на възпитанието с фабричен труд.

9) Обзавеждане на големите дворци в националните имения като общи жилища за комуни от граждани, които ще се занимават с промишленост и селско стопанство и ще свържат предимствата на градския и селския начин на живот, без да страдат от тяхната едностранчивост и от техните недостатъци.

10) Разрушаване на всички нездравословни и лошо построени жилища и квартали в градовете.

11) Еднакво наследствено право за брачните и извънбрачните деца.

12) Концентриране на цялото транспортно дело в ръцете на нацията.

Всички тези мероприятия не могат, разбира се, да бъдат проведени наведнъж, но всяко от тях ще повлече след себе си друго. Достатъчно е само да се проведе първото радикално нападение срещу частната собственост и пролетариатът ще бъде принуден да отива все по-далеч, все повече да съсредоточава в ръцете на държавата целия

капитал, цялото селско стопанство, цялата промишленост, целия транспорт и цялата размяна. Към това водят всички изброени мероприятия. Осъществимостта на тези мероприятия и поражданата от тях централизация ще нарастват точно в същата степен, в която производителните сили ще се увеличават благодарение на труда на пролетариата. Накрая, когато целият капитал, цялото производство, цялата размяна бъдат съсредоточени в ръцете на нацията, частната собственост ще отпадне от само себе си, парите ще станат излишни и производството ще се увеличи до такава степен, а хората ще се изменят толкова много, че ще могат да отпаднат и последните форми на отношения на старото общество.

19-и въпрос: Ще може ли тази революция да се извърши в една единствена страна?

Отговор: Не. С това, че създаде световния пазар, едрата промишленост така свързва всички народи на земното кълбо, особено цивилизованите, че всеки от тях зависи от това, което става при другия. Освен това едрата промишленост дотам изравни общественото развитие във всички цивилизовани страни, че навсякъде буржоазията и пролетариатът станаха двете решаващи класи на обществото, а борбата между тях — главната борба на нашето време. Затова комунистическата революция ще бъде не само национална, по ще стане едновременно във всички цивилизовани страни, т.е. поне в Англия, Америка, Франция и Германия. Във всяка от тези страни тя ще се развива по-бързо или по-бавно в зависимост от това, в коя от тези страни промишлеността е развита повече, в коя от тях са натрупани повече богатства и има по-значителна маса от производителни сили. Затова тя ще се осъществи най-бавно и най-трудно в Германия, най-бързо и най-лесно в Англия. Тя ще окаже значително влияние и на останалите страни и съвсем ще измени и извънредно ще ускори техния досегашен ход на развитие. Тя е всемирна революция и затова ще има всемирна арена.

20-и въпрос: Какви ще бъдат последиците от окончателното премахване на частната собственост?

Отговор: Благодарение на това, че обществото ще вземе от ръцете на частните капиталисти използването на всички производителни сили и съобщителни средства, както и размяната и разпределението на продуктите, благодарение на това, че то ще

управлява всичко това по един план, изработен въз основа на наличните ресурси и на потребностите на цялото общество, ще бъдат преди всичко отстранени всички пагубни последици, свързани с днешната система на ръководене на едрата промишленост. Кризите ще се прекратят, разширеното производство, което при сегашния обществен строй предизвиква свръхпроизводство и е извънредно могъща причина за нищетата, ще се окаже тогава далеч недостатъчно и ще трябва да вземе много по-широки размери. Вместо да поражда нищета, излишъкът от производството над най-непосредствените потребности на обществото ще осигурява задоволяване потребностите на всички членове на обществото, ще поражда нови потребности и едновременно ще създава средства за тяхното задоволяване. Той ще стане условие и стимул за по-нататъшен прогрес и ще осъществява този прогрес, без да води, както по-рано, към периодично разстройство на целия обществен строй. Освободена от оковите на частната собственост, едрата промишленост ще се развие в такива размери, в сравнение с които днешното нейно състояние ще изглежда също така нищожно, както изглежда манифактурата в сравнение с едрата промишленост на нашето време. Това развитие на промишлеността ще даде на обществото достатъчно количество продукти, за да бъдат задоволявани потребностите на всички негови членове. Също и земеделието, за което сега е затруднено вследствие на гнета на частната собственост и на раздробеността на участъците внедряването на вече съществуващите усъвършенствания и достижения на науката, ще навлезе в съвсем нова ера на разцвет и ще даде на разположение на обществото напълно достатъчно количество продукти. По този начин обществото ще произвежда достатъчно продукти, за да може да организира едно разпределение с оглед да бъдат задоволени потребностите на всички негови членове. С това ще стане излишно разделянето на обществото на различни враждебни помежду си класи. Но то не само ще стане излишно — то ще бъде дори несъвместимо с повия обществен строй. Съществуването на класи е предизвикано от разделението на труда, а разделението на труда в неговия сегашен вид ще изчезне съвсем, тъй като за да се издигне промишленото и селскостопанското производство на посочената висота, няма да бъдат достатъчни само механическите и химическите спомагателни средства. Нужно е също да се развият съответно и способностите на

хората, които привеждат в движение тези средства. Както през миналото столетие селяните и манифактурните работници измениха целия си начин на живот и станаха съвсем други хора след въвличането им в тежката промишленост, така и общото ръководене на производството със силите на цялото общество и произтичащото оттук ново развитие на това производство ще се нуждае от съвсем нови хора и ще ги създаде. Общественото ръководене на производството не може да се осъществява от хора, каквито са днешните, от хора, всеки от които е подчинен на някакъв отрасъл на производството, прикован към него, експлоатиран от него, развива само *една* страна на своите способности за сметка на всички останали и познава само *един* отрасъл или част от някой отрасъл на цялото производство. Дори днешната промишленост все по-малко е в състояние да използва такива хора. А промишлеността, която ще се ръководи задружно и планомерно от цялото общество, още повече предполага хора с всестранно развити способности, хора, способни да се ориентират в цялата система на производството. Следователно разделението на труда, което още днес е подкопано от машината и което превръща един в селянин, друг в обуцар, трети във фабричен работник, четвърти в борсов спекулант, ще изчезне напълно. Образованието ще даде на младите хора възможност бързо да усвояват на практика цялата система на производството, то ще им позволи последователно да преминават от един производствен отрасъл в друг в зависимост от потребностите на обществото или от техните собствени наклонности. Следователно образованието ще ги освободи от оная едностранчивост, която съвременното разделение на труда натрапва на всеки отделен човек. По този начин обществото, организирано на комунистически начала, ще даде възможност на своите членове всестранно да прилагат своите всестранно развити способности. Но заедно с това неизбежно ще изчезнат и различните класи. Така че обществото, организирано на комунистически начала, е, от една страна, несъвместимо с понататъшното съществуване на класите, а, от друга страна, самото изграждане на това общество дава средствата за унищожаване на класовите различия.

От това следва, че и противоположността между града и селото също ще изчезне. Едни и същи хора ще се занимават със земеделие и промишлен труд, вместо да се върши това от две различни класи. Това

е необходимо условие за комунистическата асоциация дори по чисто материални причини. Разпръснатостта на занимаващото се със земеделие население в селата наред със струпването на промишленото население в големите градове е едно състояние, което съответства само на още недостатъчно високото равнище на развитие на земеделието и промишлеността и представлява спънка за всяко по-нататъшно развитие, нещо, което вече днес се чувства силно.

Всеобщата асоциация на всички членове на обществото за съвместно и планомерно експлоатиране на производителните сили; развитието на производството до такава степен, че да задоволява потребностите на всички; ликвидирането на положението, при което потребностите на едни се задоволяват за сметка на други; пълното унищожаване на класите и на противоположностите между тях; всестранното развитие на способностите на всички членове на обществото чрез премахване на предишното разделение на труда, чрез производствено възпитание, чрез сменяване на видовете дейност, чрез участие на всички в използването на богатата, които се произвеждат също от всички, и най-сетне, чрез сливането на града със селото — това ще бъдат най-главните резултати от ликвидирането на частната собственост.

21-и въпрос: Какво влияние ще окаже комунистическият обществен строй върху семейството?

Отговор: Отношенията между половете ще станат изключително частно дело, което ще засяга само заинтересованите лица и в което обществото няма защо да се меси. Това ще стане възможно благодарение на премахването на частната собственост и благодарение на общественото възпитание на децата, вследствие на което ще се унищожат двете основи на съвременния брак, свързани с частната собственост: зависимостта на жената от мъжа и на децата от родителите. Това е отговорът на крясъците на високонравствените еснафи против комунистическата общност на жените. Общността на жените е явление, което принадлежи напълно към буржоазното общество и в максимална степен съществува в днешно време под формата на проституция. Но проституцията е основана върху частната собственост и ще изчезне заедно с нея. Така че комунистическата организация няма да въведе общността на жените, а напротив — ще я унищожи.

22-и въпрос. Как ще се отнася комунистическата организация към съществуващите националности?

— Остава^[3].

23-и въпрос: Как ще се отнася тя към съществуващите религии?

— Остава.

24-и въпрос: По какво се различават комунистите от социалистите?

Отговор: Така наречените социалисти се делят на три категории.

Първата категория се състои от привърженици на феодалното и патриархалното общество, което е унищожено и всеки ден се унищожават от едрата промишленост, световната търговия и създаденото от тях буржоазно общество. От бедствията на съвременното общество тази категория прави извода, че трябва да се възстанови феодалното и патриархалното общество, тъй като то било свободно от тези бедствия. Всички нейни предложения са пряко или косвено насочени към тази цел. Комунистите винаги ще се борят решително против тази категория *реакционни* социалисти въпреки тяхното мнимо съчувствие на нищетата на пролетариата и проливането във връзка с това горещи сълзи. Защото тези социалисти:

1) се стремят към нещо съвсем невъзможно;

2) опитват се да възстановят господството на аристокрацията, цеховите майстори и притежателите на манифактури с тяхната свита от абсолютни или феодални монарси, чиновници, войници и попове; те искат да възстановят едно общество, което наистина би било свободно от пороците на съвременното общество, но затова пък би донесло със себе си най-малко толкова други бедствия, а при това не би разкривало никакви перспективи за освобождението на потиснатите работници с помощта на една комунистическа организация;

3) винаги разкриват истинските си намерения тогава, когато пролетариатът става революционен и комунистически. В такива случаи те незабавно се обединяват с буржоазията против пролетариите.

Втората категория се състои от привърженици на сегашното общество, които неизбежно поражданите от това общество бедствия заставят да се опасяват за неговото съществуване. Следователно те се стремят да запазят днешното общество, но да отстранят свързаните с него бедствия. За тази цел едни предлагат чисто благотворителни

мерки, други — грандиозни планове за реформи, които под предлог на реорганизация на обществото имат за цел да запазят устоите на днешното общество, а с това и самото днешно общество. Против тези *буржоазни социалисти* комунистите също трябва да водят непрестанна борба, защото тяхната дейност принася полза на враговете на комунистите и те защитават обществения строй, който комунистите искат да разрушат.

Най-сетне, третата категория се състои от демократичните социалисти. Вървейки по пътя на комунистите, те искат осъществяването на част от мероприятията, посочени в... въпрос^[4], но не като преходни мерки, водещи към комунизма, а като мероприятия, достатъчни за унищожаването на нищетата и премахването на бедствията на сегашното общество. Тези *демократични социалисти* са или пролетарии, които не са си още изяснили достатъчно условията за освобождаването на своята класа, или представители на дребната буржоазия, т.е. на класата, която до извоюването на демокрацията и осъществяването на произтичащите от нея социалистически мероприятия в много отношения има същите интереси, както и пролетариите. Затова комунистите в моменти на действие ще сключват споразумения с демократичните социалисти и изобщо засега ще трябва да провеждат обща политика с тях, само ако тези социалисти не преминават в служба на господстващата буржоазия и не започнат да нападат комунистите. Разбира се, че съвместните действия не изключват обсъждането на ония разногласия, които съществуват между тях и комунистите.

25-и въпрос: Как се отнасят комунистите към останалите политически партии на нашето време?

Отговор: Това отношение е различно в различните страни. — В Англия, Франция и Белгия, където господства буржоазията, комунистите засега още имат общи интереси с различните демократични партии и тази общност на интересите е толкова по-значителна, колкото повече демократите се приближават до целите на комунистите в ония социалистически мероприятия, които сега демократите навсякъде защитават, т.е. колкото по-ясно и определено те защитават интересите на пролетариата и колкото повече те се опират на пролетариата. Например в Англия чартистите, които са предимно

работници, стоят неизмеримо по-близо до комунистите, отколкото демократичните дребни буржоа или така наречените радикали.

В Америка, където е въведена демократична конституция, комунистите ще трябва да поддържат партията, която иска да обърне тази конституция против буржоазията и да я използва в интерес на пролетариата, т.е. партията на привържениците на националната аграрна реформа.

В Швейцария радикалите, макар че представляват още партия с твърде омесен състав, са все пак единствените, с които комунистите могат да влязат в споразумение, а между тези радикали най-прогресивни са ваадтските и женевските.

Най-сетне, в Германия решителната борба между буржоазията и абсолютната монархия е още предстояща. Но тъй като разчитат на това, че ще трябва да влязат в решителен бой с буржоазията, преди буржоазията да е станала господстваща, то в интерес на комунистите е да помогнат на буржоазията да постигне по възможност по-скоро господство, за да могат след това на свой ред колкото може по-скоро да я съборят. Така че в борбата на либералната буржоазия против правителството комунистите винаги трябва да бъдат на страната на първата, но да се пазят от самоизмамата, в която изпада буржоазията, и да не се доверяват на нейните съблазнителни уверения относно благодатните последици, които уж щяла да има за пролетариата победата на буржоазията. Единствените предимства за комунистите от победата на буржоазията ще бъдат: 1) различните видове отстъпки, които ще улеснят комунистите в защитата, обсъждането и разпространението на техните принципи и с това ще улеснят обединението на пролетариата в тясно сплотена, готова за борба и организирана класа, и 2) сигурността, че от деня, когато паднат абсолютистките правителства, ще дойде редът на борбата между буржоата и пролетариите. От този ден партийната политика на комунистите ще бъде и тук същата, както в страните, където вече господства буржоазията.

Написано от Ф. Енгелс в края на октомври — ноември 1847 г. За пръв път напечатано като отделно издание през 1914 г.

Печата се по ръкописа.

[1] Трудът на Ф. Енгелс „Принципите на комунизма“ представлява проект за програма на Съюза на комунистите. Въпросът за съставяне на програма във форма на катехизис (във вид на въпроси и отговори) се обсъждал още преди първия конгрес, на който Съюзът на справедливите бил реорганизиран и преименуван в Съюз на комунистите (юни 1847 г.). През септември 1847 г. лондонският Централен комитет на Съюза на комунистите (Шапер, Бауер, Мол) разпратил един проект за „Комунистически катехизис“ до окръзите и общините на Съюза. Този документ, който носел следи от влиянието на утопичния социализъм, не задоволил Маркс и Енгелс, както и „поправеният“ проект, съставен в Париж от „истинския социалист“ М. Хес. На 22 октомври на заседанието на Окръжния комитет на Съюза на комунистите в Париж Енгелс подложил на рязка критика проекта на Хес и той бил отхвърлен. На Енгелс било възложено да състави нов проект. Именно този проект представляват написаните наскоро след това „Принципи на комунизма“.

Разглеждайки „Принципите на комунизма“ само като предварителна скица за програма, Енгелс в писмото си до Маркс от 23–24 ноември 1847 г. изказва мисълта, че е целесъобразно да се състави програма във вид на „Комунистически манифест“, като се отхвърли остарялата форма на катехизис. Вторият конгрес на Съюза на комунистите (29 ноември — 8 декември 1847 г.), на който Маркс и Енгелс защитили научните основи на програмата на пролетарската партия, им възложил да разработят програма във вид на манифест. При написването на „Манифест на Комунистическата партия“ основоположниците на марксизма използвали редица положения, изложени в „Принципите на комунизма“. ↑

[2] Тук в ръкописа на Енгелс има празно място, оставено от него за отговор на 9-и въпрос. Ред. ↑

[3] В ръкописа вместо отговор на 22-рия, както и на следващия, 23-ия въпрос е поставена думата „остава“. Това очевидно означава, че отговорът трябва да остане така, както е бил формулиран в някой от недостигналите до нас проекти за програма на Съюза на комунистите. ↑

[4] В ръкописа е оставено празно място; има се предвид 18-ят въпрос. Ред. ↑

ПРИЛОЖЕНИЕ II

ФРИДРИХ ЕНГЕЛС

КЪМ ИСТОРИЯТА НА СЪЮЗА НА КОМУНИСТИТЕ^[1]

С осъждането на къолнските комунисти през 1852 г. се завършва първият период на самостоятелното работническо движение в Германия. Днес този период е почти забравен. А той продължи от 1836 г. до 1852 г. и с разпространението на германските работници и в чужбина това движение се бе развило в почти всички културни страни. Но, това не е всичко. Днешното международно работническо движение по своята същност е пряко продължение на тогавашното германско работническо движение, което изобщо беше *първото международно работническо движение* и от което излязоха мнозина дейци, които поеха след това ръководната роля в Международната работническа асоциация. А теоретичните принципи на „Комунистическия манифест“, които Съюзът на комунистите през 1847 г. беше написал на знамето си, днес служат като най-здрава международна спойка за пролетарското движение в Европа и в Америка.

До днес за цялостната история на това движение има само един главен източник. Това е тъй наречената черна книга — „Комунистическите заговори на XIX век“ от Вермут и Щибер, Берлин, две части, 1853 и 1854 г.^[2] Това скърпено съчинение, гъмжащо от съзнателните фалшификации на двама от най-подлите полицейски негодьяи на нашия век — и до днес ще служи като основен източник на всички некомунистически издания, посветени на онова време.

Това, което мога да дам тук, е само скица, а и то само доколкото става дума за съюза; давам само онова, което е абсолютно необходимо за разбиране на „Разкритията“. Нека се надяваме, че ще имам някога възможността да обработя събрания от Маркс и мен богат материал върху историята на онова славно време на младините на международното работническо движение.

* * *

От основания през 1834 г. от германски бежанци в Париж демократично-републикански таен Съюз на изгнаниците през 1836 г. се отделиха най-крайните, най-вече пролетарски елементи и образуваха новия таен *Съюз на справедливите*. Първоначалният съюз, в който останаха само най-бездейните елементи а la Якоб Венедай, скоро съвсем замря; когато през 1840 г. полицията подуши няколко секции в Германия, от него бе останало едва ли не само сянка. Напротив, новият съюз се разви сравнително бързо. Първоначално той беше германска издънка на френския работнически комунизъм, който бе свързан с известни бабьовистки традиции^[3] и се оформяше тогава в Париж; искането за общо владение на богатата се издигаше като необходима последица от „равенството“. И неговите цели бяха същите, както и на тогавашните тайни парижки сдружения: полупропагандно, полузаговорническо дружество, при което обаче като средище на революционното действие се вземаше винаги Париж, макар че никак не бе изключена подготовката на въстания и в Германия. Но тъй като Париж си оставаше арена на решителни боеве, съюзът тогава в действителност беше само немски клон на тайните френски сдружения, по-специално на ръководеното от Бланки и Барбес *Societe des saisons*^[4], с което той беше в тесни връзки. Французите започнаха въстанието на 12 май 1839 г.; секциите на съюза действаха заедно с тях и по този начин претърпяха общо поражение.^[5]

Измежду немците бяха арестувани на първо място *Карл Шапер* и *Хайнрих Бауер*. Правителството на Луи-Филип се задоволи с екстернирането им след един доста продължителен арест.^[6] И двамата отидоха в Лондон. Шапер беше родом от Вайлбург в Насау; като студент в лесовъдния институт в Гисен през 1832 г. той влязъл в заговорническото общество на Георг Бюхнер, на 3 април 1833 г. участвал в нападението срещу франкфуртския полицейски участък^[7], забягнал в чужбина и през февруари 1834 г. участвал в похода на Мадзини към Савоя^[8]. Гигант на ръст, безстрашен и енергичен, винаги готов да рискува своето лично благополучие и живота си, той беше образец на оня тип професионални революционери, които играха известна роля през тридесетте години. Въпреки известна тромавост на

мисълта му той не беше лишен от способността дълбоко да разбира теоретическите въпроси — самото негово развитие от „демагог“^[9] в комунист доказва това — и с още по-голяма упоритост държеше на онова, което вече беше признал. Тъкмо затова понякога неговата революционна страст беше в разрез с неговия разум, но после той винаги разбираше грешката си и открито я признаваше. Той беше истински човек и незабравимо ще остане онова, което той е направил за създаване на германското работническо движение.

Хайнрих Бауер от Франкония беше обуцар; живо, будно, остроумно същество, в дребното тяло на което се криеше много хитрост и решителност.

Като пристигна в Лондон, където Шапер, който в Париж беше станал словослагател, сега се издържаше с даване на уроци, той заедно с него започна да възстановява разкъсаните връзки на съюза и Лондон стана център на съюза. Тук — а може би и още по-рано, в Париж — към тях се присъедини *Йозеф Мол*, часовникар от Кьолн, цял Херкулес, среден на ръст — колко често той и Шапер победоносно удържаха вратата на някоя зала срещу стотици напирани противници! — човек, който поне по енергия и решителност не отстъпваше на двамата си другари, но по ум надминаваше и двамата. Той не само че беше роден дипломат, както доказват успехите на неговите многобройни пътувания като пълномощник; той беше по-податлив и на теоретични въпроси.

Аз се запознах и с тримата през 1843 г. в Лондон; това бяха първите революционни пролетарии, които виждах. И при все че нашите възгледи още тогава се различаваха в подробностите — защото на техния ограничен уравнителен комунизъм^[10] аз тогава все още противопоставях доста много и също така ограничено философско високомерие, — все пак никога няма да забравя внушителното впечатление, което ми направиха тези трима истински мъже — по едно време, когато сам аз се стремях да стана човек.

В Лондон, както и — в по-малка степен — в Швейцария, те се възползваха от свободата на сдружаването и на събранията. Още на 7 февруари 1840 г. бе основано легалното Немско работническо просветно сдружение, което съществува и до днес^[11]. Това сдружение служеше на съюза като място за завербуване на нови членове и тъй като както винаги комунистите бяха най-дейните и най-интелигентните

членове на това сдружение, от само себе си се разбираше, че ръководството на сдружението беше изцяло в ръцете на съюза. Скоро съюзът имаше в Лондон вече няколко дружества, или както още ги наричаха тогава — „ложи“. Същата тази тактика, която се разбираше от само себе си, бе прилагана и в Швейцария, и другаде. Навсякъде, където бе възможно образуването на работнически сдружения, те бяха използвани по същия начин. Там, където законите забраняваха това, членовете на съюза навлизаха в певчески, гимнастически и други подобни дружества. Връзката се поддържаше, най-вече с постоянно пристигащите или заминаващите членове, които при нужда се явяваха и като пратеници на съюза. И в двата случая съюзът беше живо подкрепян от мъдростта на правителствата, които екстернираха всеки нежелателен за тях работник — а в девет десети от случаите това бяха членове на съюза, — и по този начин го превръщаха в пратеник на съюза.

Възобновеният съюз доби значително разпространение. Особено в Швейцария *Вайтлинг*, *Август Бекер* (необикновен ум, който, както много други немци, се провали поради вътрешната си нестабилност) и други бяха създали силна организация, която повече или по-малко тежнеше към комунистическата система на Вайтлинг. Тук не е мястото за критика на Вайтлинговия комунизъм. Но за неговото значение като първо самостоятелно теоретическо раздвижване на германския пролетариат аз и днес се подписвам под Марксовите думи, печатани в парижкия „Vorwaerts“ от 1844 г.: „Къде би могло да се намери у германската буржоазия, заедно с нейните философи и книжници, такова произведение за *освобождението на буржоазията*, за политическото ѝ освобождение — като съчинението на Вайтлинг «Гаранции на хармонията и свободата»? Когато сравним баналната и плаха посредственост на германската политическа литература с този с нищо несравним и блестящ дебют на германските работници, когато сравним тези *гигантски детски обувки на пролетариата* с миниатюрния вид на изтърканите политически обувки на буржоазията — не може да не предскажем, че тази пепеляшка ще израсне в атлетска фигура.“^[12] Тази атлетска фигура днес вече е пред нас, макар че още съвсем не е достигнала своето пълно развитие.

И в Германия имаше многобройни секции от преходен характер, по силата на обстоятелствата; по броят на новосъздадените далеч

надминава броя на разпадналите се. Полицията едва след седем години, в края на 1846 г., откри следи от съюза — в Берлин (Ментел) и в Магдебург (Бек), — но не можа да ги проследи по-нататък.

В Париж Вайтлинг, който в 1840 г. още се намираше там, също беше наново събрал разпръснатите елементи, преди да отиде в Швейцария.

Ядрото на съюза бяха шивачите. Немски шивачи имаше навсякъде — в Швейцария, в Лондон, в Париж. В последния град немският език дотолкова бе станал господстващ в шивашкия занаят, че през 1846 г. аз познавах там един шивач-норвежец, пристигнал по море във Франция направо от Трондхайм и в течение на година и половина не беше научил почти нито една френска дума, но отлично бе научил немски език. От парижките секции през 1847 г. две се състояха почти изключително от шивачи, една — от дърводелци-мебелисти.

След като центърът на тежестта се премести от Париж в Лондон, на преден план излезе един нов момент: съюзът от немски постепенно стана *международен*. В работническото сдружение освен германците и швейцарците навлязоха и хора от всички онези националности, които използваха за общуването си с чужденци славно немския език. Това бяха предимно скандинавци, холандци, унгарци, чехи, южни славяни, руси и елзасци.

През 1847 г. между другите редовни посетители беше и един английски гвардейски гренадир в униформа. Сдружението скоро се назова *Комунистическо работническо просветно сдружение*, а на членските карти бе отпечатан най-малко на двадесет езика — макар и тук-там не без езикови грешки — девизът: „Всички хора са братя“. Също както легалното сдружение, така и тайният съюз скоро придобиха повече интернационален характер; на първо време все още в ограничен смисъл: практически — чрез различната националност на членовете, теоретически — чрез убеждението, че всяка революция — за да бъде победоносна — трябва да бъде европейска. По-далеч от това не се стигна, но основата вече беше създадена.

С френските революционери съюзът поддържаше тесни връзки чрез лондонските емигранти, съюзниците от съвместната борба на 12 май 1839 г. Също така и с полските радикали. От само себе-си се разбира, че официалната полска емиграция, също както и Мадзини, бяха повече противници, отколкото съюзници. Английските чартисти,

поради специфично английския характер на своето движение, бяха оставени настрана като нереволуционни. Лондонските водачи на съюза влязоха във връзка с тях едва по-късно, чрез мен.

С хода на събитията характерът на съюза се промени и в други отношения. Макар че на Париж все още гледаха — и то тогава с пълно право — като на родина на революцията, все пак зависимостта от парижките заговорници вече не съществуваше. С разрастването на съюза растеше и неговото самосъзнание. Чувстваше се, че движението пуска все по-дълбоки корени сред германската работническа класа и че тези германски работници са исторически призвани да бъдат знаменосци за работниците от Северна и Източна Европа. В лицето на Вайтлинг съюзът имаше един комунистически теоретик, който смело можеше да бъде поставен наред със своя тогавашен френски конкурент. Най-последно — опитът от 12 май беше показал, че опитите за преврат са вече безполезни. И при все че още продължаваха да тълкуват всяко събитие като признак на настъпващата буря и макар че, общо взето, бе запазен старият, полуконспиративен устав — това се дължеше по-скоро на старото революционно упорство, което започваше вече да влиза в стълкновение с пробиващото си път правилно разбиране на нещата.

Но социалната доктрина на съюза, колкото и да беше неопределена, се отличаваше с един много голям недостатък, който обаче се коренеше в самите обществени отношения. Членовете на съюза, доколкото изобщо бяха работници, бяха почти изключително само занаятчии. Човекът, който ги експлоатираше — дори и в големите световни градове, беше в повечето случаи само дребен майстор-занаятчия. По онова време дори и в Лондон още едва се зараждаше експлоатацията в шивашкия занаят в голям мащаб, в тъй наречената сега конференция, чрез превръщане на шивашкия занаят в домашна индустрия за сметка на едрия капиталист. От една страна, експлоататорът на тези работници-занаятчии беше дребен майстор; от друга страна, те всички се надяваха, че в края на краищата сами ще станат дребни майстори. При това тогавашният германски занаятчия все още се намираше под влиянието на маса унаследени цехови представи. Най-голяма чест на тези занаятчии прави обстоятелството, че те, които все още не бяха станали истински пролетарии, а само преминаваща към съвременния пролетариат част от дребната

буржоазия, и то част, която все още не се намираше в права противоположност спрямо буржоазията, т.е. спрямо едрия капитал — че тези занаятчии бяха в състояние инстинктивно да предугадят своето бъдещо развитие и макар все още не напълно съзнателно, да се конституират като партия на пролетариата. Но също така неизбежно беше и това, че техните стари занаятчийски предразсъдъци ги спъваха всеки път, когато се касаеше да бъде подложено на конкретна критика съществуващото общество, т.е. да бъдат изследвани икономическите факти. И аз мисля, че в целия съюз тогава не би се намерил нито един човек, който някога да е прочел някаква книга по политическа икономия. Но това не беше нещастие: „равенството“, „братството“ и „справедливостта“ на първо време помагаха при изкачването на всяка теоретическа височина.

През това време наред с комунизма на съюза, и на Вайтлинг се създаваше един втори комунизъм, съществено различен от първия. Живеейки в Манчестер, аз просто непосредствено се бях сблъскал с обстоятелството, че икономическите факти, които в досегашните исторически съчинения не играят никаква роля или пък играят само някаква жалка роля, представляват поне в съвременния свят решаваща историческа сила; че икономическите факти образуват основата за възникването на днешните класови противоположности; че в онези страни, в които тези класови противоположности са се развили напълно благодарение на едрата индустрия, значи, особено в Англия, на свой ред съставляват основата за образуването на политическите партии, за партийните борби, а с това и за цялата политическа история. Маркс не само че беше стигнал до същия възглед, но още в „Deutsch-Französische Jahrbücher“ (1844 г.)^[13] го беше обобщил в смисъл, че изобщо не държавата обуславя и определя буржоазното общество, а буржоазното общество обуславя и определя държавата, значи, че политиката и нейната история трябва да бъдат обяснявани с икономическите отношения и тяхното развитие, а не обратно. Когато аз през лятото на 1844 г. посетих Маркс в Париж, ние констатирахме нашето пълно единодушие във всички области на теорията и оттогава датира нашата задружна работа. Когато през пролетта на 1845 г. ние пак се срещнахме в Брюксел, Маркс изхождайки от горните принципи, вече беше завършил в главни черти развитието на своята материалистическа теория на историята и ние се заловихме да

разработваме в подробности това ново разбиране в най-различни насоки.

Това откритие, което извърши преврат в историческата наука и което, както вижда читателят, е дело главно на Маркс, и в което аз мога да си припиша само твърде малък дял — това откритие имаше непосредствено значение за съвременното работническо движение. Комунизмът у французите и немците, чартизмът у англичаните вече не изглеждаха като нещо случайно, което също така би могло и да не се появи. Тези движения сега вече се оказваха движения на съвременната потисната класа, на пролетариата, като повече или по-малко развити форми, на неговата исторически неизбежна борба против господстващата класа, буржоазията, като форми на класовата борба, но форми, които се отличават от всички предишни класови борби по това, че днешната потисната класа, пролетариатът, не може да постигне своето освобождение, ако същевременно не освободи цялото общество от разделянето му на класи, а с това и от класови борби. Така че комунизмът вече не означаваше фантастично измисляне на някакъв по възможност по-съвършен обществен идеал, а разбиране на природата, условията и произлизащите от това общи цели на борбата, която води пролетариатът.

Ние ни най-малко не смятахме да съобщим изключително на „учения“ свят за новите научни резултати, като ги изложим в дебели книги. Напротив. Ние двамата вече дълбоко бяхме навлезли в политическото движение, имахме известни привърженици сред интелигенцията, особено в Западна Германия, и имахме значителни връзки с организирания пролетариат. Ние бяхме длъжни научно да обосновем нашите възгледи, но за нас беше също така важно да убедим в правилността на нашите възгледи европейския и преди всичко германския пролетариат. И щом самите ние си изяснихме всичко, пристъпихме към работа. В Брюксел основахме едно Немско работническо сдружение и завладяхме „Deutsche Bruesseler Zeitung“^[14], който остана наш орган до февруарската революция. С революционната част на английските чартисти ние поддържахме връзка чрез Джулиан Харни, редактор на централния орган на движението, „The Northern Star“^[15], сътрудник на който бях аз. Ние се намирахме също така в своего рода коалиция с брюкселските демократи (Маркс беше подпредседател на Демократичната

асоциация) и с френските социалдемократи от вестник „Relorme“^[16], на който аз доставях съобщения за английското и германското движение. Накъсо, нашите връзки с радикалните и пролетарските организации и печатни органи бяха повече от добри.

Нашите отношения със Съюза на справедливите бяха следните. Естествено, ние знаехме за съществуването на съюза; през 1843 г. Шапер ми бе предложил да вляза в съюза — разбира се, аз тогава отказах. Но ние останахме в постоянна кореспонденция не само с лондончаните, но бяхме и в още по-тесни връзки с д-р Евербек, водача в онова време на парижките секции. Без да проявяваме интерес към вътрешните работи на съюза, ние все пак узнавахме за всяко по-важно събитие в него. От друга страна, ние устно, писмено и чрез печата въздействахме върху теоретическите възгледи на най-значителните членове на съюза. За това ни служеха и различни литографирани циркуляри, които разпрацахме до нашите приятели и кореспонденти в цял свят при особени случаи, когато се касаеше за вътрешните работи на образуващата, се комунистическа партия. В тези циркуляри понякога се говореше за самия съюз. Така например един млад вестфалски студент, Херман Криге, който отиде в Америка, там се представял като емисар на съюза, сдружил се с побъркания Харо Харинг с цел да предизвика чрез съюза преврат в Южна Америка и основал вестник^[17], в който от името на съюза проповядвал сладникаво-сантиментален комунизъм, основан върху „любовта“, преливащ и бликащ от любов. Ние излязохме против него с един циркуляр, който донесе очаквания резултат. Криге изчезна от сцената на Съюза^[18].

По-късно и Вайтлинг дойде в Брюксел. Но той вече не беше наивният млад шивашки калфа, който, сам изумен от собствените си дарби, се мъчи да си изясни как ще изглежда комунистическото общество. Той беше велик човек, преследван от онези, които му завиждаха за неговото превъзходство; той навсякъде надушваше съперници, тайни врагове, сплетни; той беше гоненият пророк от една страна в друга, който носеше в джоба си готовата рецепта за осъществяване на царството небесно на земята и си въобразяваше, че всеки мисли да му открадне тази рецепта. В Лондон той вече се беше скарал с членовете на съюза, а и в Брюксел, където особено Маркс и жена му проявиха спрямо него необикновено, почти свръхчовешко

търпение, той не можа да се спогоди с никого и скоро замина за Америка, за да се опита там да играе ролята на пророк.

Всички тези обстоятелства допринесоха за преврата, който незабелязано се извърши в съюза и особено сред лондонските му водачи. Несъстоятелността на съществуващите дотогава комунистически схващания — както на френския примитивен уравнителен комунизъм, така и на Вайтлинговия — им ставаше все по-ясна. Установената от Вайтлинг връзка на комунизма с ранното християнство — колкото и гениални да са отделните положения, които се намират в неговото „Евангелие на бедния грешник“^[19] — бе довела в Швейцария дотам, че движението в голямата си част попадна най-напред в ръцете на глупци като Албрехт, а след това — в ръцете на користни лъжепророци като Кулман. Разпространяваният от неколцина белетристи „истински социализъм“ — превод на френски социалистически измислици на развален хегеловско-немски език и сантиментално-мечтателно човеколюбие (виж отдела за германския или „истинския“ социализъм в „Комунистическия манифест“^[20]), — социализъм, който Криге и съответната литература бяха въвели в съюза — този „социализъм“ поради своята разлигавеност и безсилие неизбежно трябваше да отврати старите революционери на съюза. В Лондон все повече и повече виждаха, че Маркс и аз имахме право с нашата нова теория в сравнение с несъстоятелността на господстващите дотогава теоретични представи и произтичащите от тях практически грешки. За това схващане без съмнение бяха допринесли и намиращите се тогава между лондонските водачи двама души, които по своята способност за теоретическо познание значително превъзхождаха гореспоменатите: художникът-миниатюрист Карл Пфендер от Хайлброн и шивачът Георг Екариус от Тюрингия.^[21]

Накъсо, през пролетта на 1847 г. Мол се яви в Брюксел при Маркс и веднага след това — в Париж при мен, за да ни подкани още веднъж от името на своите другари да влезем в съюза. Те, според неговите изявления, били убедени както в общата правилност на нашите схващания, така и в необходимостта да бъде освободен съюзът от старите му конспиративни традиции и форми. Ако се съгласим да влезем в съюза, щяла да ни бъде дадена възможност на един съюжен конгрес да изложим във форма на манифест нашия критически комунизъм, като този манифест след това ще бъде обнародван като

манифест на съюза; заедно с това ние ще можем да допринесем за заместването на остарялата организация на съюза с нова, по-съвременна и по-целесъобразна.

Ние не се и съмнявахме, че макар и само за пропагандни цели, е необходима организация в редовете на германската работническа класа и че тази организация, доколкото тя не ще има чисто локален характер, може да бъде дори и вън от Германия само тайна организация. А тъкмо съюзът представляваше вече такава организация. Сега самите представители на съюза бяха готови да отстранят като погрешно онова, което ние досега смятахме за недостатък на съюза; те подканяха самите нас да сътрудничим за реорганизирането на съюза. Можехме ли да откажем на това? Разбира се, не. И тъй, ние влязохме в съюза; в Брюксел Маркс организира от наши близки приятели една съюзна секция, а аз посещавах трите парижки секции.

През лятото на 1847 г. в Лондон се състоя първият съюзен конгрес, на който В. Волф представляваше брюкселските, а аз — парижките секции. На този конгрес най-първо беше проведена реорганизацията на съюза. Сега вече бяха премахнати и всички ония стари мистични имена, които се бяха запазили от конспирационните времена; съюзът се организира в общини, окръзи, ръководни окръзи, Централен комитет и конгрес и оттогава вече се наричаше Съюз на комунистите. „Целта на съюза е събаряне на буржоазията, господство на пролетариата, унищожаване на старото, почиващо на класови противоположности, буржоазно общество и създаване на едно ново общество без класи и без частна собственост“ — така гласи първият член^[22]. Самата организация беше напълно демократична, с избран комитет, който винаги можеше да бъде сменен; по този начин бе отнета всякаква възможност за конспиративни стремежи, които изискват диктатура, и съюзът — поне за обикновени мирни времена — бе превърнат в чисто пропагандистко дружество. Този нов устав беше представен — такива бяха новите демократични порядки — на общините за обсъждане, след това още веднъж беше обсъден и окончателно приет на втория конгрес на 8 декември 1847 г. Той е отпечатан у Вермут и Щибер, т. I, стр. 239, приложение X.

Вторият конгрес се състоя в края на ноември и началото на декември същата година. На него присъства и Маркс, който в продължителни разисквания — конгресът продължи десетина дни —

защитаваше новата теория. Най-сетне бяха ликвидирани всички разногласия и съмнения, новите принципи бяха единодушно приети. Маркс и аз бяхме натоварени да изработим манифеста. Това поръчение беше изпълнено непосредствено след конгреса. Няколко седмици преди февруарската революция манифестът бе изпратен за отпечатване в Лондон. Оттогава насам той обиколи света. Преведен е на почти всички езици и днес още служи като ръководство на пролетарското движение в най-различни страни. На мястото на стария девиз на съюза: „Всички хора са братя“, дойде новият боен лозунг: „Пролетарии от всички страни, съединявайте се!“, който открито възвести интернационалния характер на борбата. Седемнадесет години по-късно този боен лозунг проехтя по света като боен зов на Международната работническа асоциация, а днес борещият се пролетариат от всички страни го е написал на своето знаме.

Избухна февруарската революция. Лондонският централен комитет незабавно прехвърли своите пълномощия на ръководния Брюкселски окръг. Но това решение пристигна по времето, когато в Брюксел фактически вече имаше обсадно положение и германците вече никъде не можеха да устройват събрания. Ние всички вече бяхме готови да се прехвърлим в Париж и затова новият Централен комитет реши също така да се разтури, да предаде всичките си пълномощия на Маркс и да го упълномощи веднага да конституира нов Централен комитет в Париж. Едва се разотидоха петимата, които бяха взели това решение (на 3 март 1848 г.), когато полицията нахълта в жилището на Маркс, арестува го и още на следния ден го застави да отпътува за Франция, тъкмо където той искаше да отиде.

Скоро всички ние пак се събрахме в Париж. Там бе съставен и следният, подписан от членовете на новия Централен комитет документ, който бе разпространен в цяла Германия и от който някои и днес още могат да научат нещо:

ИСКАНИЯ НА КОМУНИСТИЧЕСКАТА ПАРТИЯ В ГЕРМАНИЯ^[23]

1. Цяла Германия се обявява за единна, неделима република.
3. Народните представители получават заплата, за да може и работникът да заседава в парламента на германския народ.

4. Всеобщо въоръжаване на народа.

7. Княжеските и други феодални поземлени владения, всички рудници, мини и т.н. се превръщат в държавна собственост. В тези земи стопанството ще се води в полза на цялото общество в голям мащаб и с помощта на най-модерните спомагателни средства, препоръчвани от науката.

8. Ипотеките върху селските земи се обявяват за държавна собственост. Селяните плащат на държавата лихвите върху тези ипотeki.

9. В областите, в които е разпространено арендаторството, поземлената рента или арендният наем се плащат на държавата като данък.

11. Държавата поема в ръцете си всички транспортни средства: железници, канали, параходи, шосета, пощи и т.н. Те се превръщат в държавна собственост и се поставят на разположение на безимотната класа.

14. Ограничаване на правото за наследяване.

15. Въвеждане на високи прогресивни данъци и премахване на данъците върху предмети за консумация.

16. Откриване на национални работилници. Държавата гарантира на всички работници средствата за съществуване и се грижи за неработоспособните.

17. Всеобщо безплатно народно образование.

В интереса на германския пролетариат, на дребната буржоазия и селяните е най-енергично доработят за прокарването на горепосочените мероприятия. Защото само с тяхното осъществяване милионите хора в Германия, експлоатирани досега от малък брой хора, които и занапред ще се стараят да ги държат в потиснато състояние — само тогава те ще могат да добият своите права и онази власт, която им се полага като на производители на всички богатства.

Комитет

Карл Маркс, Карл Шапер, Х. Бауер, Ф. Енгелс, Й. Мол, В. Волф

В Париж тогава цареше увлечението по революционните легиони. Испанци, италианци, белгийци, холандци, поляци, германци се събираха в отряди, за да идат да освобождават своите отечества.

Начело на германския легион стояха Хервег, Борнщедт, Бьорнщайн. Тъй като веднага след революцията всички чуждестранни работници не само останаха без работа, но и бяха притеснявани от населението, то напливът в тези легиони беше голям. Новото правителство виждаше в тях едно средство да се отърве от чуждестранните работници и им отпусна *l'etape du soldat*, т.е. походни квартири и походни добавки от по 50 сантима на ден до границата, където винаги готовият да пролива сълзи министър на външните работи, сладкодумният Ламартин, все намираше удобен случай да ги предаде в ръцете на техните съответни правителства.

Ние най-решително се противопоставихме на тази игра на революция. Да се извърши едно нахлуване в Германия тъкмо в разгара на тогавашното брожение в страната, за да ѝ бъде насилствено натрапена революцията отвън, означаваше да се подравя революцията в самата Германия, да се закрепват правителствата и беззащитно да се предават самите легионери в ръцете на германските войски — за което се грижеше Ламартин. А когато по-късно революцията победи във Виена и Берлин, тогава организацията на легиона стана вече съвсем безпредметна; но веднъж вече започната, играта, не се прекратяваше.

Ние основахме германски комунистически клуб^[24], в който убеждавахме работниците да не отиват в легиона, а поединично да се завръщат в родината и там да действат в полза на движението. Нашият стар приятел Флокон, който беше член на временното правителство, издейства за изпращаните от нас работници същите облекчения при пътуването, които бяха обещани на легионерите. По този начин ние върнахме в Германия от триста до четиристотин работници, между които членовете на съюза съставляваха грамадно мнозинство.

Както бе лесно да се предвиди, съюзът се оказа твърде слабо средство за въздействие в сравнение с избухналото вече движение на народните маси. Три четвърти от членовете на съюза, които по-рано бяха живели в чужбина, със завръщането си в родината бяха сменили своето местожителство; по този начин повечето от техните предишни общини бяха разтурени и те загубиха всякаква връзка със съюза. Част от най-честолюбивите между тях дори не се и постараха да възстановят тази връзка, а всеки в своето местожителство за своя сметка и на свой риск започваше да създава дребно сепаративно движение. И най-сетне — условията във всяка отделна малка

държавица, във всяка провинция, във всеки град бяха така различни, че съюзът би бил в състояние да дава само най-общи директиви; а те можеха много по-лесно да бъдат разпространявани чрез печата. Накъсо, от момента, когато изчезнаха причините, които налагаха съществуването на тайния съюз, и самият таен съюз изгуби своето значение като такъв. Но това ай най-малко не можеше да изненада онези, които току-що бяха освободили този таен съюз от последния остатък на конспиративност.

Но сега се оказва, че съюзът е бил отлична школа за революционна дейност. На Рейн, където „Neue Rheinische Zeitung“ представляваше надежден център, в Насау, в Райнхесен и т.н. — навсякъде стояха съюзни членове начело на крайното демократично движение. Същото беше и в Хамбург. В Южна Германия пречка за това беше преобладаването на дребнобуржоазната демокрация. В Бреслау до лятото на 1848 г. с голям успех действаше Вилхелм Волф; той получи и мандат от Силезия като кандидат-депутат във Франкфуртския парламент. Най-после в Берлин словослагателят Щефан Борн, който в Брюксел и Париж се бе проявил като деен член на съюза, тури началото на едно „Работническо братство“, което доби твърде голямо разпространение и просъществува до 1850 г. Борн, твърде талантлив младеж, който обаче твърде много бързаше да се прояви като политически деец, се „побратимяваше“ с най-разнородна сбирщина, само и само да насъбере около себе си голяма тълпа. Той съвсем не беше човекът, който би могъл да внесе единство сред противоречивите стремежи, да внесе светлина в хаоса. Затова в официалните публикации на неговото братство постоянно се срещат бъркотии и смешение на възгледите в „Комунистическия манифест“ с цехови възпоминания и възжеления, с остатъци от възгледите на Луи Блан и Прудон, със защита на протекционизма и т.н. — накъсо, тези хора искаха на всекиго да угодят с нещо. Специално те се занимаваха с организиране на стачки, професионални съюзи, производителни кооперации като забравяха, че задачата преди всичко се състои в това, с политически победи да бъде завоюван най-напред теренът, върху който единствено биха могли да бъдат прокарани за дълго време такива неща. И когато успехите на реакцията дадоха на водачите на това братство да почувстват, че е необходимо пряко да участват в революционната борба — тогава, разбира се, недораслите маси, които

се бяха групирани около тях, ги изоставиха. Борн взе участие в Дрезденското въстание през май 1849 г.^[25] и успя да се отърве по една щастлива случайност. А „Работническото братство“ се държа настрана от голямото политическо движение на пролетариата — като отделен за себе си съюз, който съществуваше повече само на книга и играеше дотолкова незначителна роля, че реакцията намери за необходимо да го ликвидира едва в 1850 г., а продължилите да съществуват негови поделения — едва няколко години по-късно. Борн, който всъщност се казва Бутермилх, не стана голяма политическа величина, а дребен швейцарски професор, който сега не превежда вече Маркс на цехов език, а благодушния Ренан на своя сладникав немски език.

С 13 юни 1849 г. в Париж^[26], с поражението на майските въстания в Германия и с потъпкването на унгарската революция от страна на русите бе приключен един цял период от революцията от 1848 г. Но с това победата на реакцията съвсем не беше окончателна. Налагаше се преорганизиране на разпръснатите революционни сили, а значи и на съюза. И сега, както и преди 1848 г., общото положение правеше невъзможна всяка публична организация на пролетариата; така че трябваше наново да се организираме тайно.

През есента на 1849 г. повечето членове на предишните централни комитети и конгреси пак се събраха в Лондон. Липсваше само Шапер, който бе затворен във Висбаден, но и той пристигна, след като бе оправдан през пролетта на 1850 г.; липсваше и Мол, който, след като бе изпълнил редица най-опасни партийни поръчения и агитационни пътувания — в последно време той вербуваше сред пруската армия в Рейнската провинция артилериисти за артилерията в Пфалц, — постъпи в безансонската работническа рота, в корпуса на Вилих, и в сражението при р. Мург пред Ротенфелзенския мост бе убит от куршум в главата. Но сега пък вместо него дойде Вилих. Вилих беше един от тъй често срещаните в Западна Германия след 1845 г. комунисти по чувство и вече поради това инстинктивно се намираще в тайна опозиция спрямо нашето критическо направление. Но нещо повече. Той беше истински пророк, убеден в своята лична мисия като предопределен от съдбата да стане освободител на германския пролетариат, и като такъв направо претендираще както за военната, така и за политическата диктатура. Наред с проповядвания по-преди от Вайтлинг древнохристиянски комунизъм възникна по такъв начин

един вид комунистически ислям. Но пропагандирането на тази нова религия на първо време остана ограничено в командваната от Вилих емигрантска казарма.

И така, съюзът беше организиран, издадено беше „Обръщението“ от март 1856 г.^[27], напечатано в приложението (IX, № 1), и Хайнрих Бауер бе изпратен като емисар в Германия. Съставеното от Маркс и от мене „Обръщение“ представлява интерес и в днешно време, тъй като и сега още дребнобуржоазната демокрация е онази партия, която при следващото европейско сътресение — а то ще настъпи скоро (промеждутъците между европейските революции — 1815 г., 1830 г., 1848–1852 г., 1870 г. — траят през нашия век 15 до 18 години) — в Германия безусловно първа ще дойде на власт като спасителка на обществото от работниците комунисти. Така че много от казаните там неща са приложими и сега. Мисията на Хайнрих Бауер бе увенчана с пълен успех. Дребният, весел обуцар беше роден дипломат. Той наново събра в една активна организация отчасти откъсналите се от работа, отчасти действащите за своя сметка бивши членове на съюза; той привлече особено и тогавашните водачи на „Работническото братство“. Съюзът започна да играе доминираща роля в работническите, селските и гимнастическите дружества в много по-голяма степен, отколкото преди 1848 г., така че следващото тримесечно „Обръщение“ към секциите, напечатано през юни 1850 г., вече можа да констатира, че студентът Шурц от Бон (по-късно американски ексминистър), който обхождаше Германия в интереса на дребнобуржоазната демокрация, „е намерил всички годни за работа елементи в ръцете на Съюза“ (виж приложението, IX, № 2)^[28]. Съюзът безусловно беше единствената революционна организация, която имаше известно значение в Германия.

Но към какво трябваше да насочи тази организация своята дейност, зависеше главно от това, дали щяха да се оправдаят надеждите за нов подем на революцията. А в течение на 1850 г. това ставаше все по-невероятно, дори и все по-невъзможно. Индустриалната криза от 1847 г., която бе подготвила революцията от 1848 г., беше преодоляна, беше започнал нов, небивал досега период на индустриален разцвет. За всеки един, който имаше очи да гледа и действително се ползваше от тях — трябваше да бъде ясно, че революционната буря от 1848 г. постепенно затихваше.

„При такъв всеобщ разцвет, в който производителните сили на буржоазното общество се развиват толкова пищно, доколкото това изобщо е възможно в рамките на буржоазните отношения, за действителна революция и дума не може да става. Подобна революция е възможна само в онези периоди, когато двата тези фактора — съвременните производителни сили и буржоазните форми на производството — влизат в противоречие помежду си. Безкрайните разпри, с които сега се занимават представителите на отделните фракции на континенталната партия на реда, компрометирайки се взаимно една друга, съвсем не водят към нови революции: напротив, тези разпри са възможни само защото основата на обществените отношения в дадения момент е тъй здрава и — нещо, което реакцията не знае — тъй буржоазна. Всички реакционни опити да се спъва буржоазното развитие *ще се разбият в тази основа тъй несъмнено, както всяко нравствено негодувание и всички пламенни прокламации на демократите.*“ Така писахме Маркс и аз в „Преглед от май до октомври 1850 г.“ в „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-oekonomische Revue“, V-VI книжка. Хамбург, 1850 г., стр. 153.^[29]

Но за мнозина това трезво разглеждане на положението беше цяла ерес по онова време, когато Ледрю-Ролен, Луи Блап, Мадзини, Коут, а от по-дребните германски светила — Руге, Кинкел, Гьог и много други като тях създаваха в Лондон бъдещите временни правителства не само за своите отечества, но и за цяла Европа, и когато всичко се свеждаше само до получаване от Америка на необходимите средства чрез революционен заем за осъществяването на европейската революция и, от само себе си се разбира, за образуването в един миг на редица различни републики. Може ли да се учудваме, че на тази въдица се хвана човек като Вилих и че и Шапер, обхванат от стар революционен жар, се остави да бъде заблуден и че мнозинството лондонски работници, което се състоеше в по-голямата си част от емигранти, ги последва в лагера на буржоазнодемократичните вършители на революции? С една дума, застъпваната от нас сдържаност не бе по угодата на тези хора; трябвало, според тях, да започнем да правим революция; ние най-решително отказахме това. Стана разцеплението. За това, което стана по-нататък, можем да прочетем в „Разкритията“. След това последва арестуването най-напред на Нотюнг, после в Хамбург на Хаупт, който

стана предател, като издаде имената на членовете на Централния комитет в Кьолн, и трябваше да фигурира в процеса като главен свидетел; но неговите близки не желаеха да доживеят до този позор и го изпратиха в Рио де Жанейро, където той по-късно се беше установил като търговец, и в знак на признателност за неговите заслуги беше назначен отначало за пруски, а след това за германски генерален консул. Сега той е пак в Европа^[30].

За по-добро разбиране на „Разкритията“ давам списъка на кьолнските обвиняеми: 1) П. Г. Рьоер, работник на пури; 2) Хайнрих Бюргерс, по-късно починал като прогресистки депутат в ландтага; 3) Петер Нотюнг, шивач, починал преди няколко години в Бреслау като фотограф; 4) В. И. Райф; 5) Д-р Херман Бекер, сега кмет на Кьолн и член на Горната камара; 6) Д-р Роланд Даниелс, лекар, няколко години след процеса почина от придобитата в затвора туберкулоза; 7) Карл Ото, химик; 8) Д-р Абрахам Якоби, сега лекар в Ню Йорк; 9) Д-р И. Я. Клайн, сега лекар и градски съветник в Кьолн; 10) Фердинанд Фрайлиграт, който обаче тогава беше вече в Лондон; 11) И. Л. Ерхард, търговски пътник; 12) Фридрих Леснер, шивач, сега в Лондон. След като публичните заседания на съда със съдебни заседатели траяха от 4 октомври до 12 ноември 1852 г., от тези обвиняеми бяха осъдени за държавна измяна: Рьозер, Бюргерс и Нотюнг по на 6, Райф, Ото и Бекер по на 5, Леснер на 3 години затвор в крепост, а Даниелс, Клайн, Якоби и Ерхард бяха оправдани.

С Кьолнския процес се приключва първият период на германското комунистическо работническо движение. Непосредствено след присъдата ние разтурихме нашия съюз; няколко месеца след това замря и отцепническият съюз на Билих-Шапер.^[31]

* * *

От това време ни дели цяло поколение. Тогава Германия беше страна на занаятите и на домашната ръчна промишленост, сега тя е голяма индустриална страна, обхваната от непрекъснато и бурно промишлено развитие. Тогава трябваше да бъдат търсени поотделно такива работници, които да разбират своето положение като работници и своята исторически-икономическа противоположност спрямо

капитала, тъй като самата тази противоположност тъкмо тогава бе започнала да се създава. Днес целият германски пролетариат трябва да бъде поставен под действието на изключителни закони само за да се забави поне малко процесът на неговото развитие към пълното съзнаване на своето положение като потиснатата класа. Тогава малцината, които се бяха добрали до опознаване на историческата роля на пролетариата, трябваше да работят нелегално, да се събират скришно на малки групи от по трима до двадесет души. Днес германският пролетариат вече няма нужда от никаква официална организация, нито явна, нито тайна; простото, разбиращо се от само себе си сплотяване на другари съмишленици по класа е достатъчно, за да раздруса без всякакви устава, комитети, постановления и други осезаеми форми цялата германска империя. Бисмарк е станал арбитър в Европа, отвъд пределите на Германия; но вътре в страната всеки ден все по-застрашително нараства онази атлетска фигура на германския пролетариат, която Маркс бе предвидил още в 1844 г. — гигантът, за когото вече става твърде тясна пресметнатата за филистера държавна сграда, могъщата фигура и широките плещи на когото в своя растеж се приближават към онзи момент, когато ще бъде достатъчно само да се подигне от мястото си, за да превърне в развалини цялата сграда на конституцията на империята. И нещо повече. Международното движение на европейския и американския пролетариат сега е така укрепнало, че за него са се превърнали в окови не само неговата първа тясна форма — тайният съюз, — но дори и неговата втора, безкрайно по-широка форма — откритата Международна работническа асоциация; достатъчно е простото чувство на солидарност, почиващо на еднаквото разбиране на своето класово положение, за да се създаде от работниците от всички страни и езици една голяма партия на пролетариата и за да може тя да бъде поддържана. Учението, което съюзът застъпваше от 1847 до 1852 г. и на което премъдрите филистери тогава гледаха, недоумявайки, като на бълнувания на безумци, като на тайно учение на неколцина изолирани сектанти — това учение има сега безбройни привърженици във всички цивилизовани страни на света, сред заточениците в сибирските рудници и сред златотърсачите в Калифорния, а основателят на това учение, човек, който бе най-силно мразен и най-много клеветен от своите съвременници, *Карл Маркс*, към края на живота си беше за

пролетариата на Стария и Новия свят постоянно търсен съветник, който никога не отказваше своята помощ.

Фридрих Енгелс

Лондон, 8 октомври 1885 г.

Напечатано в книгата: Karl Marx, „Enthuellungen ueber den Kommunisten-Prozess zu Koeln“, Hottingen-Zuerich, 1885 г. и във вестник „Der Sozialdemokrat“. бр. 46 — 48 от 12, 19 и 26 ноември 1885 г.

Печата се по текста на книгата

Оригиналът на немски

[1] Трудът на Енгелс „Към историята на Съюза на комунистите“ бил написан от него като увод към третото немско издание на памфлета на Маркс „Разкрития относно кьолнския процес на комунистите“ (виж К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., т. 8, стр. 419–487) и напечатан за пръв път във вестник „Socialdemokrat“, бр. 46, 47 и 48 от 12, 19 и 26 ноември 1885 г., а също и в брошурата: „K. Marx. Enthuellungen ueber den Kommunisten-Prozess zu Koeln. Neuer Abdruck mit Einleitung von Friedrich Engels und Dokumenten“. Hottingen-Zuerich, 1885 (К. Маркс, „Разкрития относно кьолнския процес на комунистите. Ново издание с увод от Фридрих Енгелс и документи“. Хотинген-Цюрих, 1885), която излязла през втората половина на ноември 1885 г. Освен памфлета на Маркс в тази книга били включени и четвъртото приложение („Кьолнският процес срещу комунистите“) към труда на Маркс „Господин Фогт“ (виж К. Маркс и Ф. Енгелс. Съч., т. 14, стр. 679–688), послесловът на Маркс към второто немско издание на памфлета (виж К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., т. 18, стр. 550–553), както и обръщанията на Централния комитет до Съюза на комунистите от март и юни 1850 г. (виж К. Маркс и Ф. Енгелс. Съч., т. 7, стр. 257–268 и 324–330). ↑

[2] Wermuth — Stieber. „Die Communisten-Verschwoerungen des neunzehnten Jahrhunderts“. Berlin, Erster Theil, 1853, Zweiter Theil, 1854.

В приложенията към първата част на книгата, в която се излагала „историята“ на работническото движение като ръководство за полицаите, били препечатани някои попаднали в ръцете на полицията документи на Съюза на комунистите. Втората част представлявала „черен списък“ с биографични сведения за лицата, свързани с работническото и демократичното движение. ↑

[3] *Бабувизъм* — едно от теченията на утопическия уравнителен комунизъм, основан от френския революционер от края на XVIII в. Гракх Бабюф и неговите привърженици. ↑

[4] Дружество на годишните времена. *Ред.* ↑

[5] *Societe des Saisotis* (Дружество на годишните времена) — тайна републиканско-социалистическа заговорническа организация, която действала в Париж през 1837–1839 г. под ръководството на О. Бланки и А. Барбес.

Въстанието от *12 май 1839 г.* в Париж, в което главна роля изиграли революционните работници, било подготвено от Дружеството на годишните времена; въстанието не се опирало на широките народни маси и било смазано от правителствените войски и националната гвардия. ↑

[6] Шапер бил арестуван веднага след въстанието от 12 май 1839 г. и след седем месеца затвор бил екстерниран от Франция; Бауер продължил революционната си дейност в Париж, по-късно, в 1842 г., бил арестуван и също екстерниран. ↑

[7] Става дума за един епизод от борбата на немските демократи против реакцията в Германия, установила се след Виенския конгрес (този епизод бил наречен Франкфуртското покушение); на 3 април 1833 г. група радикални елементи, главно из студентските кръгове, се опитали чрез акция против централния орган на Германския съюз — бундестага във Франкфурт на Майн, да предизвикат преврат в страната и да провъзгласят общогерманска република; войската смазала тази зле подготвена акция. ↑

[8] През февруари 1834 г. италианският буржоазен демократ Мадзини организира поход на членовете на основаното от него в 1831 г. дружество „Млада Италия“, а също и на група чуждестранни революционни емигранти от Швейцария в Савоя, която влизала в Сардинското кралство (Пиемонт), с цел да вдигне там народно въстание за обединението на Италия и създаването на независима

буржоазна италианска република; нахлулият в Савоя отряд бил разбит от пиемонтските войски. ↑

[9] „Демагози“ реакционните кръгове в Германия наричали от 1819 г. участниците в опозиционното движение измежду немската интелигенция и студентските гимнастически дружества, които през периода след войните с Наполеонова Франция се борели против реакционния строй в германските държави и организирали политически манифестации с искания за обединението на Германия. Реакционните власти преследвали „демагозите“. ↑

[10] Под уравнителен комунизъм аз, както казах, разбирам само онзи комунизъм, които се опира изключително или предимно на искането за равенство. ↑

[11] Лондонското *Комунистическо просветно дружество на германските работници* било основано от К. Шапер, Й. Мол и други дейци на Съюза на справедливите. След организирането на Съюза на комунистите ръководна роля в Дружеството играели местните общини на Съюза. Активно участие в дейността на Дружеството през 1847 и 1849–1850 г. взимали Маркс и Енгелс.

На 17 септември 1850 г. Маркс, Енгелс и редица техни привърженици напуснали Дружеството, защото в борбата между ръководеното от Маркс и Енгелс мнозинство на Централния комитет на Съюза на комунистите и сектантско-авантюристичното малцинство (фракцията на Вилих-Шапер) по-голямата част от Дружеството застанала на страната на малцинството. От края на 50-те години Маркс и Енгелс отново взели участие в дейността на Дружеството. С основаването на I Интернационал Дружеството, един от чийто ръководители бил Ф. Леснер, влязло в Международната работническа асоциация. Лондонското просветно дружество продължило да съществува до 1918 г., когато било разтурено от английското правителство. През XX в. Дружеството било посещавано от много руски политически емигранти. ↑

[12] Енгелс цитира статията на Маркс „Критични бележки към статията на «Прусак» «Пруският крал и социалната реформа»“ (виж К. Маркс и Ф. Енгелс. Съч., т. 1, стр. 426–427).

„Vorwärts!“ („Напред!“) — немски вестник, излизал в Париж от януари до декември 1844 г. два пъти седмично. Във вестника сътрудничели Маркс и Енгелс. Под влиянието на Маркс, който от

лятото на 1844 г. започнал да взема близко участие в редактирането на вестника, той постепенно придобил комунистически характер; вестникът разгърнал остра критика срещу реакционния режим в Прусия. По искане на пруското правителство правителството на Гизо издало през януари 1845 г. заповед за експулсирането на Маркс и някои други сътрудници на вестника от Франция, след което издаването на „Vorwärts!“ било преустановено. ↑

[13] " *Deutsch-Französische Jahrbücher*" („Немско-френски годишници“) се издавали в Париж под редакцията на К. Маркс и А. Руге на немски език. Излязла само първата, двойна книжка през февруари 1844 г. В нея били поместени произведенията на К. Маркс „По еврейския въпрос.“ и „Към критиката на Хегеловата философия на правото. Увод“, а също и произведенията на Ф. Енгелс: „Очерци към критиката на политическата икономия“ и „Положението в Англия. Томас Карлайл. «Минало и настояще»“ (виж. К. Маркс и Ф. Енгелс. Съч., т. 1, стр. 368–398, 399–413, 523–550, 551–575). Тези трудове бележат окончателното преминаване на Маркс и Енгелс от революционния демократизъм към материализма и комунизма. Главна причина за прекратяване на изданието били принципните разногласия между Маркс и буржоазния радикал Руге. ↑

[14] „*Deutsche-Bruesseler-Zeitung*“ („Немски брюкселски вестник“), основан от немски политически емигранти в Брюксел, излизал от януари 1847 до февруари 1848 г. Първоначално насоката на вестника се определяла от стремежа на нейния редактор, дребнобуржоазния демократ Борнщедт, да примири различните течения в радикалния и демократическия лагер. Но още от лятото на 1847 г. вестникът благодарение публикуваните в него статии на Маркс и Енгелс и на техните съратници все повече се превръщал в рупор на революционно-демократическите и комунистическите идеи. От септември 1847 г. Маркс и Енгелс станали постоянни сътрудници на вестника и започнали да оказват непосредствено влияние върху неговата насока, съсредоточавайки фактически през последните месеци на 1847 г. в ръцете си неговите редакционни работи. Под ръководството на Маркс и Енгелс вестникът станал орган на формиращата се революционна партия на пролетариата — Съюза на комунистите. ↑

[15] „*The Northern Star*“ („Северна звезда“) — английски седмичен вестник, централен орган на чартистите, основан в 1837 г.; излизал до 1852 г. отначало в Лийдс, а от ноември 1844 г. в Лондон. Основател и редактор на вестника бил Ф. О’Конър, в редакцията участвал също Дж. Харни. От 1843 до 1850 г. във вестника се печатали статии и бележки на Енгелс. ↑

[16] *Демократическата асоциация*, основана в Брюксел през есента на 1847 г., обединявала в редовете си пролетарските революционери, предимно измежду немските революционни емигранти и прогресивните елементи на буржоазната и дребнобуржоазната демокрация. Активна роля в създаването на Асоциацията изиграли Маркс и Енгелс и ръководеното от тях брюкселско Немско работническо дружество. На 15 ноември 1847 г. Маркс бил избран за неин подпредседател, а председател станал белгийският демократ Л. Жотран. Благодарение на влиянието на Маркс брюкселската Демократическа асоциация станала един от големите центрове на международното демократично движение. През време на февруарската буржоазна революция във Франция пролетарското крило на брюкселската Демократическа асоциация се стремяло да въоръжи белгийските работници и да започне борба за демократична република. Но след експулсирането на Маркс от Брюксел в началото на март 1848 г. и разправата на белгийските власти с най-революционните елементи на Асоциацията белгийските буржоазни демократи не съумели да възглавят антимонархическото движение на трудещите се маси. Дейността на Демократическата асоциация придобила по-тесен, чисто местен характер и в 1849 г. фактически била прекратена.

„*La Reforme*“ („Реформа“) — френски ежедневник, орган на дребнобуржоазните демократи-републиканци и дребнобуржоазните социалисти: излизал в Париж от 1843 до 1850 г. От октомври 1847 до януари 1848 г. Енгелс публикувал в този вестник редица статии. ↑

[17] „*Der Volks-Tribun*“. Ред. ↑

[18] Има се предвид „*Der Volks Tribun*“ („Народен трибун“) — седмичен вестник, основан от немските „истински социалисти“ в Ню Йорк; излизал от 5 януари до 31 декември 1846 г.

„Циркуляр против Криге“ — виж настоящото издание, т. 4, стр. 3–18. ↑

[19] W. Weitling. „Das Evangelium eines armen Suenders“, Bern 1845. ↑

[20] Виж К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., т. 4, стр. 450–452. ↑

[21] Пфендер почина в Лондон преди около 8 години. Той беше човек с тънък, оригинален ум, надарен с остроумие, ирония, диалектика. Екариус, както е известно, по-късно беше дълги години секретар на Генералния съвет на Международната работническа асоциация, членове на която между другите бяха и следните стари членове на Съюза на комунистите: Екариус, Пфендер, Лесиер, Лохнер, Маркс и аз. По-късно Екариус се отдаде изключително на английското профсъюзно движение. ↑

[22] Енгелс цитира чл. първи от устава на Съюза на комунистите (виж К. Маркс и Ф. Енгелс. Съч., т. 4, стр. 520). ↑

[23] „Искания на Германската комунистическа партия“ (виж К. Маркс и Ф. Енгелс. Съч., т. 5, стр. 1–3) били написани от Маркс и Енгелс в Париж между 21 и 29 март 1848 г. Те представлявали политическата платформа на Съюза на комунистите в избухналата германска революция. „Исканията на Германската комунистическа партия“ били напечатани около 30 март в отделен позив и в началото на април били публикувани в редица демократични вестници. „Исканията“ били връчвани като инструкция на членовете на Съюза на комунистите, които се връщали в отечеството си. През време на революцията Маркс, Енгелс и техните привърженици се стремели да пропагандират този програмен документ сред народните маси. Не по-късно от 10 септември 1848 г. „Исканията“ били напечатани в Кьолн във вид на позив, който се разпространявал от членовете на кьолнския Работнически съюз в редица градове в Рейнската провинция. На втория демократически конгрес в Берлин през октомври 1848 г. делегатът на кьолнския Работнически съюз Бойст направил от името на комисията по социалния въпрос предложение да се приеме програма от мероприятия, заимствана почти изцяло от „Исканията“. През ноември и декември 1848 г. на заседанията на кьолнския Работнически съюз били обсъждани отделни пунктове на „Исканията“. В края на 1848 или в началото на 1849 г. „Исканията“ били публикувани и в отделна брошура в съкратен вид в Лайпциг.

Енгелс цитира този документ не изцяло. ↑

[24] Става дума за Клуба на немските работници, основан в Париж на 8–9 март 1848 г. по инициатива на ръководителите на Съюза на комунистите. Ръководна роля в това дружество играел Маркс. Целта на създаването на клуба била да се сплотят немските работници-емигранти в Париж и да им се разясни тактиката на пролетариата в буржоазнодемократическата революция. ↑

[25] Въоръженото въстание в Дрезден станало на 3–8 май 1849 г. Като повод за въстанието послужили отказът на саксонския крал да признае имперската конституция и назначаването на поста министър-председател на крайния реакционер Чински. Буржоазията и дребната буржоазия почти не взели участие в борбата, главна роля в барикадните боеве изиграли работниците и занаятчиите. Въстанието било потушено от правителствените и пристигналите в Саксония пруски войски. Дрезденското въстание сложило началото на въоръжената борба в защита на имперската конституция. Тази борба се водила в Южна и Западна Германия през май-юли 1849 г. и завършила с поражението на демократичните сили. ↑

[26] На 13 юни 1849 г. в Париж дребнобуржоазната партия на Планината организираща мирна протестна демонстрация против изпращането на френски войски за потушаване на революцията в Италия в нарушение на конституцията на Френската република, която забранявала да се използват френски войски против свободата на друг народ. Провалът на тази демонстрация, разгонена от войската, потвърдил банкрута на дребнобуржоазната демокрация във Франция. След 13 дни много лидери на Планината, а също и свързани с тях чуждестранни дребно буржоазни демократи били подложени на арести и екстерниране или били принудени да емигрират от Франция. ↑

[27] Има се предвид „Обръщението на Централния комитет до Съюза на комунистите. Март 1850.“ (виж К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., т. 7, стр. 257–268). ↑

[28] Има се предвид „Обръщение на Централния комитет до Съюза на комунистите. Юни 1850“ (виж К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., т. 7, стр. 324–330). ↑

[29] Енгелс цитира тук статията „Трети международен преглед. От май до октомври“ (виж К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., т. 7, стр. 465).

„*Neue Rheinische Zeitung. Politisch-oekonomische Revue*“ („Нов рейнски вестник. Политико-икономически преглед“) — списание,

основано от Маркс и Енгелс през декември 1849 г. и издавано от тях до ноември 1850 г. Списанието било теоретически и политически орган на Съюза на комунистите, продължение на издавания от Маркс и Енгелс през време на революцията от 1848–1849 г. „Neue Rheinische Zeitung“ (виж бележка 4.) От март до ноември 1850 г. излезли всичко шест книжки на списанието, от които една двойна (5–6). Списанието се редактирало в Лондон, а се печатало в Хамбург. На корицата бил посочен и Ню Йорк, тъй като Маркс и Енгелс разчитали на разпространение на списанието и между немските емигранти в Америка. По-голямата част от материалите (статии, прегледи, рецензии) били писани от Маркс и Енгелс, които привличали за сътрудници и своите привърженици — В. Волф, Й. Вайдемайер, Г. Екариус. От произведенията на основоположниците на марксизма в списанието били публикувани „Класовата борба във Франция“ от Маркс, „Германската кампания за имперска конституция“ и „Селската война в Германия“ от Енгелс, а също и редица други трудове. В статиите, публикувани в списанието, се обобщават резултатите от революцията от 1848–1849 г., доразработвали се теорията и тактиката на революционната пролетарска партия. Списанието престанало да излиза поради полицейските преследвания в Германия и липсата на материални средства. ↑

[30] Шапер почина към края на 60-те години в Лондон. Вилих участвал в американската гражданска война и се отличил в нея; в сражението при Мърфрийсбъро (Тенеси), като бригаден генерал, той бил ранен в гърдите, но оздравял; той почина преди десетина години в Америка. За другите посочени по-горе лица ще спомена, че Хайнрих Бауер изчезна безследно в Австралия, а Вайтлинг и Евербек умряха в Америка. ↑

[31] Зондербунд (Особен съюз), по аналогия със сепаративното обединение на реакционните католически кантони в Швейцария през 40-те години на XIX в., Маркс и Енгелс наричали иронично сектантско-авантюристическата фракция на Вилих-Шапер, обособила се след разцеплението на Съюза на комунистите из 15 септември 1850 г. в самостоятелна организация със свой собствен Централен комитет. Със своята дейност фракцията помогнала на пруската полиция да разкрие нелегалните общини на Съюза на комунистите в Германия и й

дала повод да изфабрикува съдебния процес против видни дейци на Съюза на комунистите в Кьолн през 1852 г. ↑

ПРИЛОЖЕНИЕ III

УСТАВ НА СЪЮЗА НА КОМУНИСТИТЕ^[1]

*Пролетарии от всички страни,
съединявайте се!*

РАЗДЕЛ I

СЪЮЗЪТ

Чл. 1. Целта на Съюза е: събаряне на буржоазията, господство на пролетариата, унищожаване на старото, почиващо на антагонизма на класите буржоазно общество и основаване на ново общество без класи и без частна собственост.

Чл. 2. Условието за членуването са:

- a) начин на живот и на дейност, съответстващи на тази цел;
- b) революционна енергия и усърдие в пропагандата;
- c) признаване на комунизма;

d) неучастие в каквито и да било антикомунистически — политически или национални — дружества и задължително съобщаване на съответния ръководен орган за участието в някакво дружество;

e) подчиняване на решенията на Съюза;

f) запазване в тайна на всички дела на Съюза;

g) единодушно приемане в една от общините.

Който престане да отговаря на тези условия, се изключва (виж раздел VIII).

Чл. 3. Всички членове на Съюза са равни — те са братя и като такива са длъжни да си помагат във всички случаи.

Чл. 4. Членовете на Съюза носят съюзни имена.

Чл. 5. По своята структура Съюзът се състои от общини, окръзи, ръководни окръзи, Централен комитет и конгрес.

РАЗДЕЛ II

ОБЩИНАТА

Чл. 6. Общината се състои най-малко от трима и най-много от двадесет членове на Съюза.

Чл. 7. Всяка община си избира един председател и негов помощник. Председателят ръководи събранията, помощникът завежда касата и при отсъствие на председателя го замества.

Чл. 8. Приемането на нови членове става от председателя на общината и препоръчващия член при предварително съгласие на общината.

Чл. 9. Общините от различни райони си остават неизвестни една на друга и не поддържат помежду си никакви връзки.

Чл. 10. Общините имат отличителни имена.

Чл. 11. Всеки член на Съюза, който сменя своето местожителство, е длъжен предварително да съобщи за това на председателя на своята община.

РАЗДЕЛ III

ОКРЪГЪТ

Чл. 12. Окръгът обхваща най-малко две и най-много десет общини.

Чл. 13. Председателите и помощник-председателите на тези общини съставят окръжния комитет. Последният избира из своята среда един ръководител. Окръжният комитет поддържа връзки със своите общини и с ръководния окръг.

Чл. 14. Окръжният комитет е изпълнителната власт за всички общини на окръга.

Чл. 15. Самостоятелно съществуващите общини трябва или да се присъединят към вече съществуващия окръг, или заедно с други отделни общини да образуват нов окръг.

РАЗДЕЛ IV

РЪКОВОДНИЯТ ОКРЪГ

Чл. 16. Различните окръзи на една страна или провинция се подчиняват на един ръководен окръг.

Чл. 17. Разпределянето на окръзите на Съюза по провинции и назначаването на ръководния окръг стават от конгреса по предложение на Централния комитет.

Чл. 18. Ръководният окръг е изпълнителната власт за всички окръзи на дадена провинция. Той поддържа връзката с тези окръзи и с Централния комитет.

Чл. 19. Новообразуваните окръзи се присъединяват към най-близкия ръководен окръг.

Чл. 20. Ръководните окръзи са отговорни пред последната инстанция, пред конгреса, а в промеждутъците — пред Централния комитет.

РАЗДЕЛ V

ЦЕНТРАЛНИЯТ КОМИТЕТ

Чл. 21. Централният комитет е изпълнителната власт на целия Съюз и като такъв отговаря пред конгреса.

Чл. 22. Централният комитет се състои най-малко от пет члена и се избира от окръжния комитет на района, определен от конгреса като седалище на Централния комитет.

Чл. 23. Централният комитет поддържа връзка с ръководните окръзи. Той изготвя всеки три месеца отчет за състоянието на целия Съюз.

РАЗДЕЛ VI

ОБЩИ ПРАВИЛА

Чл. 24. Общините и окръжните комитети, както и Централният комитет се събират най-малко веднъж в две седмици.

Чл. 25. Членовете на окръжните комитети и на Централния комитет се избират за една година, могат да бъдат преизбрани и могат да бъдат във всяко време отзовавани от своите избиратели.

Чл. 26. Изборите се произвеждат през септември.

Чл. 27. Окръжните комитети са длъжни да ръководят дискусиите в общините в съответствие с целите на Съюза.

Ако Централният комитет намери, че обсъждането на някои въпроси представлява общ и непосредствен интерес, той може да ги постави на обсъждане от делия Съюз.

Чл. 28. Отделните членове на Съюза са длъжни поне веднъж в три месеца, а отделните общини веднъж в месеца да установяват връзка със своя окръжен комитет.

Всеки окръг е длъжен най-малко веднъж в два месеца, а всеки ръководен окръг най-малко веднъж в три месеца да представя отчет, първият — на ръководния окръг, вторият — на Централния комитет, относно състоянието на своя район.

Чл. 29. Всеки съюзен орган е длъжен да взема мерки, необходими за осигуряване безопасността на Съюза и за засилване на неговата дейност, като действа в рамките на устава на своя отговорност и незабавно уведомява за всичко стоящия над него орган.

РАЗДЕЛ VII

КОНГРЕСЪТ

Чл. 30. Конгресът представлява законодателната власт на целия Съюз. Всички предложения за изменение на устава се предават чрез ръководните окръзи на Централния комитет и се представят от последния на конгреса.

Чл. 31. Всеки окръг изпраща делегати.

Чл. 32. Всеки отделен окръг с по-малко от 30 членове изпраща един делегат, с по-малко от 60 — двама, с по-малко от 90 — трима и т.н. Окръзите могат да избират за свои представители членове на Съюза, които не живеят в техния район.

Обаче в такъв случай те трябва да изпратят на своя делегат пълномощно с подробни указания.

Чл. 33. Конгресът се събира ежегодно през август. В изключителни случаи Централният комитет може да свика извънреден конгрес.

Чл. 34. Конгресът всеки път определя мястото, където трябва да бъде седалището на Централния комитет през предстоящата година, както и мястото, където трябва да се събере следващият конгрес.

Чл. 35. Централният комитет присъства на конгреса, но без право на решаващ глас.

Чл. 36. След всяка своя сесия конгресът освен своя циркуляр издава и манифест от името на партията.

РАЗДЕЛ VIII

ПРОВИНЕНИЯ СРЕЩУ СЪЮЗА

Чл. 37. Който наруши условията за членуването (чл. 2), се отстранява от Съюза или се изключва от него в зависимост от обстоятелствата.

Изключеният не може да бъде отново приет.

Чл. 38. Въпросът за изключването се решава само от конгреса.

Чл. 39. Окръгът или самостоятелно съществуващата община могат да отстраняват отделни членове, като незабавно осведомяват за това по-висшия орган. Конгресът и в такъв случай взема решение като последна инстанция.

Чл. 40. Обратното приемане на отстранени членове на Съюза става от Централния комитет по предложение на окръга.

Чл. 41. Престъпления срещу Съюза подлежат на съд от окръжния комитет, който се грижи и за изпълнението на присъдите.

Чл. 42. В интерес на Съюза трябва да се наблюдават и обезвредяват отстранените и изключените лица, както и всички подозрителни личности изобщо. За интригантската дейност на такива лица (трябва незабавно да бъде уведомявана съответната община.

РАЗДЕЛ IX

СЪЮЗНИ СРЕДСТВА

Чл. 43. Конгресът установява за всяка страна размера на минималната вноска, която трябва да плаща всеки член на Съюза.

Чл. 44. Половината от тези вноски се предава на Централния комитет, а другата половина остава в окръжната или общинската каса.

Чл. 45. Средствата на Централния комитет са предназначени:

1) За покриване на разходите по воденето на кореспонденцията и организационните разходи.

2) За печатане и разпространяване на пропагандистки позиви.

3) За изпращане на емисари на Централния комитет с определени задачи.

Чл. 46. Средствата на местните комитети са предназначени:

1) За покриване на разходите, свързани с воденето на кореспонденция.

2) За печатане и разпространяване на пропагандистки позиви.

3) За изпращане на емисари, ако се окаже нужда.

Чл. 47. Общини и окръзи, от които в течение на шест месеца не постъпят вноски в Централния комитет, се обявяват от последния за отстранени от Съюза.

Чл. 48. Окръжните комитети са длъжни най-късно всеки три месеца да представят на своите общини отчети за паричните постъпления и разходи. Централният комитет представя на конгреса отчет за изразходването на съюзните средства и за състоянието на Съюзната каса. Всяка злоупотреба със съюзните средства влече след себе си най-строгото наказание.

Чл. 49. Извънредните разходи и разходите по свикването на конгреса се покриват чрез извънредни вноски.

РАЗДЕЛ X

ПРИЕМАНЕ НА ЧЛЕНОВЕ НА СЪЮЗА

Чл. 50. Председателят на общината прочита на желаещия да бъде приет устава от чл. 1 до чл. 29, разяснява ги, особено подчертава в своята кратка реч задълженията, които поема върху себе си новопостъпващият, и след това се обръща към него с въпроси: „И така, желаш ли да влезеш в този Съюз?“ Ако последният отговор: „Да!“, председателят взема от него честна дума, че ще изпълнява всички задължения на съюзен член, обявява го за член на Съюза и го въвежда на следващото събрание в състава на общината.

Лондон, 8 декември 1847 г.

От името на втория конгрес, състоял се през есента на 1847 година.

Секретар подпис: Енгелс

Напечатано в приложенията към книгата: Wermuth und Stieber. „Die Communisten Verschwörungen des neunzehnten Jahrhunderts“. Erster Theil Berlin, 1853.

Председател подпис: Карл Шапер

Печата се по текста на приложенията към книгата

[1] *Уставът на Съюза на комунистите*, в съставянето на който взели дейно участие Маркс и Енгелс, бил изработен през юни 1847 г. на първия конгрес на Съюза. След обсъждането му от общините на Съюза той бил отново разгледан на втория конгрес и окончателно утвърден на 8 декември 1847 г. ↑

ПРИЛОЖЕНИЕ IV

ИСКАНИЯ НА КОМУНИСТИЧЕСКАТА В ГЕРМАНИЯ

*„Пролетарии от всички страни,
съединявайте се!“*

1. Цяла Германия се обявява за единна, неделима република.
 2. Всеки, германец, навършил 21 години, има право да избира и да бъде избран, при условие че не е претърпявал углавно наказание.
 3. Народните представители получават възнаграждение, за да може и работникът да заседава в парламента на германския народ.
 4. Всеобщо въоръжаване на народа. В бъдеще армиите трябва да бъдат същевременно и работнически армии, та войската не само да потребява, както преди, но и да произвежда повече, отколкото възлизат разходите за нейната издръжка.
Това е покрай другото един начин за организиране на труда.
 5. Съдопроизводството е безплатно.
 6. Всички феодални повинности, данъци, ангарии, десетъци и т.н., които тежаха досега върху селското население, се отменят без всякакво обезщетение.
 7. Княжеските владения и други феодални имения, всички рудници, мини и т.н. се превръщат в собственост на държавата. На тези земи земеделието се води в интерес на цялото общество в голям мащаб и с най-модерните помощни средствата науката.
 8. Ипотеките върху селските земи се обявяват за собственост на държавата. Лихвите по тези ипотеките селяните изплащат на държавата.
 9. В областите, където е разпространена арендата, поземлената рента или арендата се плаща на държавата под формата на данък.
- Всички тези мерки, посочени в пунктове 6, 7, 8, и 9, се провеждат с цел да се намалят обществените и другите повинности на селяните и дребните арендатори, без да се намалят средствата, необходими за покриване на държавните разходи, и без да се уврежда самото производство.

Поземленият собственик, който не е нито селянин, нито арендатор, не взема никакво участие в производството. Затова неговото потребление е просто злоупотребление.

10. Вместо всички частни банки се учредява държавна банка, банкнотите на която имат законен курс.

Тази мярка прави възможно регулирането на кредитното дело в интерес на *целия* народ и подкопава по този начин господството на едрите финансисти. Замествайки постепенно златото и среброто с книжни пари, тя поевтинява необходимото средство на буржоазното обръщение, всеобщото средство за размяна, и дава възможност да се използват златото и среброто във външните отношения. Тази мярка, най-после, е необходима, за да се приковат към правителството^[1] интересите на консервативните буржоа.

11. Държавата взема в свои ръце всички транспортни средства, железници, канали, параходи, пътища, пощенски станции и т.н. Те се превръщат в държавна собственост и се предоставят безвъзмездно в разпореждане на безимотната класа.

12. В заплащането на всички държавни чиновници няма да има никакви други различия освен това, че семейните, т.е. лицата с по-големи потребности, ще получат и по-голяма заплата от останалите.

13. Пълно отделяне на църквата от държавата. Духовенството от всички вероизповедания ще получава заплата изключително от своите доброволни общини.

14. Ограничаване правото на наследяване.

15. Въвеждане на високи прогресивни данъци и отменяване на данъците върху предметите за потребление.

16. Учредяване на национални работилници. Държавата гарантира на всички работници средства за съществуване и се грижи за неработоспособните.

17. Всеобщо безплатно народно образование.

В интерес на германския пролетариат, на дребната буржоазия и на дребните селяни е да работят най-енергично за провеждане на посочените по-горе мероприятия. Защото само с тяхното осъществяване милионите, които бяха експлоатирани досега в Германия от малък брой лица и за потискането на които ще бъдат правени опити и занаят, ще могат да извоюват своите права и онази власт, която им се полага като производители на всички богатства.

Комитет

Карл Маркс. Карл Шапер. Х. Бауер. Ф. Енгелс. Й. Мол. В. Волф

Написано от К. Маркс и Ф. Енгелс между 21 и 29 март 1848 г.

Напечатано като позив в Париж около 30 март 1848 г. и във вестниците: в извънредно приложение към „Berliner Zeitung-Halle“ бр. 82 от 5 април 1848 г. ; „Mannheimer Abendzeitung“, бр. 96 от 6 април 1848 г.; в приложение към „Trier'sche Zeitung“, бр. 97 от 6 април 1848 г., и в приложение към „Deutsche Allgemeine Zeitung“, бр. 100 от 9 април 1848 г., а така също публикувано като позив в Кьолн не по-късно от 10 септември 1848 г.

Печата се по текст на вестник „Berliner Zeitung-Halle“, сверен с текста на кьолнския позив

Оригиналът на немски

[1] В позива, напечатан по-късно в Кьолн, вместо думите „приковат към правителството“ е напечатано: „свържат с революцията“. Ред. ↑

Издание:

К. Маркс, Фр. Енгелс

Манифест на комунистическата партия

С приложения:

I. Принципите на комунизма

II. Към историята на съюза на комунистите

III. Устав на съюза на комунистите

IV. Искания на комунистическата партия в германия

Партиздат • София 1977

Двадесет и второ издание

Превел: Иван Георгиев и др.

Редактор: Георги Георгиев и др.

Художник: Пешо Чалъков

Художествен редактор: Тотю Данов

Технически редактор: Борис Въжаров

Коректор: Веселина Цветкова

Издателски номер 5026

Дадена за набор на 3.VI.1974 г.

Подписана за печат на 18.VII.1974 г.

Излязла м. септември

Печатни коли 12.50.

Издателски коли 10,50

Формат 84×108/32. Тираж 100 000 (35 207–55 317)

Книжно тяло 0.28 лв.

Цена: подв. 0,62; неподв. 0,39

Партиздат — София. бул. „В. И. Ленин“ №47

ДП „Д. Найденов“ — В. Търново, ул. „Зеленка“ №26

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.